HANDBOK FÖR KYRKANS

KYRKANS MILJÖDIPLOM

MILJÖDIPLOM 2012

Publikationer från Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland 2012:5

KYRKANS
MILJÖDIPLOM

HANDBOK FÖR KYRKANS MILJÖDIPLOM 2012

Kyrkostyrelsen
Helsingfors 2012

Beställning:
Publikations- och AV-försäljningen
PB 185, 00161 Helsingfors
Tfn 09 1802 315
Fax 09 1802 350

publikationer@evl.fi
www.evl.fi/publikationer

EV. LUTH. KYRKAN I FINLAND
Kyrkostyrelsen

ISBN 978-951-789-404-3
ISBN 978-951-789-405-0 (PDF)

ISSN 1798-7903

Första upplagan 500 st. 12.2012
Översättning: Kyrkostyrelsen/Kesia Edström

Layout och ombrytning
Ad Helena | Helena Lyytikäinen

Tryckeri: Erweko, Helsingfors

Trycksak
441 032

Boken är tryckt på papper med EU:s miljömärkning, nr FI/11/1.

Innehåll

Förord ... 3
Till läsaren ... 9

1 ... 11
1.1 Varför ett miljödiplom för kyrkan? ... 11
1.2 Vad är det? ... 12

2 Teologin bakom miljödiplomet ... 14

3 Ansökningsprocess och administration ... 18
3.1 Förberedande arbetsgrupp ... 20
3.2 Intern miljöinventering ... 20
3.3 Miljöprogram ... 23
3.4 Uppföljning ... 23
3.5 Ledningens engagemang ... 25
3.6 Miljöansvarig och miljöarbetsgrupp ... 26
3.7 Utbildning av personalen ... 26
3.8 Poäng och poängschema ... 27
3.9 Extern granskning ... 28
3.10 Förnyelse av diplomet ... 29
POÄNG:
3.11 Miljöansvariga för olika verksamhetsområden ... 31
3.12 Tilläggsutbildning ... 31
3.13 Kommunikation ... 32
3.14 Egen mellanutvärdering ... 32
3.15 Övriga åtgärder ... 34

4 Verksamhet och ekonomi ... 35
4.1 Verksamhets- och ekonomiplan ... 35
4.2 Upphandling ... 35
4.3 Ansvarsfull placeringsverksamhet ... 38
4.4 Kolkalkylator ... 39
POÄNG:
4.5 Ansvarsfulla placeringsfonder ... 39
4.6 Missionens och den internationella diakonins andel av skatteintäkterna ... 40
4.7 Miljömärkta produkter ... 40
4.8 Miljöindikatorer ... 42
4.9 Plan för minskning och kompensering av koldioxidutstläpp ... 43
4.10 Övriga åtgärder ... 44

5 Miljöfostran ... 45
5.1 Plan för miljöfostran ... 45
5.2 Miljöfrågor tas upp i församlingens gudstjänstliv ... 49
5.3 Miljöaspekter i olika verksamhetsformer ... 49
POÄNG:
5.4 Specialgudstjänster med miljötema ... 55
5.5 Särskilda miljöevenemang ... 55
5.6 Platser avskilda för stillhet ... 55
5.7 Nätverkssamarbete och samhällspåverkan ... 55
5.8 Metoder för indirekt påverkan har inkluderats i miljöfostran ... 56
5.9 Övriga åtgärder ... 56

6 Avfallshantering ... 58
6.1 Avfallsutredning ... 58
6.2 Avfallshanteringsplan ... 60
6.3 Insamling av återanvändbart avfall ... 60

6.4 Farligt avfall och ansvarsperson 61
6.5 Behandling av bio- och trädgårdsavfall ... 63
6.6 Uppföljning av mängden restavfall 64
6.7 Gravljus och blomsterarrangemang 64
POÄNG:
6.8 Frivillig insamling av återanvändbart avfall 64
6.9 Minskning av engångsprodukter 64
6.10 Minskning av restavfall 65
6.11 Kompostering 65
6.12 Återvinningskärl på begravningsplatsen 66
6.13 Övriga åtgärder 66

7 Städning 68
7.1 Miljöutredning 68
7.2 Miljökriterier för upphandling 69
POÄNG:
7.3 Utbildning av personalen 70
7.4 Undvikande av skadliga ämnen 70
7.5 Alternativa produkter 72
7.6 Övriga åtgärder 72

8 Energi och byggande 73
8.1 Bygglagstiftning 73
8.2 Kulturarv 74
8.3 Miljökriterier för nybyggnad och renoveringar 74
8.4 Uppföljning av energi- och vattenförbrukningen 75
8.5 Energikartläggning 76
8.6 Energiansvarig 79
8.7 Rådgivning och handledning 79
POÄNG:
8.8 Ekologiskt byggande 79
8.9 Uppnådda sparmål 80
8.10 Förnybar energi 81
8.11 Miljömärkt energi 81
8.12 Energisparvecka 82
8.13 Bättre utnyttjande av lokalkapaciteten 82
8.14 Övriga åtgärder 82

9 Mat och kök 83
9.1 Miljöutredning 84
9.2 Miljömärkta produkter 84
9.3 Rättvisemärkta produkter 84
9.4 Näringsrekommendationer 86
POÄNG:
9.5 Närproducerade varor 86
9.6 Ekologiska produkter 87
9.7 Vegetarisk mat 88
9.8 Poäng för rättvisemärkta produkter 89
9.9 Miljöpass 89
9.10 Övriga åtgärder 89

10 Kontor 90
10.1 Miljöutredning 90
10.2 Energisparande 90
10.3 Kontorsanskaffningar 91
POÄNG:
10.4 Returpapper och övriga returprodukter ... 92
10.5 Minskning av pappersåtgången 92
10.6 Green Office 92
10.7 Övriga åtgärder 92

11 Begravningsplatser och grönområden 93
11.1 Miljöutredning 93
11.2 Skötselanvisningar och utbildning 94

11.3 Perenner ... 97
POÄNG:
11.4 Inventering av begravningsplatsers kulturhistoriska värden ... 97
11.5 Naturenlig skötsel av vissa områden ... 97
11.6 Perenner och övriga planteringar ... 97
11.7 Undvikande av skadliga bekämpningsmedel ... 97
11.8 Minskad vattenanvändning för bevattning ... 98
11.9 Arbetsmaskiner med låg utsläppsnivå ... 98
11.10 Artinventering ... 99
11.11 Övriga åtgärder ... 99

12 Läger- och kursgårdar ... 100
12.1 Miljöutredning ... 100
12.2 Miljöprogram ... 101
12.3 Avloppsvatten ... 101
12.4 Skydd av naturvärden ... 102
POÄNG:
12.5 Fågelholkar och naturstigar ... 102
12.6 Frivilliga naturskyddsobjekt ... 103
12.7 Miljöanvisningar för lägergården ... 103
12.8 Övriga åtgärder ... 103

13 Skogar ... 105
13.1 Skogslagens miljönormer ... 106
13.2 Naturvårdslagen ... 107
13.3 Certifiering av skogar ... 108
POÄNG:
13.4 Skogsplanering genom växelverkan ... 108
13.5 Utbildning av ansvarspersoner ... 108
13.6 Naturminnesmärke eller naturskyddsområde ... 109
13.7 METSO-programmet ... 109
13.8 Hemskog ... 109
13.9 Iståndsättning av skogar och myrar ... 110
13.10 Nej till sommaravverkningar ... 110
13.11 Inventering av hotade arter ... 111
13.12 Flerskiktad skog ... 111
13.13 Övriga åtgärder ... 111

14 Trafik ... 112
14.1 Trafikutredning ... 112
14.2 Fordons energiförbrukning och service ... 113
14.3 Miljökriterier vid upphandling ... 114
14.4 Val av bränsle ... 114
POÄNG:
14.5 Utbildning i ekonomisk körning ... 115
14.6 Samåkning och gemensamma transporter ... 115
14.7 Gång, cykelåkning och kollektivtrafik ... 116
14.8 Utveckling av logistiken ... 116
14.9 Lågutsläppsfordon ... 116
14.10 Övriga åtgärder ... 117

Bilaga 1:
Poängschema: Sammandrag av kriterierna för miljödiplomet ... 117
Schema ... 118

Förord

Miljödiplomet har fyllt tio år och det här är nu den tredje utgåvan av den tillhörande handboken, Handbok för kyrkans miljödiplom 2012.

Församlingarna och de kyrkliga samfälligheterna har glädjande nog antagit miljöutmaningen. Nästan alla större församlingar och samfälligheter har redan skaffat diplomet. Hit hör bland andra Helsingfors, Esbo, Vanda, Åbo och S:t Karins, Tammerfors och Rovaniemi. I synnerhet vårt nordligaste stift, Uleåborg, har utmärkt sig. Men också många små församlingar är med.

De har förstått hur viktig sak det handlar om.

Miljöarbetet och ansvaret för skapelsen har en direkt koppling till kyrkans trosgrund. Den första trosartikeln talar om att Gud ger sina goda gåvor via sin skapelse. Där har tacksamheten och en aktiv omsorg sin grund.

Kyrkan är ett tecken på försoning i en värld med många sår. Det här gäller också förhållandet till skapelsen. När kyrkan tar ansvar i miljöfrågor är hon inne på en av sina primära uppgifter.

Kyrkans värderingar är vördnad för det heliga, ansvar, rättvisa och sanning. Till ansvaret och vördnaden för det heliga hör att vi tar hand om vår nästa, värnar om skapelsen, använder alla naturresurser på ett ansvarsfullt sätt och strävar efter en måttfull livsstil.

Kyrkans miljödiplom är skräddarsytt för församlingarnas behov och hjälper dem att bära sitt miljöansvar. Det arbete man gör för att få diplomet har också många andra goda verkningar. Det får olika yrkesgrupper att arbeta tillsammans. Viktiga experter är bland andra trädgårdsmästarna, städarna och de anställda inom fastighetsväsendet och ekonomin. Ofta har församlingsmedlemmar viktiga expertroller till exempel i miljöarbetsgruppen. Arbetet med diplomet leder också till att alla som är engagerade börjar känna till miljöfrågorna bättre och skapar en koppling från församlingen till ortens miljöaktörer.

Jag ber alltings skapare och upprätthållare, Gud den treenige, välsigna församlingarnas arbete för skapelsen och miljön. Min önskan är att församlingarna fortsätter se det som en hederssak att skaffa Kyrkans miljödiplom.

Kari Mäkinen
Ärkebiskop

Till läsaren

Handbok för kyrkans miljödiplom 2012 är den tredje utgåvan av boken och diplomet. Kyrkostyrelsen inrättade diplomet vårvintern 2001, och 2005 utkom en reviderad upplaga.

Kyrkans miljödiplom är ett redskap som utarbetats för församlingarna, för att hjälpa dem ta ansvar för skapelsen och göra sin verksamhet mera miljövänlig. Kyrkans miljödiplom är kyrkans eget miljösystem som godkänts av Kyrkostyrelsen och som fungerar på motsvarande sätt som andra officiella system.

Att bära ansvar för skapelsen är en del av den kristna tron. Gud ger oss allt det vackra runtom oss. Det väcker vår tacksamhet, respekt och vilja att ta väl hand om skapelsen, vårt gemensamma hem, vår värld.

I handboken 2012 har vi beaktat responsen från församlingarna, utvärderarna och olika samarbetspartner. Stort tack för detta! Vi vill också tacka teologie doktor Pauliina Kainulainen, överarkitekt Antti Pihkala och miljöarbetsgrupperna i Borgå stift och Uleåborgs stift för hjälpen.

I handboken har vi tydligare än tidigare tagit upp de åtgärder som enligt kyrkans klimatprogram kan motverka klimatförändringen. Programmet har titeln Tacksamhet, respekt, måttfullhet och det godkändes sommaren 2008. Helt nytt är en kalkylator för beräkning av kolavtryck som utvecklats för att hjälpa församlingarna utvärdera sina utsläpp av växthusgaser och att ställa upp och följa upp mål för minskning av utsläppen. Utöver klimatförändringen har vi fäst särskild uppmärksamhet vid miljöfostran. Vi har också strukit onödiga upprepningar och förbättrat läsbarheten. Man får en bra överblick över handboken genom att läsa de tre första kapitlen och eventuellt det avsnitt som gäller ens eget ansvarsområde.

Erfarenheten har visat att församlingens arbete med diplomet är en givande process som förenar medarbetarna både sinsemellan och med de församlingsmedlemmar som deltar.

Diplomet har tagits fram av Kyrkostyrelsens uppföljningsgrupp för kyrkans miljöfrågor. Gruppens ordförande är stiftsdekan Ouri Mattila från S:t Michels stift, sekreterare Kyrkostyrelsens sekreterare för samhällsarbete Ilkka Sipiläinen och medlemmar chefen för begravningsväsendet, trädgårdsrådet Risto Lehto, biolog Marja-Liisa Leinonen, ekonomichef Riitta Kukkohovi-Colpaert, Finlands naturskyddsförbunds kommunikationschef Matti Nieminen, meteorolog Laura Riuttanen och specialmedarbetare Pauli Välimäki. Kyrkostyrelsens markanvändningschef Harri Palo har kallats in som sakkunnig. Leinonen arbetade som redaktör i huvudsyssla för handboken under mars 2011.

I den svenska översättningen har terminologin i viss mån reviderats. Bland annat används nu extern granskning och utvärderare för det som tidigare hette auditering och auditör. Länkarna är anpassade till svenska förhållanden. Om det finns svenska sidor som motsvarar de finska länkas direkt till dem, om de svenska sidorna är mycket knapphändiga länkas till de mera omfattande finska sidorna. Ibland finns kompletterande länkar till enbart svenska sidor som inte finns i det finska materialet.

Vi önskar er en givande process!

Uppföljningsgruppen för kyrkans miljöfrågor

1 Kyrkans miljödiplom

1.1 Varför ett miljödiplom för kyrkan?

Miljöfrågorna berör församlingens verksamhet mycket konkret. Inom fastighetsskötseln används mycket energi, vatten och kemikalier och det uppstår mycket avfall. När man bygger nya församlingslokaler formar man samtidigt omgivningen och förbrukar naturtillgångar. Vid skötseln av skogar, begravningsplatser och parkområden påverkar man direkt naturens livsvillkor. Olika produkter har olika miljöeffekter. Det betyder att man vid inköp också kan styra hur stor miljöbelastning konsumtionen orsakar.

Lagstiftningen förutsätter att man beaktar miljökonsekvenserna såväl vid byggande och fastighetsskötsel som i avfallshantering och skogsvård. Detta lyckas bäst med hjälp av ett övergripande miljösystem. Därför har vi skapat ett eget miljösystem, kyrkans miljödiplom. Miljösystemet minimerar riskerna, säkrar framförhållningen och erbjuder arbetsredskap för en kontinuerlig utveckling av verksamhetsfunktionerna. Detta är även på lång sikt ekonomiskt fördelaktigt och ett verksamhetssätt som leder till besparingar.

Miljöfrågorna har också beröringspunkter med många av församlingens verksamhetsområden. Lägergårdarna är placerade mitt i naturen. Under olika läger, i skriftskolan och på kurser kan församlingen erbjuda sina medlemmar en beröring med närmiljön och fostra dem till att vara rädda om skapelsen. Miljöhänsyn kan knyta församlingens fostran och förkunnelse till församlingsmedlemmarnas vardag och problem i närmiljön. Endast genom att föregå med gott exempel i sin egen verksamhet kan församlingen vara trovärdig i sin predikan om människans uppdrag att bruka och värna om skapelsen. Vid sidan av miljöansvaret har vi också inkluderat vissa aspekter som gäller kulturell hållbarhet och socialt ansvar, till exempel internationell diakoni, ansvarfull placeringsverksamhet och rättvisemärkta produkter.

Kyrkans miljödiplom är ett frivilligt system som kan hjälpa församlingarna att förbättra sitt miljöansvar men också att i övrigt effektivera sin verksamhet. Miljösystemet betonar både församlingsledningens, personalens och församlingsmedlemmarnas ansvar. Utgångspunkten är en viljeyttring som församlingens ledning – kyrkorådet eller den kyrkliga samfällighetens gemensamma kyrkoråd – ger uttryck för: vår församling vill vara exemplarisk i sitt förhållande till naturen och omgivningen.

Ett fungerande miljösystem leder till att alla som deltar i församlingens verksamhet känner till miljöeffekterna av sitt eget handlande och också sina möjligheter att påverka utvecklingen. De miljöprogram som utarbetats i flera församlingar i början av 1990-talet glömdes så småningom bort just av den orsaken att man inte integrerade genomförandet i församlingens rutiner. Kyrkans miljödiplom knyter samman miljöfrågorna med församlingens normala förvaltning och verksamhet.

Med hjälp av miljödiplomet vill vi

- sköta uppdraget att bruka och värna om skapelsen
- trygga miljöns livskraft
- säkerställa naturens diversitet
- bromsa klimatförändringen
- arbeta oss ur konflikten mellan ord och handling
- stödja ett föregripande miljötänkande: gör redan idag det som lagen kräver i morgon
- söka kostnadsbesparingar
- effektivera funktionerna och resursanvändningen: värmespill och avfall vittnar om ineffektiv resursanvändning
- integrera miljöfrågorna så att de blir en del av den normala verksamheten
- eftersträva idealet om kontinuerlig förbättring.

1.2 Vad är det?

Kyrkans miljödiplom är ett intyg som Kyrkostyrelsen beviljar en församling som förbinder sig till att ständigt förbättra sin verksamhet ur miljöhänsyn. Diplomet beviljas en församling som tar i bruk det miljösystem som utarbetats för kyrkans verksamhet och uppfyller kriterierna för miljödiplomet. Domkapitlet utser en utvärderare som bekräftar att kriterierna uppfylls och diplomet beviljas av Kyrkostyrelsen.

För en kyrklig samfällighet beviljas diplomet hela samfälligheten, inte enskilda församlingar. Det kan också beviljas enheter inom kyrkans central- och stiftsförvaltning. Miljödiplomet är tidsbestämt, så att det gäller det år det beviljas och fyra kalenderår framåt. När diplomet förnyas gäller det fem år efter den föregående giltighetsperioden. Därefter bör man anhålla om det på nytt.

Miljödiplomet erbjuder församlingen ett arbetsredskap för att beakta miljösynpunkter i all sin verksamhet. Med hjälp av miljödiplomet identifierar församlingen verksamhetens miljöeffekter och ställer upp mål för hur man kan minska miljöfarorna. Uppgifterna och uppföljningen struktureras så att målen kan uppnås.

Med systemets hjälp kan man effektivera församlingens förvaltning, verksamhet och ekonomi också på en mera allmän nivå. Diplomet följer principerna för de officiella kvalitetssystemen: planera, genomför, kontrollera, åtgärda. Diplomets struktur är anpassat till strukturen i de internationella miljösystemen (ISO 14 001 och EMAS), men kraven har anpassats till församlingarnas förhållanden. Kyrkostyrelsens uppföljningsgrupp för kyrkans miljöfrågor utvecklar och ansvarar för diplomet. Vid Kyrkostyrelsen är det sekreteraren för samhällsarbetet som ansvarar för miljöfrågorna och vid centralen för det svenska arbetet ledande branschsekreteraren för diakoni och samhällsansvar.

Eftersom församlingarna är olika i fråga om läge, storlek och verksamhetsmodeller är också kraven för miljödiplomet till vissa delar olika för små och stora församlingar. Likaså finns det vissa kriterier som tillämpas bara på kyrkliga samfälligheter. Dessa variationer nämns på respektive ställe i texten. Små församlingar kan också samarbeta kring diplomansökan.

Miljödiplomet förutsätter att kyrkorådet, eller i en samfällighet gemensamma kyrkorådet, tillsätter en arbetsgrupp för diplomprocessen. Arbetsgruppen gör en bedömning av miljöeffekterna av försam-

lingens verksamhet (miljöinventering) och en plan för förbättringsåtgärder (miljöprogram). Kyrkorådet godkänner miljöprogrammet, och de miljömål som ingår i programmet tas in i församlingens verksamhets- och ekonomiplan. Åtgärder som genomförts rapporteras i verksamhetsberättelsen eller på något annat överenskommet sätt.

Med hjälp av kyrkans miljödiplom

- förbinder sig församlingens beslutande organ till miljöarbetet
- känner man till hur det egna handlandet påverkar miljön
- definieras klara ansvarsområden och befogenheter
- ställer man upp ett mål: kontinuerlig förbättring av miljöns tillstånd
- övervakas verksamheten på ett tillförlitligt sätt
- förebygger man risker.

Bild: Teemu Kiiskinen

2 Teologin bakom miljödiplomet

Uppmaningen att värna om skapelsen gäller varje kristen och varje församling. Rötterna till miljöansvaret hittar vi djupt i den kristna traditionen. Bibeln påminner om att jorden tillhör Herren och att det är människans uppgift att ta vara på allt skapat. Vårt lutherska arv betonar att Gud ger oss allt det vackra vi har runtomkring oss. När vi förstår detta föder det tacksamhet och vi drivs att visa respekt för Guds goda gåvor.

Kristna runtom i världen håller på att upptäcka vilken stor utmaning vi står inför när naturens balans rubbas. I denna situation lönar det sig inte att fastna i skuldkänslor eller rädsla utan att söka de djupa andliga kraftkällorna. De källorna finns i Guds löften som håller hoppet vid liv. Kraft till förändringar i livsstilen kan vi ösa ur känslan av samhörighet med allt skapat och ur kärlek till det skapade. Kärleken får oss att handla, att söka konkreta åtgärder för att återställa den förlorade balansen.

Miljödiplomet är en enskild församlings möjlighet att göra ordet levande och visa sin kärlek till skapelsen.

Tacksamhet, respekt, måttfullhet

Miljödiplomet har samma andliga och teologiska utgångspunkter som vår kyrkas klimatprogram: Tacksamhet, respekt och måttfullhet. Miljöproblemen handlar inte enbart om tekniska frågor, utan i grund och botten är det frågan om människans förhållningssätt till skapelsen och till Gud. Vi har fått höra att klimatförändringen och andra miljöproblem är ett symptom på störningar i människans moraliska och andliga tillstånd. När människan får för sig att hon är alltings medelpunkt och måttstock har hon rubbat jordens känsliga balans. De kristna kyrkorna har vaknat upp till ånger och förnyelse av attityder, till ett mera ekologiskt tänkande och en hållbar livsstil.

När vi står inför de ekologiska utmaningarna får vi gå tillbaka till de holistiska utgångspunkterna i den kristna traditionen. Vi behöver kunna klä det gamla budskapet i formuleringar som förmår förändra invanda tänkesätt.

Vårt lutherska arv betonar att verklighetens kärna är den kärlek som vill ge. Guds utgivande kärlek håller hela kosmos uppe och gör det levande. Gud handlar i sin skapelse, som Skapare, Frälsare och Ande.

Gud är närvarande i sin skapelse som Skapare och helig Ande. Eftersom skapelsen är uppfylld av Guds heliga närvaro är den helig och värd att aktas. Skapelsens helighet har sitt ursprung i Skaparens helighet; Gud är samtidigt mycket nära i hela sin skapelse och utanför det skapade, i det som är större än den mätbara skapelsen. Det är inte fråga om panteism, dvs. att allting skulle vara gud. Insikten att skapelsen är helig sätter en gräns för människans girighet. Människan närmar sig det heliga med förundran och måste respektera dess okränkbarhet.

Gud som frälsaren bär omsorg om de fattigaste. Genom sitt lidande, sin död och sin uppståndelse gav Kristus oss frälsningen, som omfattar männis-

kor, gemenskaper och hela skapelsen. Genom nåden orkar en kristen också möta livets stora utmaningar och se med hoppets ögon. Kärleken till nästan, som är en av Jesus viktigaste principer, uppmanar oss att ta hand om de fattigaste, dem vars liv försvåras mest av miljöproblemen. Jesus tal om Guds rike betyder i dag bland annat att sträva efter rättvisa och måttlighet.

Genom sin heliga Ande, som helgar oss, hjälper Gud människan att avslöja den destruktiva synden, men också att se de gåvor som upprätthåller och räddar liv. Guds Ande leder människor att använda gåvorna på rätt sätt, att ta väl hand om allt skapat. Den heliga Anden är den som gör levande och förenar kristna med varandra och med hela skapelsen.

Tacksamhet. För många finländare är det en viktig del av det andliga livet att möta Gud i naturens stillhet och skönhet. I naturen föds tacksamheten över Guds gåvor. Stillheten och bönen ger kraft och anger riktningen för konkreta handlingar. I en kristens liv behövs både stillhet i naturens tempel och gemenskap med andra kristna i kyrkan, inför Ordet och sakramenten.

Respekt. Till vår kristna tradition hör en förståelse av Gud den treeniges gemenskap med sin skapelse och den respekt för naturen detta leder till. Upplevelsen av skapelsens helighet kan förändra hela vår kultur, göra den mera ekologisk. Den kristna tron är en motkultur till den måttlösa konsumtionsfokusering som jordens natur inte håller för.

Måttfullhet. Till den kristna tron hör ett enkelt liv som lyfter fram det som är väsentligt. Jesus undervisning innebär en inbjudan till en genomgripande livsförändring och en ständig strävan. Kyrkan och varje församling har en profetisk uppgift att kalla människor till en sådan andlig förnyelse. Kyrkan, och på lokalplanet församlingarna, påverkar samhällets värderingar och man lyssnar till vad den säger. Den måste höja sin röst för de fattigas och för hela skapelsens framtid. Det är absolut nödvändigt att kristna i denna uppgift förenar sina röster sinsemellan och också med representanter för andra religioner.

Teologin och församlingens praktiska lösningar

I kyrkan håller vi på att vakna upp och inse hur viktig del av församlingens grundläggande uppgift det är att värna om skapelsen. Det går inte längre att säga att miljöarbetet är något marginellt, något som man kan ta lite lättare på när det är kärvare tider. Grunden för vårt miljöansvar har vi i vår tro på Gud den treenige och de förhållningsregler han gett oss i Bibeln. Motivation för miljöarbetet får vi också genom tacksamhet och kärlek till skapelsen.

När församlingen fäster uppmärksamhet vid arbetets ekologiska aspekter och förbereder sig för miljödiplomet är det bra att gå tillbaka till rötterna, till miljöansvarets teologi. I många frågor tillför kyrkans egna utgångspunkter fler dimensioner: till exempel betonas i skogsvården vid sidan av de ekonomiska värderingarna även de ekologiska samt skogens betydelse för det andliga livet och rekreationen. I miljöfostran ger kyrkans budskap hoppets perspektiv, i förkunnelsen har kyrkan något profetiskt att säga.

Gud, i din nåd, förändra världen

Kyrkornas världsråds generalförsamling i Porto Alegre i Brasilien 2006 utmynnade inte i någon officiell resolution, utan i en kallelse till bön. Den här inbjudan gäller också alla församlingar i vårt land. Källan till den absolut nödvändiga tankeomställningen kan bara vara Gud och hans nåd.

Nådens Gud
vi vänder oss till dig i bön, för i dig finns enheten:
Du är den Gud – Fader, Son och helig Ande –
som vi tror på,
du ensam ger oss kraft att göra det goda,
du skickar ut oss i hela världen för att arbeta och tjäna i Kristi namn.

Vi bekänner inför dig och alla människor:
Vi har varit ovärdiga tjänare.
Vi har missbrukat och varit hårdhänta med din skapelse.
På grund av våra tvister har vi skadat varandra överallt.
Ofta har vi misslyckats med att beslutsamt motarbeta miljöförstöring, fattigdom, rasförtryck, kastindelning, krig och folkmord.

Förlåt oss Gud och lär oss förlåta varandra.

Läs mera om vår kyrkas miljöteologi:
Kyrkans klimatprogram Tacksamhet, respekt, måttfullhet
http://evl.fi/klimatprogram

Gud, i din nåd, förändra världen.

Gud, hör skapelsens rop,
vattnens rop, luftens, jordens och alla levande varelsers rop.
Gud, led alla makthavare att fatta etiskt hållbara beslut.

Gud, i din nåd, förändra världen.

Öppna våra hjärtan till att älska och se
att alla människor är skapade till din avbild,
till att ta hand om skapelsen och bejaka livet
i alla dess många förunderliga former.
Förändra oss, lär oss ge ut av oss själva
så att vi tillsammans med dig kan åstadkomma förändring.

Gud, i din nåd, förändra världen.
Amen.

(Utdrag ur bönen, övers. Kesia Edström)

Bild: Janne Miettinen

3 Ansökningsprocess och administration

Minimum	Poäng
3.1 Förberedande arbetsgrupp **3.2** Intern miljöinventering **3.3** Miljöprogram **3.4** Uppföljning **3.5** Ledningens engagemang **3.6** Miljöansvarig och miljöarbetsgrupp **3.7** Utbildning av personalen **3.8** Poäng och poängschema **3.9** Extern granskning **3.10** Förnyelse av diplomet	**3.11** Miljöansvariga för olika verksamhets områden, 1–5 poäng **3.12** Tilläggsutbildning, 1–5 poäng **3.13** Kommunikation, 1–5 poäng **3.14** Egen mellanutvärdering, 2–10 poäng **3.15** Övriga åtgärder, 1–10 poäng

Ansökningsprocess, beviljande och giltighet

1. Kyrkorådet eller gemensamma kyrkorådet i en kyrklig samfällighet besluter om att ansöka om diplomet, utser en ansvarsperson och tillsätter en arbetsgrupp som bereder ärendet.
2. Arbetsgruppen gör en miljöinventering och utarbetar ett miljöprogram, som kyrkorådet (gemensamma kyrkorådet) godkänner. Miljöprogrammet utformas enligt de kriterier som diplomet förutsätter, så att församlingen uppfyller alla minimikriterier och utöver detta har samlat ihop minst 100 poäng.
3. Kyrkorådet (gemensamma kyrkorådet) utser en miljöansvarig och tillsätter en miljöarbetsgrupp och ber stiftet om extern granskning. Utvärderaren gör en genomgång i församling en för att kontrollera att den uppfyller kraven för diplomet. Utvärderaren kan be om tilläggsutredningar och visa på områden som behöver åtgärdas innan miljöinventeringen kan godkännas.
4. Utvärderaren lämnar ett utlåtande till domkapitlet, som föreslår för Kyrkostyrelsen att församlingen beviljas miljödiplom.
5. Kyrkostyrelsen fattar beslutet om att bevilja miljödiplomet.

Kyrkostyrelsen beviljar vid behov miljödiplom två gånger per år, i december och i april-maj.

Miljödiplomet gäller det år det beviljas och fyra kalenderår framåt. När diplomet förnyas gäller det de följande fem år som följer direkt på den föregående giltighetsperioden.

När en församling eller samfällighet som fått diplomet går samman med en församling som inte har diplomet ska den diplomerade församlingens miljöprogram tas i bruk i hela den nya samfälligheten eller församlingen. I så fall fortsätter diplomet vara giltigt. En ny intern miljöinventering ska, såvida den inte görs tidigare, genomföras senast när man ansöker om förnyelse av diplomet.

Miljödiplomet – utarbetande och ansökningsprocess

3.1 Förberedande arbetsgrupp

Kyrkorådet, eller det gemensamma kyrkorådet inom den kyrkliga samfälligheten, fattar beslut om att inleda processen för ansökan om miljödiplomet. Rådet tillsätter en ansvarsperson och en miljöarbetsgrupp att bereda ärendet.

Församlingen beslutar hur stor arbetsgruppen ska vara, men där bör finnas anställda från olika verksamhetsområden. Eftersom många åtgärder kräver ett budgetbeslut eller ekonomiska medel, är det bra om det finns en representant för ekonomiförvaltningen i arbetsgruppen. Det är också skäl att välja in en representant för fastighetsskötseln, eftersom många förbättringsåtgärder har att göra med fastigheternas energi- och vattenförbrukning, avfallshanteringen och städningen. Om församlingen äger mycket skog, finns det skäl att i arbetsgruppen ha med den person som ansvarar för skogsskötseln. Det är bra att också ha medlemmar från församlingens olika arbetsformer (t.ex. fostran och ungdomsarbetet).

Man kan med fördel även ha med förtroendevalda eller andra församlingsmedlemmar som expertmedlemmar i gruppen. Arbetet med diplomet erbjuder en möjlighet till aktivt och belönande församlingsmedlemskap. När det gäller sakkunskap och uppnåendet av resultat är det en fördel om medlemmarna i arbetsgruppen har ett levande intresse för miljöfrågor och själva sysslar med ämnet. Å andra sidan har erfarenheten visat att intresset växer under arbetets gång.

Till ordförande är det bra att utse en representant från kyrkorådet eller kyrkofullmäktige, för att informationen och kontakterna ska löpa så naturligt som möjligt. Man kan också be till exempel kommunens miljösekreterare eller ordföranden i den lokala naturskyddsföreningen bli medlem i arbetsgruppen. På så vis kan man redan från början inkludera den sakkunskap samarbetspartnerna har. En annan möjlighet är att höra företrädare för samarbetspartnerna vid arbetsgruppens sammanträden.

Till sekreterare för gruppen är det skäl att utse en församlingsanställd, som på arbetstid kan bereda sammanträdena och skriva föredragningar.

Miljödiplomsprocessen handlar om utveckling av församlingens verksamhet och för att den ska lyckas behövs stöd och engagemang av ledningen. Det är inte fråga om en hobbyverksamhet, utan en arbetsuppgift som man bör avsätta nödvändiga resurser för.

Miljöarbetsgruppens arbete börjar med en miljöinventering. Med inventeringen som grund utarbetas ett miljöprogram, där man ställer upp församlingens miljömål. Det bör ställas upp en bakre tidsgräns (t.ex. från ett halvt år till ett år) för arbetsgruppens arbete, dvs. när den ska överlåta sin framställning till kyrkorådet. Behandlingen i domkapitlet (inklusive den externa utvärderingen) och Kyrkostyrelsen räcker cirka tre månader.

3.2 Intern miljöinventering

Miljöinventeringen innebär att man kartlägger de miljöeffekter församlingens alla verksamhetsformer och funktioner har. Detta förutsätter mycket utredningsarbete, som tar allt från några månader till ett helt år, beroende på församlingens storlek och tidigare utfört bakgrundsarbete.

Inventeringen kan göras på olika sätt. Beroende på

arbetets omfattning och lokala förhållanden kan man i inventeringen tillämpa och kombinera följande tillvägagångssätt:

- Arbetsgruppen kallar ansvarspersonerna inom de olika verksamhetsformerna till sina sammanträden och utreder frågorna tillsammans med dem. På basis av detta gör sekreteraren upp en preliminär text som inventeringsrapport.
- Arbetsgruppen bekantar sig på ort och ställe med de största objekten såsom lägergårdar, begravningsplatser eller de viktigaste fastigheterna.
- Arbetsgruppen kan delegera utredningar till en utomstående expert och själv vara den som dirigerar arbetet. I så fall genomför experten intervjuer med ansvarspersonerna för de olika verksamhetsområdena. En möjlighet är att låta utföra miljöundersökningen i samarbete med till exempel läroinrättningar och elever inom miljösektorn och på så sätt få in mera sakkunskap i projektet.
- Arbetsgruppen eller den person som fått i uppdrag att utföra inventeringen studerar nödvändiga dokument och litteratur. Miljödiplomets material fungerar som en god checklista. Medlemmarna i arbetsgruppen kan fördela inventeringsansvaret till varandra, så att var och en arbetar med det verksamhetsområde han eller hon känner bäst till. Det finns församlingar där inventeringen har skrivits av en förtroendevald.

Handlingar man sannolikt behöver studera när man gör upp miljöundersökningen är bland annat:

a. Församlingens tidigare miljödiplom och vid förnyelse av diplom en eventuell mellanrapport som församlingen själv gjort
b. Verksamhets- och ekonomiplaner
c. Byggnads- och investeringsplaner, fastighetsstrategi och markanvändningsplan
d. Verksamhetsberättelser och bokslut
e. Skogsvårdsplan och eventuella naturinventering
f. Objekt som skyddats med stöd av naturvårdslagen och/eller skyddsobjekt som sålts till staten (METSO etc.)
g. Rapporter över uppföljningen av fastigheternas energiförbrukning, vattenförbrukning
h. Upphandlingsanvisningar
i. Resestadga, eventuell resestatistik
j. Kommunens bestämmelser om avfallshantering och miljövård
k. Uppföljningsrapporter över avfallsmängder, avfallsslag och avfallskostnader
l. Anvisningar för säkerheten vid användning av kemikalier
m. Dokument, principer etc. som styr församlingens (miljö)fostran.

Avsikten är inte att alla dokument noggrant gås igenom, utan att man ur dokumenten tar fram nödvändiga fakta vid kartläggningen av olika funktioner.

Miljöinventeringen är en rapport där man utreder de områden som tas upp i denna bok. Även alla övriga funktioner som har betydande miljökonsekvenser kartläggs. Presentationen görs med den numrering som finns i handboken. För rapporten används blanketter som finns på kyrkans webbtjänst sacrista.evl.fi/miljodiplom. Rapportens omfattning beror på hur stor församlingen är och hur många områden som behöver utredas. I en liten församling kan rapporten bestå endast av ett tiotal sidor, i stora församlingar kan den bli mycket längre.

Små församlingar kan samarbeta kring ansökan om diplomet genom att tillsammans låta en expert genomföra en miljöinventering. På landsbygden är förhållandena i grannförsamlingar ofta likartade och det går att genomföra miljöinventeringen tillsammans. Då kan det i miljöinventeringen och miljöprogrammet finnas en gemensam del och egna avsnitt för respektive församling. Varje församling godkänner var för sig det miljöprogram som gjorts upp och ansöker självständigt om diplomet.

Utbildning för miljöarbetet

När den arbetsgrupp som ska förbereda diplomet inleder sitt uppdrag finns det skäl att först tänka igenom huruvida det behövs utbildning inom området innan man tar itu med arbetet. Med hjälp av det material som finns för miljödiplomet kan gruppen eller den ansvariga på egen hand sätta sig in i ämnet. Också en utbildning där man anlitar en utomstående inledare kan vara en god start på arbetet. Som inledare lämpar sig till exempel de utvärderare som utbildats av stiften. Också kommunens miljösekreterare, NTM-centralernas personal, miljöansvariga i församlingar med miljödiplom, kyrkans miljösakkunniga eller miljösektorns forskare och lärare kan anlitas som föreläsare.

I utbildningen tar man utöver praktiska frågor också upp kopplingen mellan miljöfrågorna och Bibeln och vår tro. När man bygger upp miljösystemet är det viktigt att församlingsledningen och de ansvariga på området har en gemensam syn på miljöarbetets betydelse. Därför lönar det sig att också bjuda in medlemmarna i kyrkorådet till diskussionen.

Miljödiplomets utvärderare kan när arbetet inleds berätta om principerna för hur församlingens miljödiplom ska göras upp och ge praktiska råd för genomförandet. Utvärderarna kan kontaktas via stiftet. Arbetsgruppen kan också om den vill bekanta sig med de officiella miljösystemen (man kan t.ex. be en representant för ett företag som skaffat sig ett ISO 14001 eller EMAS-certifikat berätta om det). Också på detta sätt kan man få goda idéer.

Utbildningen kan också kopplas till att vara en del av miljöinventeringen. Man kan till exempel anordna ett endagsseminarium, där man går igenom församlingens viktigaste verksamhetsområden utgående från förberedda presentationer. Presentationerna kan ges av församlingens anställda och utomstående experter. Så berättar till exempel den som är ansvarig för fastigheterna om församlingens verksamhetslokalers energi- och vattenförbrukning och avfallshanteringen. Representanter för det lokala energiverket och avfallsbolagets konsulter kan kommentera och ge tips om hur det kunde löna sig att utveckla funktionerna. På så sätt framskrider inlärningen av något nytt och den inre miljöinventeringen hand i hand.

Mera information: sacrista.evl.fi/miljodiplom

3.3 Miljöprogram

Miljöprogrammet utarbetas utgående från den interna miljöinventeringen och det innehåller församlingens miljömål. Dessa är konkreta mål för att lösa de problem som framkommit i utredningen. Avsikten är inte att en gång för alla lösa alla problem utan att gå framåt steg för steg. Det är just detta som tanken på kontinuerlig förbättring avser.

Först lönar det sig att koncentrera sig på att lösa de frågor som ingår i minimikriterierna för miljödiplomet. De är frågor som man behöver ha i skick när man ansöker om diplomet.

Därefter kan man gå vidare till andra mål. Varje församling har sina egna särfrågor att koncentrera sig på. Man kan fritt välja dem på basis av församlingens egna prioriteringar. Så kan församlingen på det sätt den själv väljer samla poäng för att uppnå de krav som ställs för diplomet.

I praktiken utformas målen under det att man arbetar med miljöinventeringen och de ska vara så konkreta som möjligt. I inventeringen framträder de största olägenheter som församlingsverksamheten orsakar på miljön. Likaså undersöks de största källorna till kolutsläpp. Här handlar det oftast om byggnader, transporter och mat. Det gäller att koncentrera sig på dessa områden i måluppställningen. Samtidigt bör man beakta de praktiska möjligheterna att uppnå målen. Det finns ingen anledning att ställa upp orealistiska mål.

Inventeringen lyfter inte bara fram olägenheterna utan också församlingens positiva inverkan på miljön, till exempel miljöfostran och naturvänlig skogsvård. Ett mål kan också vara att stärka dessa funktioner.

Samtidigt som man ställer upp mål bör man avgöra vem som i praktiken ansvarar för att målet uppnås. Verkställighetsansvaret ska definieras i miljöprogrammet. Man bör se till att miljöansvaret fördelas jämnt mellan de olika verksamhetsformerna och på organisationens alla nivåer. Vid förverkligandet av målen bör man få med personalen i så stor omfattning som möjligt. Genom att sammanföra ansvaret med befogenheterna att fördela resurser bidrar man till att målen nås.

Människor ställer sig bättre bakom mål som de själva har varit med om att ställa upp, och personalen får därför gärna vara med i planeringen av miljöprogrammet och åtgärderna.

I programmet bör man också ställa upp en tidsplan för när målen ska vara nådda. Minimikriterierna och de valda poängen måste man ha uppnått när man ansöker om diplomet. För vissa krav har man också godkänt att församlingen har beslutat verkställa en åtgärd och satt in den i tidtabellen för de år diplomet är i kraft; detta gäller till exempel en energibesiktning. När man på nytt ansöker om att få diplomet förnyat bör man i miljöinventeringen försäkra sig om att dessa mål har förverkligats.

När miljöprogrammet börjar vara klart ber man i stora församlingar och i samfälligheter om utlåtanden av de olika verksamhetsområdena. I en kyrklig samfällighet bör man särskilt se till att de enskilda församlingarna är medvetna om sin roll i diplomprojektet och att de har kunnat delta i beredningsprocessen. Programmet kan ännu ändras efter utlåtandena.

3.4 Uppföljning

I miljöprogrammet ska det anges hur man följer upp de mål som ställts upp i programmet. Måluppfyllelsen ska rapporteras minst en gång per år i samband med församlingens verksamhetsberättelse, i miljöarbetsgruppens verksamhetsberättelse eller på annat sätt man kommit överens om. Till dessa rapporter fogas uppgifter om församlingens kolavtryck (se kapitel 4.4) och energiförbrukning (se kapitel 8.6).

Vi rekommenderar att man halvvägs in i diplomets giltighetsperiod gör en mellanutvärdering (se kapitel 3.14) för att se hur miljöarbetet fortskridit i olika enheter. Rapporterna från en mellanutvärdering är en stor hjälp när det blir dags att förbereda en förnyelse av diplomet.

Heinola församling gick in för kontinuerlig förbättring

Heinola församling antog miljöutmaningen och började våren 2008 förbereda anhållan om att få Kyrkans miljödiplom. Förberedelseprocessen bestod av en inventering av miljöaspekterna i församlingens alla funktioner, ett miljöprogram som gjordes upp utgående från inventeringen och slutligen den externa granskning som ordnades av domkapitlet. Kyrkostyrelsen beviljade Heinola församling Kyrkans miljödiplom våren 2010. Trots att diplomet nu har beviljats slutar inte arbetet här. I den praktiska tillämpningen går man in för kontinuerlig förbättring som ideologi och det betyder att miljöarbetet fortsätter.

De rutiner och handlingsmönster som nu har införts kommer man att följa under två års tid och därefter anpassas de efter den erfarenhet och respons man får. Samtidigt uppdateras miljöprogrammet och församlingen inleder förberedelserna för förnyande av diplomet för åren 2012–2017. På det här sättet blir alla berörda parter engagerade i miljöarbetet. Miljöprogrammets viktigaste mål är att styra församlingsmedlemmarna till miljöansvar i tanke och handling. En annan utmaning är att hjälpa församlingens egna medarbetare att förstå att miljöfrågorna gäller allt man gör, att det inte är en separat uppgift eller en extra arbetsbörda.

Miljöarbetet i Heinola församling och miljödiplomet har gett mycket positiv uppmärksamhet. Diplomet har använts som exempel vid Heinola stads seminarium om stadsbilden, det har presenterats vid många föreningars möten och media har visat stort intresse. Miljödiplomet har alltså främjat många olika mål och stött ett miljövänligt tänkande och miljösamarbete på bred front.

3.5 Ledningens engagemang

Till grundprinciperna för miljösystemet hör att både ledningen och medarbetarna ställer sig bakom miljömålen. Kyrkorådet ställer sig bakom miljömålen genom att godkänna miljöprogrammet. När kyrkorådet har godkänt miljöprogrammet skickas det för kännedom till kyrkofullmäktige.

Kyrkofullmäktige ställer sig bakom miljömålen genom att godkänna de centrala miljömålen i verksamhets- och ekonomiplanen. I budgeten godkänner fullmäktige anslag som berör miljöfrågorna och när man behandlar verksamhetsberättelsen kan man utvärdera hur miljömålen utfallit.

Till miljöprogrammet kan man koppla församlingens miljöstrategi. Den är ett kort och principiellt dokument med de centrala miljöprinciperna och tanken på en kontinuerlig förbättring av miljöaspekterna. Strategin kan användas i informationen och den kan bifogas till församlingens verksamhets- och ekonomiplan. Viktigare än en separat miljöstrategi är ändå att miljöhänsyn skrivs in i verksamhetsområdenas verksamhetsplaner och strategier.

Miljöstrategi för Åbo och S:t Karins kyrkliga samfällighet

1. Till den kristna tron hör respekt för naturen som Guds verk och tacksamhet för denna gåva. Det leder till en måttfull och hållbar livsstil.
2. Det är ledningens uppgift i varje församling och enhet att sköta miljöfrågorna på ett ansvarsfullt sätt. Vi beaktar miljöfrågorna i planering, ekonomi och verksamhet, som ett led i det dagliga beslutsfattandet. Gemensamma kyrkorådet sköter koordineringen och uppföljningen och kan tillsätta nämnder och arbetsgrupper för detta.
3. Vi strävar efter att minimera miljöbelastningen och spara naturresurser genom att ändra våra handlingsmönster, minska konsumtionen och fästa uppmärksamhet vid etiken i vår upphandling och verksamhet.
4. Vi ordnar systematisk och regelbunden miljöutbildning för personalen. Tillsammans med invånarna i Åbo och S:t Karins försöker vi mogna till en kristen livsstil som respekterar skapelsen.
5. Den andliga verksamheten stöder förtröstan på att Guds skapande vilja och kärlek till skapelsen står bakom allt. Vi besvarar Guds frälsande kärlek genom att ansvarsfullt vårda Guds värld.

3.6 Miljöansvarig och miljöarbetsgrupp

Kyrkorådet utnämner en miljöansvarig i församlingen/samfälligheten antingen i samband med att miljöprogrammet godkänns eller redan i ett tidigare skede. Till den miljöansvarigas uppgifter hör att följa upp hur väl målen i miljöprogrammet uppnåtts, sköta utbildning av personalen och ansvara för andra uppgifter som man kommit överens om i arbetsfördelningen. Uppdraget som miljöansvarig kan vara tidsbegränsat och cirkulera mellan medarbetare från olika verksamhetssektorer. En miljöarbetsgrupp tillsätts för att bistå den miljöansvariga, se kapitel 3.11 Miljöansvariga för olika verksamhetsområden.

Församlingens miljöansvariga sköter tillsammans med verksamhetsområdenas miljöansvariga följande uppgifter:

1. Ansvarar för personalens miljöutbildning i samarbete med dem som ansvarar för personalutbildningen.
2. Ansvarar för uppföljningen av miljöprogrammets utfall och uppdatering av programmet.
3. Gör församlingens egen miljöinventering inför ansöka om eller förnyelse av miljödiplomet.
4. Informerar personalen och församlingsmedlemmarna i samarbete med dem som ansvarar för församlingens information.
5. Samarbetar med myndigheter och föreningar som arbetar med miljöfrågor.
6. Följer med förändringar i miljölagstiftningen.
7. Tar itu med miljöproblem i församlingen och lägger fram initiativ.

Det är bra att vid rekrytering av ny personal redan i platsannonsen ange en eventuell uppgift som miljöansvarig och att också beakta uppgiften i befattningsbeskrivningen och lönen.

3.7 Utbildning av personalen

I miljödiplomet förutsätts att de anställda känner till sitt eget verksamhetsområdes miljöeffekter och strävar efter att minimera de negativa miljökonsekvenserna. För att nå detta mål bör man förse personalen med tillräckligt med kunskap och färdigheter.

Varje församling kan själv välja hur man ordnar miljöutbildningen. Det viktigaste är att församlingens anställda lär känna miljösystemet och principerna för det, identifierar sitt eget verksamhetsområdes centrala miljöeffekter och känner till vilka miljöbestämmelser som gäller för verksamheten. Man bör också informera om de mål som ställts upp i miljöprogrammet, så att alla för egen del kan bidra

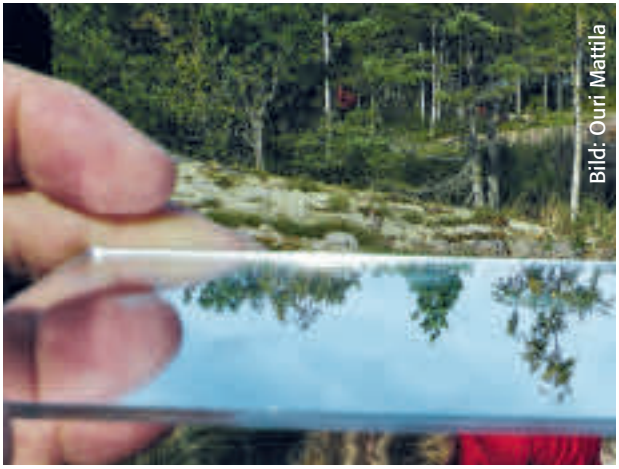
Bild: Ouri Mattila

till att uppfylla dem. Det är bra att också informera personalen om mål som uppnåtts och om annan lyckad tillämpning av miljöprogrammet.

Utbildning kan ordnas till exempel på följande sätt:

- information ges i personaltidningen och vid personalmöten
- man ordnar särskilda informations- och utbildningstillfällen för olika personalgrupper och verksamhetsområdenas miljöansvariga
- man deltar i utbildning som ordnas av Kyrkostyrelsen, bland annat rådplägningsdagar för miljöansvariga och externa utvärderare
- de miljöansvariga deltar i utbildning som ordnas av kyrkan, olika läroanstalter, företag eller organisationer
- församlingens medarbetare och församlingsmedlemmar deltar i Kyrkans miljödagar.

Det finns också tillgång till mera omfattande utbildning. Till exempel ordnar Suomen ympäristöopisto SYKLI (www.sykli.fi) skräddasydd miljöutbildning för olika målgrupper (på finska): utbildning i yrkesexamen i miljövård skräddarsydd för församlingarnas personal, för fastighetsansvariga olika typer av utbildning i energieffektivitet, för kökspersonal miljöpass med tillhörande utbildning, för medarbetare inom fostran t.ex. specialyrkesexamen för miljöfostran.

3.8 Poäng och poängschema

För att få diplomet ska församlingen uppfylla alla minimikriterier. Dessa är gemensamma för alla församlingar. När de har uppfyllts ska församlingen samla minst 100 tilläggspoäng enligt eget fritt val. Dessa tilläggspoäng kan församlingen välja utgående från sina egna förhållanden. Tanken är att varje församling har egna områden som kan utvecklas och som man vill satsa på under en viss tid. I materialet finns exempel på sådana frivilliga områden, men det kan också finnas andra. Det är möjligt att samla totalt lite över 500 poäng.

Poängen antecknas i det schema som finns som bilaga till handboken (bilaga 1) och som också kan kopieras från miljödiplomets webbsida (sacrista.evl.fi/miljodiplom). Utöver poängtalet skriver man i schemat också in en kort motivering till poängen. Under den externa granskningen går stiftets utvärderare igenom poängen och ger sin egen poängsättning, som sedan används när diplomet ska beviljas. Det lönar sig att använda poängschemat redan vid den interna miljöinventeringen.

- På många punkter måste man uppskatta poängen utifrån erfarenhet. I handboken ges exempel på poängsättning. Vid granskningen kan man använda några tumregler:
- Ju större miljöfråga desto större poäng.
- Ju mera arbete desto mera poäng.
- Ju flera människor frågan berör desto flera poäng.
- Om det i små församlingar inte förekommer alla uppgiftsområden kan detta beaktas vid poängbedömningen, dvs. kriterierna för poängsättningen kan mildras. Det är skäl att rådgöra med domkapitlets representanter om detta före granskningen.

I oklara fall är det bäst att diskutera med utvärderarna i förväg, i och med att de känner till utvärderingsgrunderna. Det är förstås klokt att samla

ihop tilläggspoäng något över minimum, så att man säkert kan få diplomet.

Vid poängräkningen kan man stöta på ”problemet” att många områden hela tiden har varit i det skick som kriterierna förutsätter. Det är bara bra om så är fallet och ändå kan man räkna med dem i poängen – i miljösystemet noteras inte enbart nya åtgärder.

3.9 Extern granskning

När miljöprogrammet har godkänts, en miljöansvarig och en miljöarbetsgrupp utsetts och man har samlat minst 100 poäng i poängschemat finns det förutsättningar för att få miljödiplomet och församlingen kan be om en extern miljögranskning av domkapitlet i sitt stift. Stiften har utbildat personer som är kunniga i miljöfrågor till utvärderare för Kyrkans miljödiplom. På begäran av den församling som ansöker om diplomet skickar domkapiltet en utvärderare att granska om församlingens miljösystem uppfyller kraven för miljödiplomet.

Varför behövs en extern granskning? Kyrkans miljödiplom tillämpar samma slags opartiska granskning som andra miljösystemen. Detta skapar en allmän trovärdighet och ger stadga åt innehållet. På så sätt får också de olika församlingarnas miljösystem en likvärdig behandling. Församlingen får ett utlåtande över granskningen, som ska bifogas ansökan om miljödiplomet. Ifall miljösystemet inte motsvarar de uppställda kriterierna, kommer man överens med utvärderaren om vilka tilläggsåtgärder som ska vidtas och inom vilken tidsram åtgärderna ska vara genomförda.

Ansökan om miljödiplomet tillställs domkapitlet (i Borgå stift KCSA). Till ansökan bifogas miljöprogrammet och den externa utvärderarens utlåtande. Stiftet (KCSA) lämnar in ansökan till Kyrkostyrelsen som beviljar diplomet.

Församlingen står för de kostnader som granskningen föranleder, dvs. resekostnader, dagtraktamente och arvode eller ersättning för inkomstbortfall för utvärderaren. Uppföljningsgruppen för Kyrkans miljöärenden rekommenderar att man år 2012 betalar utvärderaren ett arvode på 400 för den första dagen och 300 euro per dag för följande dagar. Den gällande arvodesrekommendation kan alltid kontrolleras på miljödiplomets webbplats. Arvodet ersätter instuderingen av de dokument församlingen skickat, den egentliga granskningen på ort och ställe och den rapport som skrivs över granskningen.

Granskningen

I praktiken går granskningen till på följande sätt. Församlingens representant kontaktar domkapitlet (KCSA) och kommer överens om vem som utför granskningen. Församlingen skickar bakgrundsmaterial till domkapitlet (KCSA) eller direkt till den utvärderare som utsetts. Materialet består av den interna miljöinventeringen, miljöprogrammet och poängtabellen, dvs. utredningen över hur de grundläggande kriterierna och uppfyllts och hur poäng har räknats.

I små församlingar tar granskningen en dag i anspråk, i stora församlingar är det skäl att reservera mera tid. Till en liten församling skickas en utvärderare och när behovet är större utses flera utvärderare. Den miljöansvariga eller miljöarbetsgruppens ordförande eller sekreterare är värdar och värdinnor

för granskningen. Utvärderaren tar kontakt cirka en månad i förväg och gör upp om granskningsdagens program. I detta sammanhang diskuterar man också innehållet i miljöprogrammet och försäkrar sig om att allt väsentligt är som det ska.

Till granskningen hör en skriftlig del och en praktisk del. I det skriftliga avsnittet går man igenom organiseringen av församlingens miljöarbete, miljöprogrammet, beslut som har fattats och poängschemat. Utvärderaren kontrollerar att församlingen uppfyller alla minimikriterier och går igenom hur de nödvändiga poängen har samlats. Det är bra att också ha de övriga dokument som nämns i punkt 3.2 till hands.

I den praktiska delen granskar man via stickprov ett lämpligt antal områden, t.ex. kan man se över hur avfallssorteringen är ordnad i församlingsgården, på begravningsplatsen eller lägergården eller man intervjuar de församlingsanställda om hur de har tagit upp miljöfrågorna i sitt eget arbete. Till granskningens natur hör att utvärderaren väljer ut vilka platser man besöker.

3.10 Förnyelse av diplomet

Miljödiplomet gäller det år det beviljas och de fyra följande kalenderåren. När diplomet förnyas gäller det de följande fem år som följer direkt på den föregående giltighetsperioden.

Kyrkans miljödiplom ska alltså ansökas på nytt under det sista giltighetsåret och ansökan görs alltid enligt gällande kriterier. Det är bäst att inleda förnyelseprocessen i tid och att beakta förnyandet i församlingens verksamhets- och ekonomiplan för det sista giltighetsåret.

Ansökningsprocessen går i huvuddrag till på samma sätt som vid den första ansökan om diplomet.

Kyrkorådet eller den kyrkliga samfällighetens gemensamma kyrkoråd besluter om att ansöka om förnyelse av diplomet. Arbetsgruppen och den miljöansvariga uppdaterar miljöinventeringsrapporten till den del det har skett beaktansvärda förändringar. Det är också viktigt att kontrollera hur miljölagstiftningen och miljöbestämmelserna har förändrats och hur församlingens verksamhet har förändrats.

Ett nytt miljöprogram görs upp för den nya diplomperioden och läggs fram i kyrkorådet för godkännande. I miljöprogrammet ska bland annat ingå en plan för när nästa energibesiktning eller kompletterande besiktning ska genomföras. När diplomet förnyas ska man också göra en redovisning av hur det föregående miljöprogrammet verkställts. Framför allt bör man se till att de minimikriterier som tagits in i programmet uppfylls. De uppgifter som behövs för redovisningen finns bland annat i församlingens årliga miljörapporter. Kyrkliga samfälligheter ska också rapportera hur miljöarbetet enligt miljöprogrammet har utfallit i medlemsförsamlingarna. Stiftets utvärderare utför granskningen i församlingen och domkapitlet (KCSA) anhåller hos Kyrkostyrelsen om beviljande av miljödiplomet. Kyrkostyrelsen beviljar församlingen förnyat miljödiplom för fyra år framåt.

Miljödiplomets minimikriterier är desamma för församlingar som anhåller om diplomet för första gången och för dem som anhåller om diplomet på nytt. Fortsättningsvis gäller det att samla minst 100 poäng när man ansöker om förnyat diplom. En del av poängen kan vara desamma som tidigare, dvs.

sådana miljöåtgärder som kontinuerligt är en del av församlingens verksamhet (t.ex. naturskydd, skydd av byggnadsarvet eller avfallsåtervinning). För långsiktiga åtgärder och åtgärder som sträcker sig in på den nya diplomperioden (t.ex. energispar- och miljöinvesteringar) kan man få poäng på nytt. En del av poängen är av engångskaraktär och måste därför tjänas in på nytt (t.ex. miljöevenemang, jippon eller naturmässor) eller också väljer man nya miljöåtgärder i stället.

Det är bra att halvvägs in i diplomets giltighetsperiod göra en egen intern mellanutvärdering. Rapporten från utvärderingen kan sedan utgöra en del av den inventeringsrapport som görs inför förnyelsen av diplomet. En mellanutvärdering ger poäng vid förnyelse av diplomet.

Bild: Ouri Mattila

S:t Michels kyrkliga samfällighet på väg mot sin tredje diplomperiod

S:t Michels kyrkliga samfällighet blev klar med granskningen och miljöprogrammet för sin andra diplomperiod 2006. Då hade man redan uppnått målen i det första miljöprogrammet, som gällde till slutet av 2007. Gemensamma kyrkorådet godkände år 2007 ett miljöprogram där miljömålen har inkluderats i samfällighetens planering av verksamheten och ekonomin. Vad gäller uppföljningen av målen ansåg man det bäst att fortsätta med den praxis att miljöfrågorna är en separat punkt i samfällighetens verksamhetsberättelse, trots att arbetet utförs enligt närprincipen i de enskilda medlemsförsamlingarna. I verksamhetsberättelsen följer man på års- och personplanet upp ansvarsuppgifter och miljöindikatorer.

Samfälligheten började förbereda det tredje miljödiplomet samtidigt som man firade att man fått det andra diplomet. Miljönämnden sammanträder minst två gånger per år och följer aktivt med verkställigheten av de uppgifter som ingår i miljöprogrammet. Vid valet av medlemmar i miljönämnden har man beaktat att alla församlingar och alla delområden i diplomet ska vara representerade.

POÄNG:

3.11 Miljöansvariga för olika verksamhetsområden

Idén med miljöprogrammet är att implementera miljöfrågorna i församlingens normala verksamhet. Därför utser man speciellt i stora församlingar miljöansvariga för olika verksamhetsområden. Ofta ingår åtminstone en del av dem i församlingens miljöarbetsgrupp, vars uppgift är att följa upp hur miljömålen förverkligas, ge idéer till nya verksamheter och inspirera församlingsmedlemmarna att delta i miljöarbetet.

Till diplomets minimikriterier hör att någon i medarbetarskaran får ansvar för energianvändning och för hantering av farliga ämnen. Om man utser miljöansvariga för andra områden ger detta 1 poäng per ansvarig. Det kan till exempel finnas särskilda miljöansvariga inom ungdomsarbetet, kanslifunktionerna, fastighetsskötseln eller skötseln av begravningsplatserna. Uppgifterna fördelas till exempel vid ett arbetsplatsmöte. Det lönar sig att till ansvariga utse frivilliga, personer som är intresserade av miljöfrågor. Då blir uppgiften inte en börda utan en positiv utmaning. Chefen bör se till att de ansvariga får tid och utbildning för uppgiften.

I praktiken har det visat sig fungera bättre om uppgiften tilldelas flera personer, till exempel ett par eller litet arbetsteam, i stället för en enskild person. Samma sak gäller även miljöansvaret i de enskilda församlingarna i en samfällighet. Arbetet löper smidigare och är trevligare när det görs tillsammans. Församlingar som hör till en kyrklig samfällighet kan med fördel låta exempelvis vaktmästaren, diakoniarbetaren och kaplanen bilda en miljöarbetsgrupp. I gruppen kan man också ta med församlingsmedlemmar. Maxpoäng 5.

3.12 Tilläggsutbildning

Miljöutbildningen kan med fördel inlemmas i annan personalutbildning och tas med i församlingens utbildningsplan. Miljösystemet kan vara tema vid personalens årliga fortbildningsdagar. Temadagar, kortfattad faktainformation och exkursioner kan stöda de anställdas engagemang för att uppnå miljömålen. Man behöver också presentera miljöarbetet i församlingens tidning och den interna informationen. Den vägen kan alla få del av baskunskapen inom området.

I all utbildning lönar det sig att tillämpa metoder som stöder inspirerande och självständig inlärning. Vardagsintegrerad miljövård och attitydförändringar kan man inte lära sig utantill eller von oben. Det är något som kommer via insikter och upptäckter man själv gjort. Därför är inlärning som baserar sig på grupparbeten, bikupor och eget ansvarstagande viktiga principer. Likaså når budskapet i den interna informationen bättre fram via exempel: *"Så här minskade byråsekreteraren pappersåtgången med hälften..."*

Information om miljösystemet och de första utbildningstillfällena hör till minimikriterierna för systemet. För tilläggsutbildning kan församlingen i ansökan om miljödiplomet räkna 1 poäng per utbildningstillfälle. För miljöfokuserad utbildning inom fostran, städning, matlagning och skogsskötsel ges

poäng inom ramen för respektive områdes poängsättning.

Maxpoäng 5.

3.13 Kommunikation

Det lönar sig att informera om miljösystemet och församlingens miljömål såväl för församlingens medlemmar som för intressegrupper och över huvud taget i offentligheten. På så sätt signalerar församlingen sin vilja att axla det gemensamma miljöansvaret och fungerar som ett föredöme.

Det lönar sig att kontakta lokalredaktionerna redan då församlingen har fattat beslut om att ansöka om miljödiplomet. I det skedet kan man kort berätta vad miljödiplomet är och vilka frågor man i församlingen särskilt kommer att fästa uppmärksamhet vid. Också när det är dags för den externa miljögranskningen är det bra att informera pressen och självfallet tar man kontakt när Kyrkostyrelsen har beviljat miljödiplomet. När diplomet har beviljats har man redan mera att berätta och kan kanske till och med ordna en presskonferens där man presenterar resultatet av miljöarbetet och de mål som församlingen har förbundit sig till att uppfylla.

Internet och sociala medier är bra kommunikationskanaler.

I församlingens egen kommunikation presenteras miljöprogrammet mera ingående, så att det också blir bekant för församlingens medlemmar. På församlingens webbsidor lönar det sig att ge miljödiplomet synlighet. Också gudstjänstens predikan kan fungera som informationskanal.

För samarbetspartner kan man informera om miljösystemet i allmänhet och speciellt till de delar som det inverkar på samarbetet med respektive grupp. Det är skäl att till exempel informera om miljömålen för rengöringsmedel, kontorspapper och övriga anskaffningar till de företag där man köper in varorna. Likaså är det bra att tillsammans med det lokala avfallstransportföretaget diskutera målen för minskning och återvinning av avfall. Det lönar sig att också lyfta fram miljödiplomet på församlingens webbsidor. Se avsnittet om indirekt påverkan i kap. 5.1 och kapitel 5.8.

För kommunikationen kan församlingen räkna poäng enligt principen 1 poäng per kommunikationskanal (t.ex. pressmeddelanden och presskonferenser, artikel i egen tidning, information på webbsidorna, kommunikation i sociala medier, direktkontakt med samarbetspartner och medier). Maxpoäng 5.

3.14 Egen mellanutvärdering

Ett bra sätt att följa upp miljödiplomet är att själv göra en mellanutvärdering i församlingen i mitten av diplomperioden. Granskningen kan utföras så att församlingens miljöarbetsgrupp besöker olika verksamhetsställen eller man kan låta miljöansvariga från olika verksamhetsområden besöka varandra, till exempel så att de miljöansvariga för kontorsarbetet och barnverksamheten ser över miljöfrågorna inom begravningsverksamheten. När de olika verksamhetsområdenas miljöansvariga första gången gör mellanutvärderingar kan de vid behov ta hjälp av församlingens miljöansvariga. Utgående från resultatet av den egna utvärderingen kan man

Tammerforsförsamlingarnas miljöguide

Tammerfors kyrkliga samfällighet gav ut en miljöguide med fokus på visuell kommunikation 2009. Man försökte göra guiden lättillgänglig och rolig, även om innehållet är en allvarlig sak.

Som teman valde man mat, trafik, minskning av avfall, energi, inköp och miljöfostran.

Utöver dessa teman sporras läsaren att tänka över sitt eget förhållande till naturen och upplevelser av helighet i naturen.

När guiden gjordes lade man vikt vid att den skulle kunna tillämpas både i församlingarnas verksamhet och i församlingsmedlemmarnas vardag. Guiden passar för alla åldrar.

Bild: Petri Haapalainen | KuvaKotimaa

bedöma hur väl de uppställda målen har nåtts och vilka mål som ännu kräver mera arbete eller korrigerande åtgärder. Om församlingen själv har gjort en heltäckande mellanutvärdering ger det 5 poäng när diplomet ska förnyas.

Man får också poäng för utvärderingsutbyte, om församlingens/samfällighetens anställda gör en utvärdering av verksamheten i en annan församling/samfällighet. Vanligtvis lär sig båda parter mycket av ett utvärderingsutbyte: god praxis sprids och det uppstår automatiskt en nätverkskontakt. Utvärderingsutbyte ger 2–5 poäng. Maxpoäng 10.

3.15 Övriga åtgärder

Vid inkörningen av miljösystemet kan man göra en kartläggning av församlingens anställdas och förtroendevaldas attityder i miljöfrågor. En sådan kartläggning ger 2 poäng. För nya inslag som församlingen utvecklat inom miljösystemet men som inte har nämnts här ges 1–10 poäng beroende på verkningarna. Maxpoäng 10.

4 Verksamhet och ekonomi

Minimum	Poäng
4.1 Verksamhets- och ekonomiplan **4.2** Upphandling **4.3** Ansvarsfull placeringsverksamhet **4.4** Kolkalkylator	**4.5** Ansvarsfulla placeringsfonder, 1–5 poäng **4.6** Missionens och den internationella diakonins andel av skatteintäkterna, 5–10 poäng **4.7** Miljömärkta produkter, 2–10 poäng **4.8** Miljöindikatorer, 2–6 poäng **4.9** Plan för minskning och kompensering av koldioxidutsläpp, 1–20 poäng **4.10** Övriga åtgärder, 1–10 poäng

4.1 Verksamhets- och ekonomiplan

Ett centralt mål för alla miljösystem är att inlemma planeringen, åtgärderna och uppföljningen av miljöfrågorna i den normala verksamheten. På så sätt skapas ett framförhållande verksamhetssätt, där man minimerar miljöriskerna och i förväg förhindrar att miljöskador uppstår.

När man första gången ansöker om miljödiplomet ska miljöfrågorna anges som ett prioriterat område i församlingens verksamhets- och ekonomiplan. Man kan också inom verksamhetsområdena lyfta fram de mål ur miljöprogrammet som man väljer att koncentrerar sig på under ett visst år. Det är bra om det i planen finns konkreta mål för olika verksamhetsområden. Dessa mål kan kopplas till ett årstema för barn- och ungdomsverksamheten, de kan vara kvantitativa mål som gäller energisparande eller de kan vara miljömål för församlingens fastighetsväsende. Det väsentliga är att målen fastställs tillsammans med de personer som ansvarar för verksamheten. I verksamhetsberättelsen eller i en separat årlig miljörapport anges hur de uppställda miljömålen förverkligats.

4.2 Upphandling

Vid upphandling fattar man beslut som har stor inverkan på miljön. All upphandling har miljöeffekter: naturresurser förbrukas, energi och olika kemikalier används och det uppstår avfall. Redan i upphandlingsskedet bör man fundera över huruvida varan eller servicen är nödvändig och vilka miljöeffekter olika alternativ har.

Effektivast kan man minska skadorna på miljön genom att minska anskaffningarna. Detta medför också direkta ekonomiska besparingar. Därför borde de som ansvarar för upphandlingen alltid utreda alternativa sätt att fylla behoven: samanvända pro-

dukter, låna, reparera och iståndsätta, avstå från engångsprodukter, gynna produkter med hög kvalitet och lång livstid, ersätta produkter med service där detta är möjligt, iaktta allmän sparsamhet och måttlighet.

Miljöbelastningen kan minskas genom att man prioriterar återanvändning och produkter som framställts av återvinningsmaterial. Miljöskador som förorsakas av transporter kan man minska genom att köpa varor som producerats på så nära håll som möjligt. Mängden förpackningsmaterial kan minskas genom att man i första hand använder förpackningar, transportlådor etc. som kan återanvändas och returneras. Man bör undvika att köpa produkter som innehåller miljöfarligt avfall.

Det är svårt att klarlägga miljöbelastningen för en viss produkts hela livscykel. En hjälp här ger miljömärkningarna. Energi- och miljömärkningar hjälper oss att välja produkter som är energieffektiva och skonsamma mot miljön. Miljömärkningar tas upp i kapitel 4.7.

I upphandlingen bör man vid sidan av miljöeffekterna också beakta principerna för socialt hållbar utveckling. Målet är att se till att både nu levande och kommande generationer har goda livsvillkor och en ren natur. Detta innebär att man vid upphandling fäster uppmärksamhet vid en restriktiv användning av icke-förnybara naturresurser och övergång till produktions- och konsumtionsvanor med liten miljöbelastning, för att därigenom kraftigt minska utsläppen. Socialt hållbar utveckling innebär likvärdighet och jämlikhet mellan samhällsmedlemmar både nära och långt borta
(se www.miljo.fi/hallbarutveckling).

Gåvor, uppmuntran och belöning kan ges i form av lokala tjänster i stället för föremål, och de pengar som reserverats för julhälsningar till samarbetspartner kan användas för etiska gåvor, se till www.kyrkansutlandshjalp.fi eller
www.kepa.fi/osallistu/eettiset-joululahjat.

Hurudana miljökriterier?

När man gör anskaffningar genom officiell upphandling, kan man inte kräva att produkterna ska vara miljömärkta. Däremot kan man ta med miljömärkning i kriterierna. När man upphandlar hushållsapparater kan man till exempel ha som kriterium att de ska ha energimärkets A-klass. Likaså kan man inte kräva att ett företag har ett miljösystem, men däremot kan man utreda hur företaget sköter miljöfrågorna. Vidare är det mot upphandlingsbestämmelserna att ange kort transportsträcka som urvalskriterium. Däremot kan man till exempel för bröd ange som kriterium att det ska ha bakats för högst sex timmar sedan. Miljövänliga transporter och snabba leveranser är också lämpliga kriterier.

När man som urvalsgrund nämner totalekonomisk fördelaktighet, är det möjligt att också använda miljöaspekten och andra principer för hållbar utveckling som urvalsgrund, förutsatt att det uttryckligen nämns bland kriterierna. Lämpliga kriterier är till exempel låg energi- och vattenförbrukning vid en anläggning, låga kostnader för avfallshantering, god återvinningsgrad på produkten, lång användningstid och lång garanti, möjlighet att få reservdelar, möjlighet till uppdatering och komplettering, användarvänlighet, lätt att serva och reparera, begränsat med delar som är skadliga för miljön.

Lagen om offentlig upphandling (348/2007, www.finlex.fi/sv) styr också församlingarnas upp-

handling. I lagen ges anvisningar om upphandlingsförfarande (5 §) och upphandlingsbeslut (73 §). När man gör en upphandling genom anbudsförfarande bör man bland anbuden godkänna det som är totalekonomiskt mest fördelaktigt eller har det lägsta priset. Kriterier för valet av det totalekonomiskt mest fördelaktiga anbudet kan vara till exempel kvalitet, pris, tekniska fördelar, estetiska och funktionella egenskaper, miljöegenskaper, driftskostnader, kostnadseffektivitet, eftermarknadsservice och tekniskt stöd, underhållsservice, leveransdag, leveranstid eller tid för fullgörandet eller livscykelkostnader. I upphandlingsannonsen eller anbudsförfrågan ska det nämnas för leverantören vilka urvalskriterier som gäller (62 §). När kriteriet för valet är att anbudet är det totalekonomiskt mest fördelaktiga ska kriterierna och deras inbördes viktning nämnas i upphandlingsannonsen eller förfrågningsunderlaget.

I upphandlingar kan man alltså beakta miljökriterier och andra aspekter på hållbar utveckling genom att ta upp dem som urvalskriterier i anbudsförfarandet. Detta bör man göra åtminstone när det är fråga om upphandlingar med de största miljöeffekterna (t.ex. el, bilar, trädgårdsmaskiner, köksmaskiner, tvätt- och rengöringsmedel, kemikalier, pappersprodukter, uppvärmnings- och ventilationsanläggningar och övriga byggvaror).

Miljödiplomet ställer följande krav på upphandling:

- Församlingarnas upphandlingsrutiner bedöms i miljöinventeringen.
- I anbudsförfrågningar tar man upp utredning av miljöegenskaper, i synnerhet när det gäller viktiga produkter eller serviceformer (totalekonomiskt mest fördelaktig upphandling).
- Man vinnlägger sig om att säkerställa miljökvaliteten vid köp av tjänster.
- Miljöhänsyn beaktas också vid upphandling som understiger tröskelvärdet för anbudsförfarande.

Upphandling behandlas också i kap. 7.2, 10.4 och 14.3.

Mera information:

- Ari Nissinen: Julkisten hankintojen ympäristöopas. (Svenskt presentationsblad under rubriken Handbok i miljöanpassad offentlig upphandling) Finlands miljöcentral 2004. www.miljo.fi
- Upphandlingars miljöeffekter:
  www.miljo.fi > Företag och sammanslutningar > Produkter och anskaffningar > Offentlig upphandling
- Avgiftsbelagd Hymonet-databas för miljövänlig upphandling: www.hymonet.com
- Lagen om offentlig upphandling 30.3.2007/348: www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2007/20070348

4.3 Ansvarsfull placeringsverksamhet

I sin ekonomiskötsel och placeringspolitik försöker kyrkan finna vägar för tillämpning av principer som stämmer överens med dess lära och för att främja ansvarsfull förtagsverksamhet och stöda framgång för företag som arbetar ansvarsfullt.

Församlingen är en långsiktig placerare, som har som mål att placeringsobjektet ska ge god avkastning och ha en god värdeutveckling i det långa loppet. Ett hållbart företag som beaktar miljöfrågor, sociala aspekter och god förvaltningssed är på lång sikt ett lönsamt investeringsobjekt, bland annat på grund av effektivare riskhantering och konkurrensfördel tack vara nya affärsmöjligheter.

Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland gav 2007 ut Anvisningar för ansvarsfull placeringsverksamhet. Detta var en uppdatering av de *Etiska principer för kyrkans placeringsverksamhet* som godkändes 1999. *Ägarpolicy för Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland (2009)* kompletterar principerna för ansvarsfull placeringsverksamhet. Principerna för ansvarsfull placering omfattar alla kategorier av ägande: aktie-, ränte-, kapital- och fastighetsplaceringar.

Kyrkans principer för ansvarsfulla placeringar är:

Gynnande och undvikande. Ansvarsfull placeringsverksamhet bygger på såväl positiv värdering som undvikande. Församlingen försöker placera i företag som tar ansvar för människan, miljön och samhället. Kriterierna för vilka placeringar man undviker är vissa branscher, till exempel tobaks-, alkohol-, pornografi-, hasardspels- och vapenindustri. Företag kan strykas ur placeringsportföljen också till exempel på grund av brott mot internationella miljö-, arbetslivs- eller människorättsnormer.

Påverkan. En ansvarsfull placerare är också en aktiv ägare. Kyrkan försöker utveckla företags ansvarsfulla verksamhet både med hjälp av föregripande samtal och genom att reagera på enskilda händelser. Utöver de egna direkta diskussionerna kan man utöva påverkan tillsammans med externa experter och andra placerare. Kyrkans centralfond samarbetar med Ethix SRI Advisors, som har specialiserat sig på ansvarsanalyser för företag, och församlingarna har möjlighet att ansluta sig till Ethix urvals- och påverkningstjänst. Många banker samarbetar också med utomstående experter i påverkansarbetet.

Tillämpning av kriterierna för ansvarsfull verksamhet i alla placeringsbeslut. Ett integrerande grepp innebär att kriterierna för vad som är ansvarsfullt (miljöfrågor, sociala aspekter och god förvaltningssed) implementeras i alla placeringsutredningar och i beslutsprocessen. Syftet är att hitta placeringsobjekt bland företag som tack vare ansvarsfull verksamhet ger långsiktig konkurrensfördel i förhållande till konkurrenterna.

I miljödiplomet förutsätts att församlingen iakttar följande rutiner för ansvarsfull placeringsverksamhet:

- Församlingen har fogat principerna om ansvarsfull placering till sin placeringsplan
- Alla placeringar görs som ansvarsfulla placeringar och församlingen ber alltid egendomsförvaltaren ge närmare upplysningar om hur ansvarsfrågan beaktats när man söker nya placeringsprodukter. Detta innebär att kriterierna för ansvarsfull placering lyfts fram redan i anbudsbegäran.
- Församlingen samarbetar huvudsakligen med egendomsförvaltare som har förbundit sig till ansvarsfull placeringspraxis. Med ansvarsfull placeringspraxis avses att man undertecknat FN:s principer för ansvarsfull placeringsverksamhet, att man är aktiv ägare och att man i placeringsprocessen och besluten gör en bedömning av placeringsobjektens miljöansvar, sociala ansvar och förvaltningsseder.

Mera information:
evl.fi/placering
www.eettinenfoorumi.org

4.4 Kolkalkylator

Kyrkostyrelsen har utvecklat ett redskap för beräkning av kolavtryck, som finns på miljödiplomets webbplats (sacrista.evl.fi/miljodiplom). Varje församling som ansöker om miljödiplomet mäter sitt kolavtryck med hjälp av kolkalkylatorn. Församlingen ska följa upp och rapportera kolavtrycksutvecklingen årligen. Kalkylatorn ger också hjälp att beräkna vilka eventuella åtgärder som inverkar på kolavtrycket (se kapitel 4.9).

Ett omfattande faktapaket om klimatförändringen och dess verkningar, begränsning och anpassning finns på adressen
http://klimatguiden.fi

POÄNG:

4.5 Ansvarsfulla placeringsfonder

Om församlingen placerar en del av sina medel inom ramen för särskilt ansvarsfulla verksamheter eller hållbar utveckling ges
1 poäng när 1–10 procent av medlen placeras i ansvarsfulla fonder
2 poäng när 11–10 procent av medlen placeras i ansvarsfulla fonder
osv. upp till 5 poäng.

Det finns ett flertal ansvarsfulla placeringsfonder i Finland. Mera information ges på sidan evl.fi/placering.

4.6 Missionens och den internationella diakonins andel av skatteintäkterna

Strävan att avskaffa fattigdomen och miljöfrågorna är områden som på många sätt tangerar varandra. Klimatförändringen hotar i synnerhet världens fattigaste i torra och låglänta områden och på lågt liggande östater. Orättvisor i världshandeln och världsekonomin gör att fattigdomen lever vidare. Många utvecklingsländer befinner sig i en ond cirkel där fattigdomen upprätthåller befolkningstillväxten, som å sin sida leder till överkonsumtion av naturresurser, vilket raserar förutsättningarna för att övervinna fattigdomen. Via den internationella diakonin och missionen arbetar kyrkan för att bryta denna onda cirkel. Kyrkan utför också påverkansarbete i eget land och gentemot internationella beslutsfattare.

Om missionens och den internationella diakonins andel är över 1,8 procent får församlingen poäng enligt följande:

Bidragens andel	
1,8–2 % av skatteinkomsterna	5 poäng
2,1–2,3 % av skatteinkomsterna	6 poäng
2,4–2,6 % av skatteinkomsterna	7 poäng
2,7–2,9 % av skatteinkomsterna	8 poäng
3 % eller mera	10 poäng

4.7 Miljömärkta produkter

Vid upphandling bör man prioritera miljömärkta produkter. I kriterierna för diplomet ställs inga minimikrav för i hur stor utsträckning man använder sådana produkter. I stället får man poäng för hur omfattande urval av miljömärkta produkter som används.

Rekommenderade miljömärkningar är bl.a.

- Det nordiska miljömärket Svanen (www.ymparistomerkki.fi/svenska och www.svanen.nu)
- EU:s miljömärke EU-Blomman (http://www.ymparistomerkki.fi/eu-kukka/svenska)
- Energimärkningen för hushållsapparater (www.motiva.fi/sv > Boende > Köpguide > Energimärkning)
- Ekomärket för ekologisk odling, Solmärket (samma länk som EU:s ekomärke)
- EU:s ekomärke EU-lövet (www.evira.fi/portal/se/evira/sakenheter/ekologisk_produktion//)
- Rättvis handel (www.reilukauppa.fi)
- M 1-märket (www.rts.fi, stiftelsen Rakennustietosäätiös byggvarumärke för säker inomhusluft)
- Energy Star-märket (www.eu-energystar.org/sv/index.html, märkning för energieffektiv kontorsutrustning)
- TCO-märket (www.tco.se och tcodevelopment.se, märkning för bildskärmar och datorer)
- Ekoenergimärket (www.ekoenergia.info, Finska naturskyddsförbundets märke)

Det nordiska miljömärket Svanen

EU:s miljömärke EU-Blomman

Ekoenergimärket

EU:s ekomärke

Ekomärket för ekologisk odling, Solmärket

Rättvis handel

TCO-märket

Energy Star-märket

Byggvarumärke för säker inomhusluft

Energimärkningen för hushållsapparater

Det nordiska miljömärket Svanen är en samnordisk, opartisk och frivillig märkning och det vanligaste miljömärket i Finland. I Finland administreras märket av Miljömärkningen, som sköts av Motiva Services Oy. Ett företag kan ansöka om miljömärket för en produkt som uppfyller de kriterier som ställts upp i de samnordiska expertgrupperna. I allmänhet avviker de Svanenmärkta produkterna i pris inte från övriga produkter och de håller god kvalitet, i och med att även kvalitetskrav ingår i kriterierna för märket.

Miljödiplomet ger poäng för produkter som har Svanenmärkning eller något annat av de miljömärken som finns i förteckningen ovan. Energimärkningen ska uppnå minst klass A. Observera att rättvisemärkta och ekologiska produkter ger poäng endast i kapitel 9 Mat och kök, och energi med ekoenergimärkning bara ger poäng i kapitel 8.11 Miljömärkt energi. Man börjar få poäng när de miljömärkta produkternas antal överskrider fem.

Poäng ges enligt följande:

över 5 produkter	2 poäng
över 10 produkter	4 poäng
över 15 produkter	6 poäng
över 20 produkter	8 poäng
över 25 produkter	10 poäng

"Produkt" innebär en förnödenhet som används för samma ändamål, t.ex. WC-papper, kopieringspapper, diskmedel, universalrengöringsmedel, kopieringsmaskin... Det förutsätts inte att man för ett visst ändamål använder endast miljömärkta produkter, men å andra sidan bör användningen av miljömärkta produkter vara en del av den normala verksamheten, inte enbart "en prydnad".

Svanenmärkets elektroniska nyhetsbrev kan beställas på sidan

www.ymparistomerkki.fi/ajankohtaista.

4.8 Miljöindikatorer

Miljösystemets funktionsduglighet bör i sista hand framgå av att de skador på miljön som verksamheten föranleder minskar. Detta bör man kunna följa upp årligen och rapportera i samband med årsberättelserna. Det är inte möjligt att kvantitativt räkna och statistikföra alla miljöeffekter, men vissa kvantitativa mål går det att ställa upp. Med en del av indikatorerna kan man följa upp minskningar av kolavtryck. De största utsläppsminskningarna är vanligtvis kopplade till byggnader, transport och mat.

Miljöindikatorerna kan vara t.ex.

- förnybara energins andel av församlingens totala energiförbrukning
- mängden returpapper som går till återvinning
- mängden bioavfall
- mängden miljöfarligt avfall
- fastigheternas el- och värmeförbrukning, jämförelse med byggnadens specifika förbrukning
- fastigheternas vattenförbrukning
- andelen miljömärkta produkter i upphandlingen
- mängden förbrukat kopieringspapper
- transportsträckor i tjänsten i kilometer per anställd.

När man väljer indikatorer bör man beakta följande:

1) indikatorn bör säga någonting väsentligt om verksamhetens miljöbelastning

2) den bör upprepas på så sätt att den kan jämföras från år till år.

3) indikatorn bör upprepas så att den kan jämföras från år till år

och dessutom

4) ska den kopplas till ett tydligt mål, till exempel att konsumtionen av kopieringspapper ska minskas med 10 procent på ett år. När målet är konkret är det lätt att följa upp huruvida målet det har uppnåtts och fundera över orsakerna om man inte uppnått det.

Det är inte värt att välja allt för många indikatorer, eftersom det kräver mycket arbete att sammanställa dem. Redan några goda tal från olika verksamhetsområden säger mycket. Man kan också välja andra indikatorer än dem som nämns här. Indikatorerna kan presenteras i verksamhets- och ekonomiplanen.

En indikator ger 2 poäng, två ger 4 poäng och tre ger 6 poäng.

4.9 Plan för minskning och kompensering av koldioxidutsläpp

Koldioxidutsläpp kan beräknas med hjälp av församlingarnas kolkalkylator (sacrista.evl.fi/miljodiplom) och kompenseras genom att man köper CO_2-utsläppsreduktioner. De säljs av organisationer som använder inkomsterna för utsläppsreducerande energi- och miljöprojekt exempelvis i utvecklingsländer.

Världsnaturfonden rekommenderade att man köper klimatkompensation från Gold Standard-certifierade säljare. De uppfyller kriterierna för ekologiskt och socialt hållbar utveckling. Varje klimatkompensation minskar den mängd koldioxid som släpps ut i atmosfären med ett ton.

Det anses allmänt vara en nödvändighet att länderna minskar sina utsläpp med 20–30 procent till år 2020 och med 80 procent till år 2050 jämfört med nivån 1990. Som nytt jämförelseår har man också använt 2005. Det senare gäller uttryckligen den sektor som inte om fattas av utsläppshandeln och dit bland andra kommunerna och församlingarna hör. Minskningsmålet enligt miljödiplomet beräknas utgående från det år då kalkylatorn börjar användas.

Idéer och poäng för energisparande anges på annat ställe. Det går också att minska utsläpen på andra sätt än genom att spara energi, exempelvis genom att öka användningen av förnybara energikällor och genom kolsänkor (plantera eller skydda skog, använda trä som byggmaterial).

Om församlingen tar som mål att minska sina kolutsläpp och gör upp en tidsplan för detta ger det 5 poäng.

Om församlingen räknar ut koldioxidutsläppen för sina kontorsfastigheter och kompenserar dem med utsläppsreduceringar ger det 5 poäng. Man får också poäng för kolavtryckskompensation för exempelvis flygresor.

När församlingen har följt upp sina kolavtryck under flera år kan man få poäng för de utsläppsminskningar som uppnåtts. Poängtalen anges på miljö-

diplomets webbsidor när man samlat erfarenhet av kolkalkylatorn.

Om församlingen är kolneutral får den 20 poäng. Maximiantalet poäng på denna punkt är 20.

4.10 Övriga åtgärder

För nya åtgärder som församlingen utvecklat inom planering av verksamheten och ekonomin får man 1–10 poäng beroende på verkningsgrad.

Mera information:
Världsnaturfondens klimatkalkylator:
www.ilmastolaskuri.fi och www.minplanet.se > Kalkylator
Gold Standard: www.cdmgoldstandard.org/
Nordic Offset – finländskt företag som erbjuder utsläppskompensation: www.nordicoffset.com/index.php
Kolneutrala kommuner, Hinku-projektet www.ymparisto.fi/hinku

5 Miljöfostran

Minimum	Poäng
5.1 Plan för miljöfostran **5.2** Miljöfrågor tas upp i församlingens gudstjänstliv **5.3** Miljöaspekter i olika verksamhetsformer	**5.4** Specialgudstjänster med miljötema, 1–6 poäng **5.5** Särskilda miljöevenemang, 1–5 poäng **5.6** Platser avskilda för stillhet, 5 poäng **5.7** Nätverkssamarbete och samhällspåverkan, 1–5 poäng **5.8** Metoder för indirekt påverkan har inkluderats i miljöfostran, 1–5 poäng **5.9** Övriga åtgärder, 1–10 poäng

5.1 Plan för miljöfostran

I miljödiplomet förutsätts att församlingen har en plan för miljöfostran som ingår i miljöprogrammet och att verkställandet av planen ingår i församlingens verksamhetsplan.

Här avses med miljöfostran all verksamhet genom vilken församlingen sporrar och styr sina medlemmar mot en miljövänlig och måttfull livsstil. Fostran är mångsidig, omfattar alla åldersgrupper, stöder livslångt lärande och baserar sig på den kristna trons värdegrund. Målet är att påverka attityder, öka medvetenheten om skapelsens tillstånd och söka former för ansvarstagande.

Arbetet med att ta fram en plan för miljöfostran är ett gemensamt projekt där man behöver alla anställdas och de förtroendevaldas sakkunskap. Det lönar sig också att kartlägga församlingsmedlemmarnas expertis, se vilken kompetens inom miljöfrågor och fostran det finns i församlingen. Redan i en lite större församling rekommenderar vi att man utser en arbetsgrupp som utarbetar planen.

Miljöfostran som genomgående princip. När man gör upp planen för miljöfostran bör man komma ihåg att det handlar om livslångt lärande i många olika former. Det är alltså inte enbart fråga om ett tema för barn- och ungdomsverksamheten eller något som görs bara genom verbal undervisning och förkunnelse. Varje anställd, förtroendevald och församlingsmedlem deltar i miljöfostran på sitt sätt. Det rekommenderas att församlingen då och då, i synnerhet i början av diplomprocessen, ordnar gemensam bearbetning av miljöfrågorna. Idéer för detta ges i ett material om naturen och församlingen (***Luonto ja seurakunta***, Ekonisti 2011).

Många av församlingens åtgärder enligt miljöprogrammet är sådana att de kan lyftas fram i pedagogiskt syfte och man kan berätta hur vi tar hand om naturen i vår församling. Ett av syftena med planen för miljöfostran är att göra en inventering av alla möjligheter till fostran som redan ingår i församlingens arbete, från naturstigar och matservering till innehållet i städskrubben, och att systematiskt använda sig av dessa möjligheter och visa världen att församlingen lever som den lär. Våra handlingar har en större pedagogisk genomslagskraft än våra ord.

Man kan till exempel se till att miljöåtgärder vid lägergårdar och i fastigheter inte döljs för lägerdeltagare och församlingsmedlemmar: visa att församlingen minimerar avfallsmängden, sparar energi, använder närproducerade matvaror, använder mest matvaror från växtriket osv. Avfallssortering på begravningsplatsen är miljöfostran, likaså att låta barn och unga på läger som en del av lägerprogrammet förundras över kompostering. Miljöfostran innebär också att instruera människor att följa miljöprogrammet när de deltar i församlingens verksamhet och vistas i församlingens lokaler. Miljöfostran bedrivs genomgående i allt vad församlingen gör.

Församlingsmedlemmarna som individer med olika situationer. När man gör upp miljöprogrammet ska människor inte ses som enhetlig massa utan som individer i olika livssituationer. I familjegrupperna är andra frågor aktuella än i pensionärskretsen eller på begravningsplatsen på julafton. Hur skulle den miljöfostran se ut som spänner över alla sinnen hos alla olika åldersgrupper i olika livssituationer? Det är bra att minnas att en god miljöfostran förenar kunskap, känsla och handling.

Indirekt ingång och kommunikation. I planen för miljöfostran ska det förutom den samlande verksamheten och de direkta metoderna också finnas en plan för hur man arbetar indirekt. Information om församlingens åtgärder för att skydda miljön och förhindra klimatförändring förmedlas till medierna systematiskt och regelbundet. Församlingens webbsidor och de många möjligheter internet ger har utnyttjats i miljöfostran. Samverkan med andra miljöaktörer på orten och med riksomfattande miljöorganisationer är viktigt.

Årsklocka för miljöfostran. En grundläggande kommunikationsprincip är att göra saker i rätt tid. Plantering av fleråriga växter på begravningsplatsen är nyhetsstoff på våren, miljöaspekter inom lägerverksamheten blir en nyhet på sommaren, gravljus vid Alla helgons dag och julen osv. En plan för församlingens informationskalender under året är en del av planen för miljöfostran. En möjlighet är att rita upp en årsklocka för församlingens miljöfostran, där man som bas skriver in kyrkoåret och kyrkornas och andra aktörers årligen återkommande evenemang som berör klimat och miljö. Till dessa dagar kan församlingen koppla sin egen information och verksamhet.

Årsklocka för ekologiska evenemang – ett redskap för miljöfostran

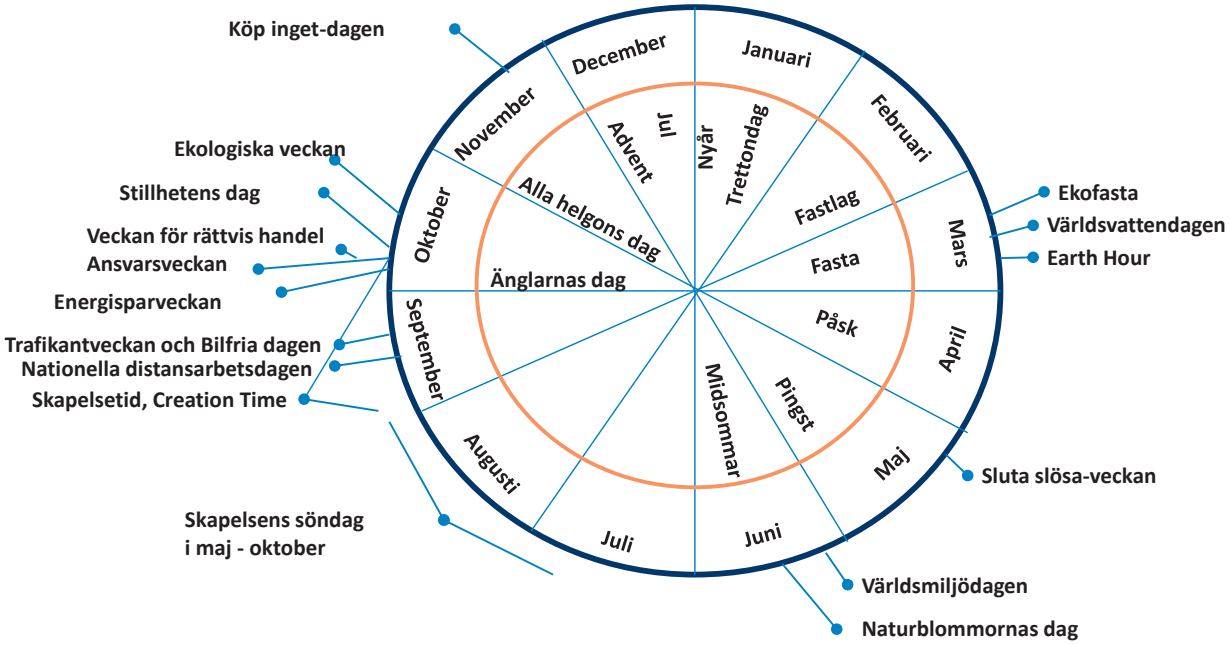

Mera information om evenemangen i kalendern:

Earth Hour 26.3, www.wwf.fi/earthhour och www.wwf.se/earthhour

Ekofasta från askonsdagen till påsken

Världsvattendagen 22.3
www.unwater.org/worldwaterday

Sluta slösa-veckan, vecka 18,
www.nuukuusviikko.fi/svenska

Skapelsens söndag, någon söndag i maj – oktober, se sacrista.evl.fi

Världsmiljödagen 5.6, World Environment Day, www.unep.org/wed

Naturblommornas dag, i juni, söndagen före midsommar,
www.sll.fi > Mitä sinä voit tehdä > Tule mukaan toimintaan > Osallistu teemapäiään > Luonnon-kukkien päivä
Skapelsetid, Creation time 1.9 – andra söndagen i oktober, www.greenchristian.org.uk/

Trafikantveckan och Bilfria dagen 16–22.9,
www.liikkujanviikko.fi
och www.trafikantveckan.nu

Nationella distansarbetsdagen
i slutet av september, www.etatyopaiva.fi

Ekologiska veckan, vecka 40,
www.luomuliitto.fi/index.php/luomuviikko

Energisparveckan, vecka 41,
www.energiansaastoviikko.fi

Veckan för rättvis handel, vecka 43,
www.reilunkaupanviikko.fi

Ekumeniska ansvarsveckan, vecka 43,
www.ansvarsveckan.fi

Köp inget-dagen 26.11,
www.alaosta.fi > På svenska

Deltagande i den offentliga debatten. Det är bra om man i planen för miljöfostran också definierar hur församlingen deltar i den offentliga debatten om aktuella miljöteman på orten. I planen skriver man in en gemensam uppfattning om vilken sammansättning i församlingen som tar ställning i miljöfrågor, vem som skriver till tidningarna och ger intervjuer i församlingens namn.

Strukturen på planen för miljöfostran. I planen för miljöfostran skriver man in mål för fostran och metoder för hur dessa ska nås.

Innehållsförteckningen för en församlings plan för miljöfostran kan till exempel se ut så här:

1. Teologiska utgångspunkter för miljöfostran

2. Miljöfostran som ett led i verkställningen av miljömålen
- Vårt miljöprogram ur miljöfostrans perspektiv
- Ortens särdrag och möjligheter

3. Målen för och organiseringen av miljöfostran
- Kort beskrivning av målen och organiseringen samt ansvarspersoner

4. Miljöfostran inom olika verksamhetsområden
- Miljöfostran inom olika sektorer inom det andliga arbetet
- Miljöfostran i stödfunktionerna etc.
- Miljöfostran genom indirekta metoder, miljöfostran och internet

5. Samarbete med andra som bedriver miljöfostran

6. Utveckling, uppföljning och utvärdering av miljöfostran

7. Tips och länkar för den som arbetar med miljöfostran

I stora samfälligheter blir man tvungen att tänka igenom till vilka delar och hur miljöfostran ska ingå i det gemensamma arbetet och i vilken mån det görs direkt i församlingarna.

5.2 Miljöfrågor tas upp i församlingens gudstjänstliv

Gudstjänsterna börjar i Faderns och Sonens och den heliga Andens namn. Församlingen samlas inför sin Skapare. Därmed är varje gudstjänst en naturlig plats för att lyfta fram skapelsen. Nattvardsbönen visar till exempel på hur kristen tro alltid beaktar livet som helhet, även den övriga skapelsen: *"Helige Fader, hela skapelsen lovsjunger dig, livgivaren"* Målet är att man i allt gudstjänstliv ska kunna urskilja en holistisk syn på naturen.

Åtminstone bör man ta med skapelsens söndag i församlingens gudstjänstplan. Enligt gudstjänstboken firas skapelsens söndag en söndag under perioden maj – oktober. Församlingen kan själv välja en lämplig söndag. I webbversionen av Evangelieboken finns material för firandet av skapelsens söndag (http://evl.fi/Evkirja.nsf/helgdagarna/093).

Förutom att man firar skapelsens söndag är det bra att också ta upp miljöfrågor i andra gudstjänster. Många av kyrkoårets texter ger utrymme för att tala om människans förhållande till naturen, en ansvarsfull och måttlig livsstil osv. Också många av psalmerna i psalmboken anknyter till värnandet om naturen (t.ex. psalmerna 447, 454, 456, 457 och 471). I förbönen kan man ta upp aktuella miljöfrågor.

Naturmässor eller friluftsgudstjänster kan vara ett bra sätt att uppleva det heliga i naturen. Också i Tomasmässan är det möjligt att lyfta fram ekologiska teman. I många församlingar arrangerar man av tradition välsignelse av sådden. Vid retreater och i lägerandakter har naturen en mycket stor betydelse, vilket man med fördel också kan uttrycka explicit.

I diplomet förutsätts att man lyfter fram miljöfrågorna i församlingens årliga gudstjänstplan och i gudstjänstlivet. Församlingen firar skapelsens söndag och man förstår att förhållandet till skapelsen är en oskiljaktig del av hela den kristna tron.

5.3 Miljöaspekter i olika verksamhetsformer

Planen för miljöfostran innehåller på allmän nivå en plan för hur miljöfrågor behandlas inom olika verksamhetsområden. När man ansöker om miljödiplomet förutsätts att man utöver gudstjänsterna, konfirmandarbetet och skolarbetet inom minst tre verksamhetsformer har funderat över hur miljöfostran konkret ska genomföras under den kommande verksamhetsperioden.

För att miljöfostran ska lyckas är det avgörande att de som utför arbetet själva har insett hur viktigt det är. Miljöfostran består ju i stor utsträckning av att själv vara ett exempel. Också uppfattningarna om vilka som är de bästa lösningarna ur miljösynvinkel varierar. Nya fakta kan leda till nya och ändrade rekommendationer. Vi kan bara lära ut den för stunden bästa kunskapen – och den som är miljöfostrare bör ha beredskap att ändra sina uppfattningar i takt med att kunskapen förändras.

Vad kan miljöfostran inom de olika verksamhetsformerna innebära? Här följer några tips:

I barnverksamheten finns det goda möjligheter att påverka hur det personliga förhållandet till naturen utvecklas. I dagklubbens program kan man pla-

nera in en leksaksbytardag, en elfri dag, en dag för icke-materiella gåvor, en fiskeutfärd, en utfärd till en ekolantgård eller regelbundet en liten utfärd till en närbelägen park, skog eller äng varje vecka. Tillsammans med barnen lär man sig röra sig i naturen. I valet av hobbymaterial kan man satsa på användning av återvunnet material.

I familjearbetet är öppna dagklubbar och föräldra-barngrupper naturliga forum också för diskussion om konsumtions- och miljöfrågor och för konkreta handlingar, t.ex. återanvändning av barnens kläder, tillbehör och leksaker, loppmarknader, miljövänlig matlagning, utflykter. I familjearbetet stöder man hemmens miljöfostran.

I arbetet med barn i skolåldern fungerar läger och klubbar bra som forum för miljöfostran. Miljöfrågor och skapelsen bör också lyftas fram i det arbete församlingen utför i skolorna.

Miljöfostran för barn i Reso församling

I samband med att församlingen i Reso förnyade sitt miljödiplom anställde man en expert med uppdraget att utarbeta en miljöfostransplan för församlingen. Målet var att få en konkret plan som inordnar sig i församlingens kristna fostran som helhet och som utarbetats av olika arbetsformer tillsammans. Planen skulle innehålla nya angreppssätt och metoder. Den fick inte bli någon ekologisk verksamhet vid sidan av det övriga församlingsarbetet. I detta syfte inordnades miljöfostran i kyrkoåret. Man funderade över vad miljöfostran i olika arbetsformer innebär under julen, fastan, påsken, skapelsens söndag och alla helgons dag.

I miljöexpertens uppgifter ingick också att planera naturstigar för barn och vuxna. Även här var utgångspunkten att göra stigen till församlingens egen naturstig. Hur kunde stigen och dess uppgifter till sitt innehåll främja både de miljöpedagogiska målen och församlingens grundläggande arbete?

Barnens naturstig anlades på barnens villkor. Tavlornas höjd, storlek och innehåll anpassades till barnens värld. I stället för texttavlor

valdes bildtavlor med fina naturmotiv som beställts av en konstnär. Avsikten var att naturstigen skulle ge rum för fantasin, frigöra alla sinnen till att uppleva det vackra och förunderliga i Guds skapelseverk. Man ansåg det också viktigt att barnen utöver aktiviteter ges tillfälle att lugna och stilla sig.

På informationstavlorna längs de vuxnas naturstig finns utöver den ekologiska informationen också bibelverser som anknyter till naturen och en tipslåda där vandraren utmanas att begrunda sitt förhållande till Gud, naturen och andra människor.

För ledarna utarbetades separat idématerial för varje bildtavla. Barnens material består av barnpsalmer och barnsånger, aktivitetsuppgifter samt andakt och bön. De vuxnas material uppdateras årligen utifrån användarnas förslag och erfarenheter.

Naturstigarna anlades i skogen vid församlingens lägergård och barnen fick dessutom en naturstig på församlingshemmets gårdsplan. Rutterna utstakades så att de tar hänsyn till hållbart utnyttjande av hela området. De områden som är mest utsatta för slitage, såsom lavbevuxna bergskrön, lämnades utanför rutten. De röjningsarbeten i terrängen som behövdes för att göra rutten trygg utfördes av en skogshuggare med häst. Informationstavlorna för naturstigarna beställdes av en lokal socialservicestiftelses verkstad. På så sätt kunde naturstigarna också anläggas på ett socialt hållbart sätt.

Naturstigarna välsignades under en gudstjänst i lägerkyrkan på skapelsens söndag. Under det första verksamhetsåret vandrade över 1 000 Resobor längs stigarna. Barnens stigar besöktes förutom av församlingens egna klubbar också av många skolgrupper. På sommaren ingick stigarna i konfirmandundervisningen. På hösten hölls ett naturstigsläger.

En utmaning för framtiden är att vidareutveckla naturstigarna så att de tjänar allt flera församlingsmedlemmar. Planer finns på att bygga ett skogsaltare invid de vuxnas naturstig och anlägga en särskild naturstig för rörelsehindrade i omedelbar närhet av lägergården.

I skriftskolan finns det goda möjligheter till miljöfostran. Enligt planen för skriftskolan ska miljöfrågor behandlas under minst en lektion. Dessutom förutsätts i miljödiplomet att man i konfirmandundervisning som inkluderar läger tar in miljöfostran genom konkreta upplevelser.

Följande mål gäller för lektionen:

1. De unga förstår problemen med att naturresurserna inte är outtömliga.
2. De unga förstår vilken betydelse det har för mänskligt liv att en ren livsmiljö bevaras.
3. De unga förstår att människan inte har placerats i världen bara för att odla, utan också för att skydda jorden.
4. De unga förstår att en enkel och måttfull livsstil är en central tanke i den kristna tron.

Dessa mål uppnås bättre om de inkluderas genomgående i skriftskolan och inte bara tas upp under en lektion. Ansvaret för skapelsen passar in i temat för många lektioner och är en naturlig del av skriftskolans övriga verksamhet, i synnerhet i lägermiljö. Lämpliga temahelheter är till exempel kristen tro i den ungas eget liv och livet tillsammans och skapelseberättelsen: Gud som världens och människornas skapare. Skriftskolan är ett exempel på den kristna livsstil som den strävar efter att fostra till. Därför uppstår verkningarna av skriftskolans miljöfostran av hur naturen kopplas till allting som görs, från andakter till avfallskärl.

Unga är intresserade av miljöfrågor. Man kan med fördel behandla miljöfrågorna i form av diskussioner och etiska frågeställningar, så att de unga själva får fundera över sin egen livssituation. Konfirmandlägren erbjuder en god möjlighet till naturstigar och vildmarksvandringar, men också till personligt ansvarstagande. Lägerdeltagarna kan själva sortera sitt avfall, sköta komposten och trädgårdslandet, röja upp sly, hjälpa till med iståndsättandet av en igenvuxen sjö eller lära sig något om fiskevård etc. Hjälpledarutbildningen är en viktig kanal och erbjuder goda möjligheter att ta upp miljöfrågor.

En vandringsskriftskola är, när den fungerar som bäst, en inlärningsprocess fylld med upplevelser. Som arbetsform är den på sätt och vis redan i sig kyrkans ställningstagande för naturskyddet. I arrangemangen bör man emellertid beakta att flera tiotal konfirmandgrupper av olika storlekar vandrar i Lappland varje år. Största delen av konfirmandgrupperna sköter sig exemplariskt, men det behövs inte mera än en misslyckad vandring, osakligt beteende, skador i naturen och nedskräpning för att också andra församlingars vandringsgrupper ska stämplas som besvärligt sällskap ute i naturen.

I ungdoms- och scoutverksamheten kan miljöfostran vara en del av den vanliga verksamheten. I detta sammanhang ska man inte glömma församlingarnas omfattande skol- och studentarbete som en möjlighet att nå nästan alla unga.

Diskutera värderingar, konsumtionsvanor och livsstil med de unga. Som specialteman kan skapelserelaterade frågor behandlas genom att man deltar i nationella eller internationella temadagar kring miljöskyddet och hållbar utveckling, till exempel Sluta slösa-veckan i april, världsmiljödagen i juni eller energisparveckan på hösten. Det lönar sig att

tillsammans med de unga planera vad man ska göra. Vilket sätt passar för oss? Ska vi ordna överlevnadsläger, iståndsätta naturängar eller kärrmarker tillsammans med andra naturskyddsentusiaster, ordna en städkampanj i vår närmiljö, bygga fågelholkar eller planera naturstigar? Hur skulle en naturstig i stadsmiljö se ut? Genom att ordna loppmarknad kan man slå två flugor i en smäll: återanvända och samla in pengar till välgörande ändamål. Under ett läger i Lappland kan man i stället för slalomåkning välja vildmarksvandring.

Det nationella Changemaker-nätverket, med koppling till Kyrkans Utlandshjälp, är ett forum för unga och unga vuxna som arbetar aktivt för global rättvisa och arbetar med miljöfostran i skolorna.

Inom diakonin och samhällsarbetet kan man arrangera diskussionskvällar, ordna svamp- och bärexkursioner, bekanta sig med näromgivningens naturskyddsområden, bjuda in ortens naturskyddsexperter som gäster, bekanta sig med lokala företags och näringslivets åtgärder för att minska föroreningar, ta ställning i aktuella miljöfrågor, klippa matttrasor, väva trasmattor, skapa nya produkter av återanvänt material, lära sig anlägga en kompost och sälja rättvisemärkt kaffe och te vid samlingar som ordnas av församlingen. Till exempel passar det bra att i samband med skapelsens söndag ordna ett miljöjippo eller en diskussion med lokala aktörer. Kyrkan håller sin ***köp-inget-dag*** varje vecka, på söndagen då vi firar helg.

Genom att stävja klimatförändringen förhindrar vi att de mest utsatta människorna i världen blir ännu fattigare. Därför kan det kallas förebyggande diakoni.

Lutherska ungdomscentret utmanar oss att bli ekologiska

Vad handlar det om?

Vi utmanas att bli "ekonister", naturberoende, för vi är på många sätt beroende av att naturen mår bra. Genom att bli naturberoende kan du visa att du är medveten om detta och vill bidra med din insats för naturens bästa. Det är inte för sent ännu!

Den som går med i kampanjen vill välja en naturvänligare livsstil och påverka andra i miljöfrågor. Det går att åstadkomma förändring och påverka attityder!

Den naturmedvetna behöver ändå inte bära hela världen på sina axlar. Det finns hopp och små handlingar är en bra början.

Denna verksamhet koordineras av Lutherska ungdomscentret (Nuorten keskus) och det finns många samarbetspartner.

Se www.ekonisti.fi

Församlingens missionsarbete är också en plats där man kan ta upp miljöfostran och i synnerhet internationellt ansvar. Missionsorganisationerna och Kyrkans Utlandshjälp erbjuder rikligt med material och aktuell information. Som ett konkret sätt att handla kan man till exempel lyfta fram fadderverksamhet.

Församlingens regelbundna veckoverksamhet ger goda möjligheter till miljöfostran. I programmet för olika slags grupper som samlas regelbundet kan man väva in miljöinformation och korta utbildningsavsnitt. Aktuella ämnen, som hungersnöd, torka och andra följder av klimatförändringen, är utbildningsteman där ökad kunskap utmanar oss att tänka över vårt ansvar för en rimlig och måttfull livsstil.

Miljöfrågor kan också tas upp i studiecirklar (se Svenska studiecentralen, www.ssc.fi eller utbildningscentret Agricola, www.kkagricola.fi/opintokerhot). I bästa fall leder ökad kunskap till konkret handling, till exempel när medlemmarna i en ekocirkel börjar leva ekologiskt och sporrar varandra till det. Målen kan vara väldigt konkreta: vi minskar energiförbrukningen hemma och i trafiken med 30 procent, avfallet med 75 procent och vattenförbrukningen med en tredjedel.

Handboken för miljödiplomet kan också användas för att studera miljöfrågor med församlingsmedlemmarna. Nästan alla kapitel i boken innehåller många anvisningar som också kan tillämpas av privathushåll som vill bidra till att bromsa klimatförändringen, leva skonsamt mot miljön och hitta en måttfull livsstil. Länkarna som anges vid olika teman leder läsaren vidare.

Ekocirkel i Nordsjö församling

I församlingen i Nordsjö samlas en Ekocirkel en gång i månaden för att diskutera aktuella frågor. Cirkelns medlemmar har som gemensamt mål att leva på ett mer ekologiskt sätt. Man kommer bland annat att ekofasta. Ekocirkeln utmanar sina medlemmar till att fundera över vilken vana eller företeelse som belastar skapelsen eller dem själva och som de kunde avstå från under fastan. Om man vill kan man skriva ner ett fastelöfte och samtidigt delta i en utlottning efter påsk där man kan vinna en reparerad, begagnad cykel och rättvisemärkt kaffe för ett år.

POÄNG:

5.4 Specialgudstjänster med miljötema

En specialgudstjänst med miljön som tema kan man arrangera på en naturskön plats: vid stranden av lägergården, på en skogsklädd ås, på ett naturskyddsområde eller varför inte på gården utanför kyrkan. I anslutning till gudstjänsten kan man ordna en exkursion i naturen eller bekanta sig med värdefulla naturobjekt som finns på församlingens område. Lämpliga tidpunkter är bland annat världsmiljödagen 5.6 eller Ekumeniska Ansvarsveckan. Ett effektfullt alternativ är också att ordna gudstjänst på en plats som drabbats av miljöförstöring.

En gudstjänst med miljötema ger 1 poäng.

Maximala antalet poäng är 6.

5.5 Särskilda miljöevenemang

För särskilda evenemang med miljötema och för temadagar (återvinningsdag, miljöskyddskväll, utställning etc.) får man 1 poäng per evenemang, högst 5 poäng.

5.6 Platser avskilda för stillhet

Församlingen kan avskilja en plats som är lämplig för stillhet i skogen, vid stranden, på en liten ö eller ett skär, på en udde, vid en myr, på en klippa. Platsen ska alltså lämpa sig för eftertanke och meditation, för att lyssna till naturen, för reflektioner kring skapelsen och tillvaron och för bön.

Några stora konstruktioner av människohand behövs inte. En port som signalerar var platsen finns, en tavla som uppmanar till stillhet och ett kors räcker bra. Där kan också finnas en bänk. Om församlingen avskiljer en lämplig plats i naturen för stillhet berättigar det till 5 poäng.

5.7 Nätverkssamarbete och samhällspåverkan

Samarbete med skolor, daghem, företag, kommunen, naturskyddsorganisationer, marthor eller andra medborgarorganisationer är en bra metod för miljöfostran. I organisationerna finns det god lokalkännedom.

Goda experter är också skolornas biologilärare, naturklubbsledare, kommunernas miljösekreterare, företagens miljöchefer, avfallsföretagens informatörer, aktiva inom u-landsbutiker, marthor, anställda inom skogsvårdsföreningar, skogscentralen och den lokala NTM-centralen, ekoodlare och naturligtvis den egna församlingens aktiva naturentusiaster. En form av samarbete som har startats på många orter är ”lokal agenda 21”-verksamhet, som hör ihop med FN:s process för hållbar utveckling.

Församlingen kan också vara aktiv initiativtagare i lokala miljöfrågor. Då gäller det ofta ett projekt som planeras på orten, där man behöver fästa uppmärksamhet vid miljöverkningarna eller ett miljöproblem som uppstått och som man borde hitta en lösning på.

Om församlingen eller något av församlingens verksamhetsområden deltar i miljöevenemangen eller kampanjer tillsammans med andra miljöorga-

nisationer eller andra organisationer, ger detta 1–5 poäng. När poäng ges är ett kriterium hur regelbunden verksamhet det är fråga om och hur etablerad den är inom församlingsarbetet.

5.8 Metoder för indirekt påverkan har inkluderats i miljöfostran

Användningen av internet ingår i planen för indirekt fostran. Miljöfrågor får sin plats på församlingens webbsidor, där man också lägger ut länkar vidare till kyrkans och andra samarbetsparters miljösidor. Sociala medier kan utnyttjas också för miljöfostran inom den samlande verksamheten.

Församlingen är ofta också part i officiella planläggningsprocesser och kan ge utlåtanden, anmärkningar eller till och med anföra besvär över planläggningsprojekt som berör församlingens intressen som miljövän.

Om församlingen i stor omfattning använder webbsidor och internet i miljöfostran, om anställda eller arbetsformer har deltagit i den lokala miljödebatten (i medierna, via internetbloggar...) eller om församlingen har tagit miljöinitiativ får man 1–5 poäng beroende på omfattning och betydelse.

5.9 Övriga åtgärder

Om församlingen har ordnat andra evenemang med anknytning till miljöfostran eller om temat har tagits upp i de olika arbetsformerna och det är fråga om evenemang som inte har nämnts ovan, kan man för detta räkna 1–10 poäng enligt omfattning och betydelse. Man får också poäng för fortbildning inom området miljöfostran.

Mera information om miljöfostran:

Evangelisk-lutherska kyrkans klimatprogram
Tacksamhet, respekt, måttfullhet
evl.fi/klimatprogram

Miljöguide för Borgå stift
evl.fi/miljoguide

Miljöfostran på WWF:s webbsidor:
wwf.fi/maapallomme/tule-mukaan/ymparistokasvatus
och www.wwf.se

Natur och Miljö: www.naturochmiljo.fi

Finlands naturskyddsförbund: www.sll.fi

Luontoliitto: www.luontoliitto.fi

Kyrkans Utlandshjälps Changemaker-nätverk
för unga vuxna:
www.changemaker.fi > Changemaker

Sällskapet för Miljöfostran i Finland
och programmet Grön Flagg:
www.ymparistokasvatus.fi,
naturochmiljo.fi/malgrupper/larare/gron_flagg
och www.hsr.se/skola > Grön Flagg

FN-förbundets Mogenhetsprov för kosmopoliten:
www.ykliitto.fi/kouluttaa/mkk > Svenska

Ympäristökasvatus seurakunnassa.
Sipiläinen, Ilkka & Tukeva Pekka (toim.):
Kirjapaja 2010.

Luonto ja Raamattu
– kristillisen ympäristökasvatuksen juurilla.
Panu Pihkala. Lasten Keskus 2010.

Luontopyhäkoulu, Pyhäkoululehti 2/2011,
saatavilla myös erikseen.

M. Soulanto, L. Nevakivi:
Mustan kirstun salaisuus.
Kirjapaja 2008.

H. Pruuki: Ekonistin käsikirja.
Nuorten Keskus 2009.
www.ekonisti.fi

P. Pihkala:
Ekonisti-materiaalin käyttö nuortenilloissa
virikevihko (2009) pdf-julkaisuna:
www.ekonisti.fi/binary/file/-/id/3/fid/148/

P. Pihkala: Luonto ja seurakunta.
Materiaalia tilaisuuden järjestämiseen.
Nuorten Keskus 2011.
www.ekonisti.fi

Bild: Ouri Mattila

6 Avfallshantering

Minimum	Poäng
6.1 Avfallsutredning **6.2** Avfallshanteringsplan **6.3** Insamling av återanvändbart avfall **6.4** Farligt avfall och ansvarsperson **6.5** Behandling av bio- och trädgårdsavfall **6.6** Uppföljning av mängden restavfall **6.7** Gravljus och blomsterarrangemang	**6.8** Frivillig insamling av återanvändbart avfall, 1–8 poäng **6.9** Minskning av engångsprodukter, 1–5 poäng **6.10** Minskning av restavfall, 1–10 poäng **6.11** Kompostering, 2–8 poäng **6.12** Återvinningskärl på begravningsplatsen, 1–3 poäng **6.13** Övriga åtgärder, 1–10 poäng

6.1 Avfallsutredning

Enligt avfallslagen bör man i all verksamhet i mån av möjlighet förhindra att det uppstår avfall och sträva efter att minska mängden avfall och skadligheten hos avfallet. Avfallsproducenter har skyldighet att känna till de ämnen de använder och det avfall som dessa ger upphov till och att ordna adekvat avfallshantering. Avfallet bör om möjligt återvinnas, i första hand som material och i andra hand som energi. Utöver lagen är församlingarna också skyldiga att följa de kommunala bestämmelserna om avfallshantering.

Miljödiplomet förutsätter att man inom ramen för miljöinventeringen gör en kartläggning av avfallshanteringen i församlingen. Kartläggningen ger en grund för de mål man sedan ställer för förhindrande av att avfall uppkommer och för återvinning av avfall.

I kartläggningen av avfallshanteringen gäller det att svara på bland annat följande frågor:

- Hur väl svarar församlingens avfallshantering mot kommunens bestämmelser om avfallshanteringen?
- Hur har avfallshanteringen organiserats på de olika verksamhetsställena och vilka brister finns det?
- Vem är ansvarig för församlingens avfall på de olika verksamhetsställena?
- Hurudana avtal om avfallshantering har man ingått med fastighetsservice- och avfallsföretag.
- Hur mycket restavfall uppkommer i de olika fastigheterna?
- Vilket slags återvinningsbart avfall samlas in?
- Hur stora kostnader förorsakar avfallshanteringen?

I kartläggningen går man igenom såväl församlingens fastigheter, städning, kök, kontor, begravningsplatser och grönområden som kyrkor och lägergårdar. De olika typerna av avfall ska uppskattas tillräckligt exakt, dock så att man koncenterar sig på det avfall som produceras i betydande mängd:

- PAPPER (tidningar, kontorspapper, kuvert etc.)
- PAPP OCH KARTONG (kartong- och pappersförpackningar, wellpapp, papplådor)
- GLAS (insamlingsglas och pantflaskor)
- METALL (pantburkar, konservburkar och annan lättmetall, metallskrot)
- BIOAVFALL (matrester, lätt nedbrytbart avfall som uppstår vid matlagning, mjukpapper)
- TRÄDGÅRDSAVFALL (nedbrytbart trädgårdsavfall såsom löv, rester efter gräsklippning, små grenar)
- PLAST (mjukplast, hårdplast, styrox, pvc-plast)
- TEXTIL (lump, användbara kläder och textilier)
- EL- OCH ELEKTRONIKAVFALL (el- och elektronikskrot, hushållsapparater, kontorsapparater, lysrör, kvicksilverlampor)
- FARLIGT AVFALL, tid. PROBLEMAVFALL (oljor, målarfärger, ackumulatorer, tungmetallbatterier, aerosoler, mediciner, bekämpningsmedel, starka rengöringsmedel, impregnerat trä)
- BATTERIER OCH ACKUMULATORER (batterier, knappceller, bilbatterier)
- TRÄAVFALL (brännbart trä, impregnerat eller målat trä)
- SKRYMMANDE AVFALL (t.ex. möbler)
- BYGGAVFALL (skivor, rör, isoleringsmaterial, betong, jordmassa)
- RESTAVFALL (blandavfall som förs till avstjälpningsplats; avfall som inte kan återvinnas, som återstår när det som kan återvinnas har sorterats ut och samlats in)
- BRÄNNBART AVFALL (restavfall som samlas in för energiåtervinning, levereras till avfallskraftverk)
- ENERGIAVFALL (samlas in eller bereds i många kommuner; ur avfallet sorteras allt nedbrytningsbart bort, likaså icke-brännbart material och naturligtvis farligt avfall)

I avfallsutredningen bör man också notera en rätt dimensionering av avfallskärlen och tömningsintervallen. Detta kräver att man under en tid konkret följer med hur snabbt kärlen fylls. Det är onödigt att betala för tömning av halvtomma kärl. I rapporter från avfallshämtningen kan man också avläsa tömningsmängderna, vilka kan avvika mycket från den mängd avfall som de facto produceras.

6.2 Avfallshanteringsplan

Församlingen ska göra upp en plan för avfallshanteringen, där det ställs upp mål för hur man ska minska avfallsmängden och effektivera insamlingen av återanvändbart avfall. I planen anges också på vilka sätt man kan uppnå målen. Av planen bör även framgå vem som bär ansvaret och hur man följer upp måluppfyllelsen. Planen ska styra användarna att välja det handlingssätt som inte leder till något avfall alls eller så lite avfall som möjligt. Särskild uppmärksamhet ska fästas vid förbättring av avfallshanteringen och sorteringen vid läger- och kursgårdar. Läger spelar en viktig roll i miljöfostran.

Planeringen av avfallshanteringen ska också omfatta insamlingsredskap, avfallstransporter, hantering av farligt avfall, avfallsrådgivning och utbildning av personalen. Samtidigt är det bra att kontrollera i vilken mån det är möjligt att konkurrensutsätta avfallstjänsterna.

Både av miljöhänsyn och ur ekonomisk synvinkel lönar det sig att undvika att producera avfall. Avfallsavgifterna blir lägre och man sparar genom att inte skaffa produkter eller förpackningar som i slutändan skulle bli avfall. Ofta når man också ekonomiska besparingar genom att sortera avfall, i och med att kostnaderna för återanvänt och återvunnet avfall i allmänhet är lägre än kostnaderna för restavfall eller avfall som går till energiproduktion.

När planen för avfallshanteringen har gjorts ska man se till att personalen och andra som använder lokalerna får information om den. Man bör göra upp skriftliga anvisningar för sortering av avfallet och lägga fram dem vid avfallskärl i till exempel kök och matserveringar, personalrum och kontor. Det ska också finnas tydliga skyltar vid alla insamlingskärl. Man bör följa med hur sorteringen fungerar och om det förekommer problem behövs mera information och övervakning.

6.3 Insamling av återanvändbart avfall

Ofta föreskriver kommunernas avfallsbestämmelser att varje fastighet ska sortera exempelvis bioavfall, papp, glas, metall och annat avfall som kan återvinnas, om det uppstår en viss mängd avfall per vecka (t.ex. 10 kilo). I allmänhet ska också annat avfall som kan återvinnas transporteras till anvisade mottagningsplatser. Det är möjligt att papper inte alls nämns i kommunens avfallsanvisningar, eftersom insamling av papper inte är kommunens skyldighet utan hör till på pappersproducenterna. Men

enligt avfallslagen är pappersinsamlingen obligatorisk.

Återvinningen av många slags avfall är numera organiserad i form av producentorganisationer. Detta gäller förutom papper även förpackningsavfall (papplådor, pappersförpackningar och kartong, glasburkar och glasflaskor, pantflaskor, metallförpackningar, lastpallar, delvis plast), batterier och ackumulatorer, bildäck, skrotbilar och el- och elektronikavfall. De som producerar och importerar dessa produkter är skyldiga att ordna återvinning och mottagningsplatser för konsumenterna.

Det lönar sig att organisera återvinningen så flexibelt som möjligt, eftersom det är mindre lönsamt och slöseri med energi att samla in och transportera små mängder avfall. Målen för återvinning lönar det sig att koncentrera till kategorier där det uppstår mest avfall. Av den lokala avfallsfirman kan man få upplysningar om vilka slag av återvinningsbart avfall som samlas in och tas emot på kommunens område och vart företag och organisationer kan leverera detta avfall. Ofta finns det olika platser för insamling från hushåll och från företag och organisationer. Om det inte finns organiserad insamling, men däremot nog mottagning, kan man överväga att själv organisera transporten. För små mängder avfall kan man ordna tillfällig uppbevaring och sköta transporterna i samband med andra servicekörningar. Församlingen kan också göra upp ett avtal om transport av återvinningsbart avfall med det företag som sköter avfallstransporterna.

Följande system kan tillämpas till exempel vid pappersinsamling, med beaktande av de lokala förhållandena och de kvantiteter som samlas in:

Man ingår ett avtal om insamlingen av papper med ett lokalt transportföretag eller en pappersinsamlare. I varje arbetsrum placeras en låda, där man samlar enbart insamlingsdugligt papper. Lådorna i arbetsrummen töms i en större insamlingsbehållare som finns i korridoren eller på annan lämplig plats. Antingen en anställd eller städaren ser till att behållaren blir tömd. Våningarnas insamlingskärl töms t.ex. i ett 600 liters insamlingskärl som finns under ett avfallstak eller i ett sophus på gården. Detta töms sedan av insamlingsföretaget med överenskomna mellanrum.

6.4 Farligt avfall och ansvarsperson

Inom församlingens fastighetsservice, på begravningsplatserna och vid transporterna behandlas olika kemikalier och ämnen som klassificeras som farligt avfall (tidigare problemavfall). I miljödiplomet förutsätts att församlingen har utnämnt en person som ansvarar för farligt avfall och att man ordnat insamling, upplagring och transport på det sätt som föreskrivs i lagar och andra bestämmelser. Det ska finnas anvisningar för behandlingen av farligt avfall och de personer som får ansvaret bör få handledning för uppgiften. Vidare bör hela personalen få generell information om farligt avfall som används allmänt (vilka ämnen som är farligt avfall, hur man bör handskas med dem och var man deponerar avfallet).

Typiska farliga avfall är bland annat spillolja, oljefilter, oljigt trassel, kylvätskor, starka rengöringsmedel, målarfärger, lösningsmedel, växtskyddsmedel, tungmetallbatterier, lysrör, lågenergilampor, alla kemikalier som har ett orange varningsmärke på för-

packningen. Farligt avfall har genom beslut i miljöministeriet katalogiserats i förteckningen över problemavfall. Ifall det råder oklarhet om huruvida ett ämne är farligt avfall eller inte kan man kontrollera detta hos ett lokalt avfallsföretag.

Farligt avfall bör föras till kommunens mottagningsplatser eller direkt till en anläggning som tar hand om denna typ av avfall. Det får inte läggas bland det vanliga kommunala avfallet och inte heller spolas ner i avloppet eller läggas i jorden. Lysrör och lågenergilampor ska lämnas in hela, så att det farliga kvicksilvret inte avdunstar i miljön. Batterier av olika slag kan också lämnas in i alla butiker som säljer dem. Även batterier som inte innehåller tungmetaller ska sorteras.

För mellanlagring av farligt avfall gäller bland annat följande regler:

1. Man får inte blanda ihop olika slags farligt avfall med varandra och inte med övrigt avfall eller andra ämnen.
2. Farligt avfall bör förvaras i märkta felfria kärl. Ämnets originalförpackning är vanligtvis det bästa alternativet.
3. Man måste förhindra att farligt avfall hamnar i marken eller i avloppssystemet. Ett bra förrådsutrymme har en fast botten, är täckt och kan låsas. För brännbara vätskor finns separata bestämmelser. Man kan fråga brand- och räddningsmyndigheterna till råds.
4. Farligt avfall bör inte förvaras utomhus om det kan komma in vatten i kärlen.
5. Farligt avfall ska föras till uppsamlingen tillräckligt ofta – minst en gång per år. Detta minskar riskerna för människors hälsa och för miljön samtidigt som det förbättrar brandsäkerheten. Det finns också strikta regler för transport av farligt avfall.

Man bör föra bok över farligt avfall och över inlämning för fortsatt behandling, för att kunna visa vart det farliga avfall man producerat har förts. För detta räcker till exempel transportdokument, mottagningsbevis eller egen bokföring.

Mera information:
www.ongelmajate.fi
www.ekokem.fi

Ordning på hanteringen av farligt avfall i Lahtis

I samband med miljöinventeringen ordnade Lahtis kyrkliga samfällighet hanteringen av farligt avfall på ett exemplariskt sätt. I enlighet med miljöprogrammet skaffade samfälligheten en container för ändamålet och utsåg en person som började föra bok över den mängd problemavfall som samlades. För personalen inom begravnings- och parkväsendet anordnades utbildning i hur man identifierar och behandlar farligt avfall.

6.5 Behandling av bio- och trädgårdsavfall

Med bioavfall avses nedbrytningsbart hushållsavfall, matrester, växternas blast och skal av frukter och grönsaker, kaffesump osv. Detta avfall ska hanteras enligt kommunens avfallsbestämmelser. Också servetter och hushållspapper hör till bioavfallet. Det är viktigt att bioavfallet separeras från restavfallet, så att det inte hamnar på avstjälpningsplatsen. Bioavfall som ruttnar på avstjälpningsplatsen utsöndrar metan, som är en gas som kraftigt bidrar till växthuseffekten. Deponering av bioavfall på avstjälpningsplatser ska enligt den nationella avfallsplanen minskas så att vi 2016 deponerar endast en fjärdedel av det biologiskt nedbrytbara avfallet på avstjälpningsplatser.

Bioavfallet kan också komposteras i fastighetens egen komposterare. På det sättet undviker man transportkostnader för det biologiska avfallet och minskar lasttrafiken. Detta är något som lämpar sig för glesbygden och för fastigheter där man kan dra nytta av det jordförbättringsmaterial som uppstår genom komposteringen. Se kapitel 6.11 om kompostering.

Trädgårdsavfall från begravningsplatser, lägergårdar och grönområden ska komposteras för eget behov vid anläggning av grönområden eller hanteras enligt kommunens anvisningar. Kvistar och grenar kan också hackas. Av avfallsutredningen bör framgå hur man har ordnat komposteringen.

6.6 Uppföljning av mängden restavfall

Förändringar i den mängd avfall som deponeras på avstjälpningsplatsen är ett klart mått på hur målen för avfallshanteringen har uppnåtts. Man bör årligen följa upp mängden avfall som deponeras på avstjälpningsplatsen och kostnaderna för detta och ta itu med utvecklingen om mängderna börjar öka. Om man inte väger avfallsmängden bör man hålla koll på hur snabbt kärlen fylls och hur ofta de töms.

6.7 Gravljus och blomsterarrangemang

Ljuständningen på begravningsplatserna orsakar mycket avfall i församlingarna och bör uppmärksammas. Till minimikraven för miljödiplomet hör att man i församlingen har vidtagit åtgärder för att minska den mängd gravljus som förs till avstjälpningsplatserna. Församlingen kan välja bland olika tillvägagångssätt: informera anhöriga, diskutera frågan i offentligheten, rekommendera återanvändbara lyktor eller nedbrytbara ljushållare. I en del församlingar har man kunnat lämna in ljushållare av plast för energiåtervinning.

Ett mål ska också vara att minska mängden icke komposterbart avfall från blomsterarrangemang. Det ingår i miljöfostran att upplysa församlingsmedlemmarna om nedbrytbara material för hållare, band och annat som ingår i blomsterarrangemang. Det går att göra blomsterarrangemang också utan hållare och stödtrådar. Församlingen kan rekommendera dessa för de anhöriga och också för blomsteraffärer och blomsterhandlare som säljer arrangemangen.

POÄNG:

6.8 Frivillig insamling av återanvändbart avfall

Man får tilläggspoäng om insamlingen av avfall som kan återvinnas har ordnats mera heltäckande än vad som förutsätts i kommunens avfallshanteringsbestämmelser. Församlingen kan vid sina fastigheter sortera till exempel bioavfall eller glas, även om detta inte förutsätts i bestämmelserna. I så fall ska det naturligtvis finnas en plats där avfallet sedan kan deponeras.

Vid återvinningscentraler och på loppmarknader tar man emot användbara kläder, möbler, hushållsmaskiner och övrigt lösöre. En egen loppmarknad som drivs av församlingen ger 2 poäng.

Om man i församlingens fastigheter sorterar också annat avfall än det som det enligt kommunens avfallshanteringsbestämmelser är obligatoriskt att sortera, får man 2 poäng per avfallsslag och antalet fastigheter som deltar i sorteringen. Maximala antalet poäng i detta kapitel är 8.

6.9 Minskning av engångsprodukter

För att man ska kunna minska på uppkomsten av avfall förutsätts konkreta mål och beslut. En möjlighet är att minska på användningen av engångsprodukter. Engångskärl, engångsmuggar i mötesrum, pappershanddukar, färgkassetter, gravljus i plasthållare, engångsbatterier, engångsstäddukar, mjölkbägare och yoghurtburkar i matserveringen, sugrörsförsedda saftförpackningar, portionsförpackade

smörknappar osv. är exempel på produkter som ökar mängden avfall.

När församlingen byter ut engångsprodukterna mot hållbara produkter får man ett poäng för varje produktgrupp, dock max 3 poäng. När församlingen helt har slutat använda engångsprodukter eller på goda grunder begränsat användningen till enbart vissa speciella situationer ges 5 poäng.

6.10 Minskning av restavfall

När mängden restavfall har minskat får församlingen 1 poäng per 5 procents minskning. Minskningen räknar man ut från mängden blandavfall som förts till avstjälpningsplatsen från församlingarnas fastigheter. I beräkningarna inkluderas också begravningsplatser och lägergårdar. Maximala antalet poäng är 10.

Det finns fungerande lösningar för hur man kan minska mängden restavfall på begravningsplatser. På vissa begravningsplatser åtgärdar de anställda besökarnas felsortering bland annat genom att ta bort metallock från gravljus. På det sättet gör man avfallet användbart för energiåtervinning. På andra begravningsplatser löser arbetarna också upp blomsterarrangemang och minskar därmed restavfallet avsevärt. Detta arbete kan också vara ett värdefullt led i det sociala ansvaret att anställa personer med nedsatt arbetsförmåga.

Sorteringskampanjer för gravljus kan man ordna till exempel på våren. Stearin från gravljus och ljus som bränts inomhus har på vissa håll sorterats och använts på nytt till exempel för scouternas ljusstöpning.

6.11 Kompostering

När bioavfall från kök, matsal och personalrum på eget initiativ komposteras får församlingen 2 poäng per verksamhetsställe. Också för kompostering av utedassavfall får man 2 poäng per ställe. Maximala antalet poäng i detta kapitel är 8.

Kompostering av bioavfall från kök, matsal eller personalrum kan bedömas på följande sätt: Man uppskattar hur mycket bioavfall det uppstår per månad och år. Utgående från detta beslutar man hur stora och hur många kompostanläggningar som skaffas. I köket och matserveringen ordnas en fungerande primär sortering i komposthinkar. Man bör också komma överens om vem som tömmer dem och vem som ansvarar för skötseln av kompostanläggningen. Skötseln förutsätter också att man skaffar kompostströ att blanda upp komposten med. Skötseln av komposten hör i princip till den person som är ansvarig för fastighetens avfallshantering, men kan organiseras också på annat sätt. Personalen bör också informeras om vilket slags avfall som kan läggas i komposten. Som kompostströ fungerar till exempel hackade kvistar, som man själv hackat med kompostkvarn eller flismaskin. Då slipper man köpa strö.

Jorden som man får från komposten kan användas för trädgårdsväxter.

Komposterande torrklosetter är ur miljöperspektiv ett bättre alternativ än vattentoaletter. Visserligen kräver de mera tillsyn, tömning och regelbunden service. Ett traditionellt utedass fyller inte kriterierna för ett kompostdass, eftersom avträdeshögen inte är komposterande utan packas ihop till en kompakt massa och förmultnar. Grunden för utedasset står

ofta också i beröring med marken och näringsämnen kan rinna ut i närmiljön. Utedasset kan göras om till ett komposterande dass genom en relativt enkel ombyggnad. Man kan montera in komposterande behållare och förse dessa med komposttström som man strör på efter besöket för att lufta upp avträdeshögen och avlägsna lukter. På så sätt börjar avfallet komposteras. Ett fungerande utedass är miljövänligt och uppfyller kraven i avloppsvattensförordningen. Utedass lämpar sig för småskalig användning vid lägergårdar och som stöd för miljöfostran.

6.12 Återvinningskärl på begravningsplatsen

Vid gravarna samlas både avfall som är nedbrytbart (papper, blommor, kransar och annat trädgårdsavfall) och avfall som inte förmultnar (plast, hållare i blomsterarrangemang och band i kransar). Ofta samlar man in allt detta i ett kärl för blandat avfall, vilket i onödan belastar avstjälpningsplatsen. Man kan förse begravningsplatserna med återvinningskärl, där man har ett separat insamlingskärl för komposterbart bioavfall. På stora begravningsplatser kan man också ha insamlingskärl för andra slags avfall som kan återvinnas. För insamlingsplatser för återvinningsmaterial får man 1–3 poäng beroende på antalet platser och sorteringseffektiviteten.

6.13 Övriga åtgärder

Mängden avfall kan minskas genom otaliga små åtgärder. De goda idéerna föds på ort och ställe genom människors egna erfarenheter. Det lönar sig att samla in idéer av församlingens anställda till exempel via en idétävling. Varje åtgärd som minskar eller effektiverar materialanvändningen, återanvändningen eller återvinningen ger 1 poäng. Maximala antalet poäng är 10.

Tips för hur man kan minska avfallsmängden:

- En skylt med "Ei mainoksia – Ingen reklam, tack" på dörren minskar mängden pappersavfall avsevärt.
- Direktadresserad reklam blir man av med nästan helt genom att på posten fylla i en blankett från Förbundet för direktmarknadsföring i Finland (www.asml.fi).
- Kuvert kan återanvändas genom att man streckar över de gamla adressuppgifterna eller limmar en ny adresslapp över den gamla.
- Vid publiktillfällen kan man ersätta informations- och programblad med pålysningar av en speaker eller via anslagstavlor.
- Låt facktidskrifter cirkulera på arbetsplatserna från en intresserad anställd till en annan enligt lista.
- Egna muggar på arbetsplatsen är ett personligt och ekonomiskt lönsamt alternativ till engångsmuggar.
- Man kan ersätta pappershanddukar på arbetsplatserna och vid publiktillställningar med handduksrullar av tyg.
- Matanskaffningarna till matserveringar lönar det sig att göra i så stora satser som möjligt. Ju större förpackning desto mindre mängd förpackningsavfall.
- Smör, socker, kaffegrädde, ketchup etc. ska hellre serveras ur stora förpackningar, där var och en doserar en lämplig mängd åt sig, än ur små engångsförpackningar.
- Man kan ingå avtal om returförpackningar med varuleverantörerna.
- Det är förnuftigare att hyra eller låna produkter som används sällan än att köpa dem. Man kan hyra kärl också för en stor samling. Riktiga kärl är festligare än engångskärl och också behagligare att använda.
- Produkter som innehåller farligt avfall kan man ofta ersätta med mindre giftiga eller giftfria alternativ.
- Engångsbatterier kan man undvika genom att prioritera mekaniska aggregat som fungerar med laddningsbara batterier eller via nätström.

Mera information:

Kommunernas avfallsverk: www.jly.fi
Förpackningsåtervinning: www.pyr.fi/swe
Pappersinsamling: www.paperinkerays.fi
Huvudstadsregionens avfallshantering: www.hsy.fi/se
Miljöförvaltningen: www.miljo.fi > Lagstiftning > Miljöskyddslagstiftning > Avfallslagstiftningen
Miljöföretag: www.ymparistoyritykset.fi/yyl

7 Städning

Minimum	Poäng
7.1 Miljöutredning **7.2** Miljökriterier för upphandling	**7.3** Utbildning av personalen, 1–5 poäng **7.4** Undvikande av skadliga ämnen, 1–5 poäng **7.5** Alternativa produkter, 1–5 poäng **7.6** Övriga åtgärder, 1–10 poäng

7.1 Miljöutredning

I miljödiplomet förutsätts att man i samband med församlingens miljöinventering har gjort en miljöutredning för städfunktionerna. Miljöutredningen görs upp i samarbete med den personal som sköter städningen. Om städ- och renhållningsfunktionerna har anförtrotts ett företag inom städbranschen, görs utredningen tillsammans med företaget.

Städarna har en viktig uppgift när det gäller att upprätthålla renlighet och trivsel. Regelbunden städning är också en miljöinsats: när smutsen inte har möjlighet att bli ingrodd, klarar man sig med mildare rengöringsmedel och inomhusluften hålls fräsch och hälsosam. Regelbunden städning minskar också behovet av storstädning.

Hur stora skadeverkningar på miljön som föranleds av städningen påverkas av de val som görs vid planeringen av lokalerna, den renlighetsnivå man vill uppnå, dimensioneringen av städningen och valet av metoder och medel. Dessutom påverkar lokalernas användare behovet av städning.

I utredningen går man igenom följande områden:

De största miljöbovarna inom städningen är rengöringsmedel och övriga kemikalier. Man bör utreda vilka ämnen som används i städningen, hur mycket, om alla är nödvändiga och hur skadliga de är. Produkternas miljöeffekter kan utredas bland annat med hjälp av varudeklarationerna, information om brukssäkerhet, tillverkarna och miljömyndigheterna. Därefter bör man utvärdera huruvida man kan ersätta de skadligaste ämnena med ur miljösynvinkel bättre produkter. Vid utredningen bör man också kontrollera att doseringsanvisningarna för rengöringsmedlen följs.

Rengöringsmedel ska av säkerhetsskäl förvaras i låsta städskrubbar. I städskrubbarna ska finnas anvisningar om säker användning av rengöringsmedel. Också städarnas utbildning bör utredas och i synnerhet huruvida beaktande av miljöeffekter ingår i den utbildning städarna har genomgått.

När man gör sig av med gamla produkter ska tillverkarens anvisningar följas. De flesta rengöringsmedlen kan man hälla ut i avloppet efter att ha spätt ut dem med vatten enligt anvisningarna. Vätskor får inte läggas bland restavfallet. Där man använder minireningsverk bör man beakta att en plötslig ändring av avloppsvattnets kvalitet kan rubba reningsverkets funktion. Läs mera om avfallshantering i kapitel 6.

Mera information:
Säkerhets- och kemikalieverkets kemikalieproduktregister: www.ketu.fi/swe
Ekologisk konsument: www.kuluttajavirasto.fi/sv-FI

7.2 Miljökriterier för upphandling

Miljödiplomet förutsätter att miljöhänsyn är ett av kriterierna i all upphandling av städprodukter. Kriteriet kan skrivas in i upphandlingsanvisningarna eller man kan komma överens om detta med de anställda som ansvarar för upphandlingen.

Många församlingar köper städtjänsterna utifrån av företag inom städbranschen. Också i det fallet kan man fästa uppmärksamhet vid verksamhetens miljökvalitet. När man begär anbud av företag ska man förutsätta en utredning av miljöaspekter. Man kan också förutsätta att de använder rengöringsmedel som uppfyller kriterierna för miljömärkning och miljövänliga städmetoder. När man begär anbud bör man utöver priset ange andra grunder som påverkar produktvalet, till exempel produkternas kvalitet, miljöegenskaper eller social hållbarhet.

Av städföretagare som redan nu anlitas bör man begära en miljöutredning om det inte har gjorts tidigare.

Hur noggranna bör miljökriterierna vara? Användningen av miljömärkta produkter är ett klart kriterium, men för övrigt lönar det sig att överväga frågan från produkt till produkt och av städfirman, försäljaren eller tillverkaren ta reda på huruvida det i produkturvalet finns klara skillnader i produkternas miljövänlighet. Olika städsätt medför skillnader bland annat i förbrukningen av vatten och rengöringsmedel, redskapen kan vara avsedda för engångsbruk eller långvarigt bruk osv. När man ber om en miljöutredning lönar det sig också att ställa frågor om metoderna och vilka miljökonsekvenser de har.

Avfall som har källsorterats i ett arbetsrum hamnar lätt i samma sopsäck på städkärran (och därmed bland restavfallet), om inte städaren får en kärra som rymmer säckar eller kärl för olika slags avfall. Man bör säkerställa att sorteringen sker också i detta skede genom att skaffa eller kräva att servicetillhandahållaren förser städarna med redskap som gör det möjligt att sortera rätt.

Rengöringsmedel hamnar i slutändan i avloppsvattnet och därmed i naturen. Vid valet av medel bör man kontrollera i vilken mån de är biologiskt nedbrytbara eller giftiga för vattenlevande organismer. Material som bör undvikas är till exempel klor som används för desinficering och blekning och största delen av tensiderna. Syrebaserade blekmedel är ett bättre alternativ och det finns också klorfria desinficeringsmedel. Bland tensiderna är det bäst att välja dem med den snabbaste biologiska nedbrytningen. I glesbygden är det bra att använda fosfatfria alternativ, eftersom små reningsverk inte alltid uppnår en lika effektiv fosforeliminering som

stora reningsverk för kommunalt avfallsvatten.

Det nordiska miljömärket finns på bland annat följande produkter inom städbranschen: maskindiskmedel för både privat bruk och storhushåll, handtvättmedel, pappershanddukar, tvätt- och övriga medel för golv, mjukpapper, rengöringsmedel för sanitära utrymmen, schampon, tvålar och textiltvättmedel.

Vid upphandling bör man sträva efter att det ska uppstå så lite förpackningsavfall och avfallskemikalier som möjligt och att det som uppstår ska vara så problemfritt som möjligt. Välj i första hand koncentrat. Köp bara in den mängd du hinner använda innan produkten blir för gammal.

Se även kapitel 4.2 Upphandling och 4.7 Miljömärkta produkter.

Mera information:
Svanenmärkta produkter:
www.ymparistomerkki.fi/tuotteet
Ecolabel-produkter (tidigare EU-blomman)
www.ymparistomerkki.fi/EU-kukka/svenska

POÄNG:

7.3 Utbildning av personalen

Vid utbildningen av den personal som är ansvarig för städningen bör man också ta miljöfrågorna i beaktande. När man ordnar miljörelaterad utbildning för städare får man 1 poäng per utbildningsgång. Om de som ansvarar för städningen har avlagt antingen grundexamen i rengöringsbranschen eller yrkesexamen för anstaltsvårdare ger det 1 poäng per examen. Maximala antalet poäng är 5.

7.4 Undvikande av skadliga ämnen

Man bör sträva efter att helt sluta använda de rengöringsmedel och kemikalier som är allra skadligast för miljön. För det mesta finns det lämpliga alternativ. I vissa fall, som till exempel doftdosor och rumsspray, är det onödigt att belasta miljön med kemikalier som inte behövs för renhållning. Följande kemikalier är skadliga för miljön:

- Fosfater (mjukgörare)
- Fosfonater (stabiliseringsmedel, mjukgörare)
- Klorföreningar, t.ex. hypoklorit, klor-isocyanurat (blekning och desinficering)
- EDTA (komplexbildare, stabiliseringsämne, mjukgörare)
- NTA (komplexbildare, mjukgörare)

I miljömärkta produkter finns inte dessa ämnen – med undantag för fosfat, som tillåts i små mängder i tvättmedel. Fosfat är en betydande övergödare av vattnen där det i orenad form kommer ut i

Anvisningar för städning som är skonsam för miljön:

- Med en mikrofiberduk får man lätt bort smutsen utan att använda tvättmedel.
- Tillämpa rätt dosering och använd ändamålsenliga rengöringsmedel. Överdosering försvårar arbetet, sliter ut ytorna och belastar miljön i onödan. Det är mest miljövänligt att använda neutrala universalrengöringsmedel.
- Ha lämplig temperatur på vattnet. Att använda alltför hett vatten är slöseri med energi och bränner fast smutsen i underlaget. Lämplig temperatur är cirka 20 grader eller svalare, om inte något annat anges i bruksanvisningen.
- Genom att i sista sköljningen vid maskintvätt av städtrasor och moppar använda ett neutralt eller svagt alkaliskt rengöringsmedel kan man spara vatten och rengöringsmedel och förbättra ergonomin för städarna. Ett sparsamt sätt att städa är att samla smuts i moppar eller trasor, som sedan tvättas i tvättmaskin. Då bär man inte med sig vatten i städvagnen.
- Engångsprodukter är oekonomiska och belastar miljön i onödan. Det lönar sig att använda dem endast i undantagsfall.
- Produkter för upprepat bruk ska rengöras väl efter städningen, så att de håller länge. Med hjälp av mikrofiber kan man minska användningen av vatten och rengöringsmedel.
- När man tvättar produkter för upprepat bruk ska man vara noggrann med att använda tvättmaskinen så effektivt som möjligt och tvätta i lämplig temperatur, inte onödigt varmt.
- Var skonsam med de ytor som ska rengöras. Alltför mycket vatten och rengöringsmedel sliter på materialen och den vaxyta som skyddar dem. Oxiderande och frätande ämnen och lösningsmedel gör många material sköra, sliter på dem och gör dem hårda. Till exempel blir linoleum lätt skört och hårt om man använder rikligt med alkaliska ämnen och vatten. Vid fläckborttagning räcker det att man tar bort själva fläcken. Man sparar på vax genom att bara komplettera vaxningen.
- Avfallshanteringen: Städaren kan minska på mängden soppåsar och avfallssäckar. Man behöver inte byta ut en soppåse eller avfallssäck som innehåller torrt avfall. Man behöver bara tömma innehållet.

vattendragen. Klor kan bilda organiska klorföreningar som är skadliga för miljön och dåligt nedbrytbara. EDTA och NTA bryts ned långsamt och leder till att tungmetaller sprids i naturen.

Om man inte alls använder dessa eller andra miljöfarliga kemikalier vid städning får församlingen 5 poäng (maximipoäng). Om man använder får man färre poäng i förhållande till omfattningen eller inverkan.

7.5 Alternativa produkter

Utöver de miljömärkta produkterna finns det även andra miljövänliga produkter på marknaden. Betydelsen av dylika produkter är att man med deras hjälp kan minska användningen av starka rengöringsmedel och därmed risken att bli utsatt för kemikalier.

Alternativa produkter inom städbranschen:

- Mikrofiberdukar. Med hjälp av dukarna kan man använda torrare metoder, som sparar på vatten, ytor och tvättmedel, och samtidigt hindrar att städaren utsätts för skadliga kemikalier.
- För fläckborttagning räcker i allmänhet vanligt fläckborttagningsmedel avsett för vattentvätt. Beroende på fläck kan man också använda perkarbonat (blekningsmedel), starksprit eller galltvål. Också många traditionella knep ersätter de starka lösningsmedlen (t.ex. surmjölk som traditionellt använts för mögel, bär och gräs).
- Ättika som sköljmedel för textilier, om sköljning behövs för att minska den statiska elektriciteten.

För dessa och motsvarande kan man räkna 1 poäng per produkt, max 5 poäng.

7.6 Övriga åtgärder

Övriga åtgärder kan vara till exempel att minska förpackningsavfallet från tvätt- och rengöringsmedel genom att anpassa förpackningsstorlekarna efter användningsvolymen. Också en justering av städningsnivån kan höra till dessa åtgärder – en del mindre använda utrymmen kan man kanske städa litet mera sällan eller mera ytligt än tidigare. För dessa och övriga åtgärder kan man räkna 1–10 poäng enligt antalet åtgärder och deras verkningsgrad.

8 Energi och byggande

Minimikriterier	Poäng
8.1 Bygglagstiftning **8.2** Kulturarv **8.3** Miljökriterier för nybyggnad och renoveringar **8.4** Uppföljning av energi- och vatten-förbrukningen **8.5** Energikartläggning **8.6** Energiansvarig **8.7** Rådgivning och handledning	**8.8** Ekologiskt byggande, 1–10 poäng **8.9** Uppnådda sparmål, 1–30 poäng **8.10** Förnybar energi, 2–20 poäng **8.11** Miljömärkt energi, 5 poäng **8.12** Energisparvecka, 1–2 poäng **8.13** Bättre utnyttjande av lokalkapaciteten, 2–5 poäng **8.14** Övriga åtgärder, 1–10 poäng

8.1 Bygglagstiftning

Allt byggande ska följa markanvändnings- och bygglagen. Lagens mål "är att ordna disponeringen av områden och byggandet så att man där skapar förutsättningar för en god livsmiljö samt ekologiskt, ekonomiskt, socialt och kulturellt befrämjar en hållbar utveckling". Enligt lagen är målet för planeringen av områden bland annat att vara mån om skönheten och kulturvärdena i den bebyggda omgivningen, att bevara naturens diversitet och övriga naturvärden, att förhindra att det uppstår miljöskador och att använda naturtillgångarna på ett sparsamt sätt.

Lagen ställer också krav på en god byggnadsplanering och förutsätter planering som innehåller mera av växelverkan och är öppnare än tidigare. Byggandets miljöverkningar bör noggrant utredas i planeringsskedet.

Vid byggande, användning, renovering eller överlåtelse av kyrkliga byggnader (kyrkor och klockstaplar, jordfästnings- och gravkapell samt jämförbara byggnader på en begravningsplats, gårdsområde runt kyrkan och begravningsplatsens murar och portar) ska dessutom kyrkolagen iakttas.

En kyrklig byggnad som är uppförd före 1917 är underkastad byggnadsskydd. Också yngre byggnader kan vara skyddade. Skyddsbeslutet fattas av Kyrkostyrelsen. Skyddet av byggnaden omfattar också fast inredning, målningar och konstverk samt gårdsområdet. Före beslut som gäller rivning av en skyddad kyrklig byggnad eller en reparation som väsentligt förändrar exteriören eller interiören ska Kyrkostyrelsen ge Museiverket möjlighet att ge ett utlåtande.

I planeringen av markanvändningen och i fastighetsskötseln iakttas även annan lagstiftning, bland annat skogslagen, vattenlagen, hälsoskyddslagen, miljöskyddslagen, naturvårdslagen och lagen om skyddande av byggnadsarvet.

8.2 Kulturarv

Kulturellt hållbar utveckling är vid sidan av hållbarhet för miljö, ekonomi och samhälle en av stöttepelarna i en hållbar utveckling. Vården av kulturarvet kan leda till uppskattning av en hållbar livsstil och att man vinnlägger sig om att välja material förnuftigt. Det leder till en riktig uppskattning av föremål och blir en motkraft till slit- och slängkulturen.

Kyrkobyggnaderna hör till de mest värdefulla kulturarvsbyggnaderna i vårt land. Kyrkbackar och begravningsplatser är värdefulla kulturmiljöer. Största delen av kyrkorna och de övriga kyrkliga byggnaderna är skyddade enligt lag.

Underhåll och vård av skyddade kyrkor förutsätter omsorgsfull planering i samverkan med museimyndigheterna och Kyrkostyrelsen. I praktiken handlar det om underhåll och vård av kyrkliga byggnader, renovering, konservering och restaurering, uppdaterad inventarieförteckning över församlingens värdeföremål och en adekvat och korrekt användning och vård av inventarierna.

Mera information:
sacrista.evl.fi/byggnader, sacrista.evl.fi/kulturarvet
www.byggnadsarv.fi/

8.3 Miljökriterier för nybyggnad och renoveringar

Byggande och användning av byggnader förbrukar stora mängder såväl naturresurser som energi. Cirka 40 procent av energiförbrukningen är på något sätt kopplad till byggnader. Ekoeffektivt byggande förbrukar så lite material, energi och vatten som möjligt och orsakar så lite utsläpp och avfall som möjligt i relation till användningen av byggnaden. Energieffektiviteten ska beaktas i alla faser av ett renoverings- eller nybyggnadsprojekt: i planeringen, valet av anläggningar och maskiner, byggandet och byggnadstillsynen och när byggnaden tas i bruk och dess användare instrueras.

En bra metod för att förbättra energi- och ekoeffektiviteten i användningen av byggnader är att höja beläggningsgraden för lokalerna och på så sätt minimera behovet av nybyggnad. Innan nybyggnadsprojekt inleds ska man utreda om redan existerande lokaler kan användas effektivare.

I Finland tillämpas ett frivilligt energieffektivitetsavtal mellan kommunerna och andra fastighetsägare samt Arbets- och näringsministeriet (ANM). Målet är att effektivera energiförbrukningen med 9 procent fram till 2016. När denna handbok går i tryck är kyrkans energieffektivitetsavtal med Arbets- och näringsministeriet under beredning hos Kyrkostyrelsen. Genom att gå med i avtalet förbinder sig en församling att spara cirka en procent om året. Dessa mål är tagna direkt ur fördrag mellan Finland och EU.

En församling som ansöker om miljödiplomet ska ansluta sig till energieffektivitetsavtalet under förutsättning att ett sådant finns att tillgå (se närmare information då ärendet fortskrider på sacrista.evl.fi/byggnader och på diplomets webbsidor).

I nybyggnadsprojekt eftersträvas en energieffektivitet som överskrider den nivå som förutsätts i gällande byggbestämmelser. När församlingen genomför en grundlig renovering av en byggnad ska man ha som mål att höja fastighetens energieffek-

tivitet till den nivå som förutsätts i byggbestämmelserna om nybyggen, alltid när detta är energiekonomiskt eller byggnadstekniskt möjligt. Även i skyddade byggnader kan man spara energi genom att ändra handlingsmönster och rutiner, till exempel genom att minska på onödig energiförbrukning för lampor och apparater.

För nybyggen och i möjligaste mån i renoveringsprojekt ska man välja material som testats och visat sig vara ofarliga för miljön och hälsan, till exempel apparater av energiklass A, energisnåla lampor, byggmaterial av emissionsklass M1 och vattensnåla inventarier. I skyddade byggnader tillämpas detta så långt det går.

När församlingen är byggherre och beställer byggarbeten från ett utomstående bolag ska man i anbudsförfrågan och kontraktet dokumentera byggandets miljöförpliktelser, bland annat energi- och rumseffektivitet, miljökonsekvensbedömning, förebyggande av miljöolägenheter och sortering av byggavfall.

8.4 Uppföljning av energi- och vattenförbrukningen

Genom god fastighetsskötsel kan man avsevärt minska förbrukningen av värme, vatten och el. Huvuddelen av energiproduktionen i Finland sker med icke-förnybara bränslen, som orsakar utsläpp i atmosfären. Om vi strävar efter en hållbar utveckling och vill bromsa klimatförändringen är det viktigt att energiförbrukningen minskar och att vi övergår till att använda förnybara energiformer. Det är viktigt att lära och sporra användarna att förbruka energi och vatten så sparsamt som möjligt.

Det är också viktigt att vara sparsam med vattenförbrukningen, för inte ens i Finland är tillgången till råvatten av god kvalitet problemfri och det går åt mycket energi till att skaffa och rena sötvatten. Användning av varmt vatten förbrukar också energi och likaså kräver ventilationen avsevärt med värmeenergi och el. Upp till en tredjedel av en byggnads värmeenergi kan gå åt till ventilation.

I miljödiplomet förutsätts att församlingen har ordnat regelbunden uppföljning av el-, värme- och vattenförbrukningen. Uppföljningen kan ordnas på olika sätt beroende på fastighetsbeståndet och den teknik som används.

En byggnads energiförbrukning följs upp genom att man sätter den verkliga värmeenergiförbrukningen i förhållande till ett jämförelsetal för uppvärmningsbehovet. På det sättet kan man jämföra värmekonsumtionen i samma byggnad under olika år eller konsumtionen i byggnader på olika orter. Jämförelsetalen används också när man ger energicertifikat för existerande byggnader. Jämförelsetal för uppvärmningsbehov får man till exempel från Meteorologiska institutet www.fmi.fi/tuotteet. Motiva har också information om detta på sina webbsidor (www.motiva.fi).

Uppföljningen görs i realtid i byggnader som försetts med fastighetsautomation eller manuellt, vilket innebär att man till exempel månatligen skriver upp fastighetens energi- och vattenförbrukning. För att uppgifterna ska vara jämförbara rapporteras de i form av specifik förbrukning (kWh/m^3 och l/m^3). Eftersom beläggningsgraden i synnerhet inverkar på elåtgången för apparater och belysning och på vattenförbrukningen lönar det sig att i uppföljningen

också beakta förändringar i beläggningsgraden (t.ex. om lokalerna används mer eller mindre under kvällar och helger).

Tack vare uppföljningen kan man ingripa om förbrukningen av någon orsak ökar ovanligt mycket. Bland annat kan man genom att följa vattenförbrukningen snabbt upptäcka eventuella läckor. Med hjälp av uppföljningen är det också möjligt att jämföra olika fastigheters förbrukningssiffror och planera korrigeringsåtgärder. Uppföljningen har en viktig funktion när det gäller att hålla koll på energikostnaderna, men samtidigt kan man förhindra en onödig ökning av förbrukningen och därmed påverka utsläppen.

8.5 Energikartläggning

Energiläckage och möjligheter att spara energi kan man utreda med hjälp av en energikartläggning. Det innebär en systematisk granskning av fastigheternas VVS- och elfunktioner ur energieffektivitetssynvinkel. Man får då en utredning och förslag till förbättringar som medför märkbara ekonomiska inbesparingar. Redan genom att förändra rutiner och vidta inbesparingsåtgärder som i praktiken är kostnadsfria kan man uppnå betydande ekonomiska inbesparingar i förbrukningen av energi och vatten. Energikartläggningen kan också ingå i en fastighets konditionsbesiktning.

Arbets- och näringsministeriet och Motiva har tagit fram en praxis för energikartläggningar, där utomstående experter inom VVS- och elbranschen, som är utbildade och auktoriserade av Motiva, granskar företags och organisationers energianvändning. I energikartläggningen utreder man tillståndet hos de system i fastigheten som förbrukar värme, el eller vatten, deras funktion och möjligheter till inbesparingar.

I miljödiplomet förutsätts att församlingen har gjort eller fattat beslut om att göra en energikartläggning eller konditionsbesiktning och att man har genomfört eller satt upp en tidtabell för inbesparingsåtgärder med en återbetalningstid på 0–3 år som föreslås i besiktningen. Besiktningen kan man överlåta till en utomstående expert alternativt göra själv om man har den kunskap som krävs.

Om församlingen redan har gjort en energikartläggning eller konditionsbesiktning och det inte är motiverat att göra om den, behöver detta inte göras enkom för diplomet. Om man i en konditionsbesiktning inte har sett över VVS- och elfrågor bör man göra en kompletterande bedömning av dessa områden. En energikartläggning eller konditionsbesiktning behöver inte omfatta alla byggnader, men bör inkludera de byggnader som har den mest avgörande energiförbrukningen.

Gamla kyrkor utgör objekt som man särskilt bör observera vid en energikartläggning, likaså bårhus med kylförvaring. Vid besiktningen görs en bedömning av kylanläggningarnas skick och eventuellt behov av förnyelse. Tidigare har man allmänt använt freon som kylmedium. Detta bör tas till vara vid en sanering och bytas ut mot ämnen som inte är lika skadliga för atmosfären.

När man förnyar diplomet ska församlingen lägga fram en plan för när nästa energikartläggning eller konditionsbesiktning ska genomföras. Syftet med besiktningarna är en kontinuerlig förbättring av fastigheternas energieffektivitet.

Församlingarna har många olika slags fastigheter, av vilka en del är gamla och förbrukar mycket energi. En särskild grupp utgör de gamla kyrkobyggnaderna, som i allmänhet är höga och dåligt isolerade och har föråldrad teknik. I synnerhet i vinterförhållanden går det åt avsevärt med energi för uppvärmningen av en gammal kyrka för en enda gudstjänst. I vissa församlingar har man därför flyttat gudstjänsterna till församlingsgården eller koncentrerat verksamheten till vissa kyrkor.

När man energisanerar gamla byggnader bör man ta hänsyn till byggnadernas kulturhistoriska värden och detta begränsar möjligheterna att modernisera energitekniken. Vid renovering av gamla kyrkor och prästgårdar bör man följa Kyrkostyrelsens och Museiverkets anvisningar.

EU-kommissionen utfärdade den 18 mars 2009 en förordning som förbjöd nya glödlampor att föras in på marknaden. Omställningen har skett stegvis från och med september 2009. Först frångick man alla matta glöd- och halogenlampor och alla glödlampor med över 100 W effekt. Glödlampor med en effekt på 60 W togs bort från marknaderna 2011 och alla glödlampor på över 7 W i september 2012. Vissa halogenlampor som ersätter glödlamporna godkänns till 2016, därefter skärps kraven på halogenlampor. Lysrör torde i framtiden ersättas av ledlampor, som redan nu finns att köpa. De sparar energi avsevärt och i motsats till lysrören är de inte farligt avfall.

Närmare upplysningar: www.motiva.fi

Hur görs en energikartläggning?

Det har utvecklats olika slags energikartläggningar för företag och fastigheter av olika storlek. Lämpliga modeller för församlingarna är energikartläggning av en fastighet eller ett enklare alternativ, en energiöversikt. För en energikartläggning enligt Arbets- och näringsministeriets anvisningar kan man få understöd motsvarande högst 40 procent av arbetskostnaderna. Dessutom kan man få högst 40 procent i understöd för investeringar i ny teknologi som sparar energi. Ansökan om understöd lämnas in hos den lokala NTM-centralen.

För fastigheter under 5 000 m^3 lämpar sig en energiöversikt, för fastigheter på 5 000–10 000 m^3 också en energikartläggning och för fastigheter på över 10 000 m^3 enbart en energikartläggning.

Energikartläggningen visar på tyngdpunkterna i förbrukningen och de väsentligaste inbesparingsmöjligheterna med en måttlig arbetsinsats. En energiöversikt lämpar sig för anläggningar där de byggtekniska systemen är enkla och där det inte används mycket el eller värme för produktion. I samband med energiöversikten ges fastighetsskötaren råd i energiförbrukningsfrågor. Man går igenom tyngdpunkterna i förbrukningen och tar fram de mest lönsamma inbesparingsmöjligheterna.

En fastighets energikartläggning lämpar sig för undersökning av energisparmöjligheter i en byggnad med normala byggtekniska system eller för en stor affärs- eller servicebyggnad. På grundval av en grundlig genomgång av byggnaden och fakta om energiåtgången klarlägger man onödig energiförbrukning och definierar lönsamma möjligheter till energiinbesparing.

Energikartläggningen är en lönsam insats, eftersom man ofta hittar många inbesparingssätt som inte kostar just någonting, bara mödan att justera rutinerna. Inom den privata servicesektorn har man funnit stora möjligheter till inbesparingar: värme i medeltal 18 procent, el 7 procent och vatten 8 procent. Omkring en tredjedel av inbesparingarna kan uppnås utan investeringar. Återbetalningstiden för de föreslagna sparinvesteringarna (totala kostnaderna/inbesparing per år) är i medeltal 2 år.

Det finns flera hundra utbildade besiktningsmän i Finland. De har gjort upp energikartläggningar för industrin, servicenäringarna, kommunerna och även församlingarna.

I allmänhet lönar det sig att omedelbart verkställa de förmånligaste energisparande projekten, i och med att deras återbetalningstider räknas i månader. Energisparinvesteringar med en återbetalningstid på 1–3 år lönar det sig också att genomföra, till exempel som separata projekt. Investeringar som har en längre återbetalningstid kan man förverkliga i samband med övriga reparationsarbeten eller större renoveringar. Dessa kräver i allmänhet också budgetfinansiering. Det lönar sig att i församlingens budget ha ett kontinuerligt anslag för energiinbesparing, som kan användas för finansiering av smärre sparinvesteringar.

Närmare upplysningar: www.motiva.fi

8.6 Energiansvarig

Någon av de personer som ansvarar för församlingens fastigheter ska utses till ansvarig för energifrågor. Den personens uppgift är att följa med energiförbrukningen och regelbundet rapportera om läget till församlingens ledning (t.ex. i samband med årsrapporteringen). Man bör se till att den energiansvariga får adekvat utbildning. Bland andra fastighetsbranschens föreningar och Motiva ordnar kurser inom branschen och seminarier i aktuella frågor.

8.7 Rådgivning och handledning

Energi- och vattenåtgången beror inte enbart på anläggningarnas tekniska egenskaper, utan användningssätten har också en stor betydelse. I kontorslokaler kan det hända att all belysning är tänd även mitt på dagen, ventilationen surrar på för fullt även nattetid och det är ingen som lägger märke till en läckande vattenklosett. Personalen bör ges anvisningar för hur man sparar energi och vatten och vilka transportsätt som är energisnåla. Dessa frågor kan tas upp till exempel på arbetsplatsmöten, i församlingens tidning, vid evenemang under energisparveckan, på anslagstavlan osv.

POÄNG:

8.8 Ekologiskt byggande

Ekologiskt byggande innebär att man ställer striktare mål för miljövänlighet och energieffektivitet än vad byggföreskrifterna anger. Dessa mål kan gälla bland annat energisparande, användning av förnybar energi, byggnaders hållbarhet, minimering och återvinning av avfall, naturenliga och hälsosamma byggmaterial eller beaktandet av mikroklimatet och utveckling av grönområden.

Med små extra energisparande investeringar kan man märkbart minska brukskostnaderna. På så sätt är ekologiskt byggande också ekonomiskt motiverat. När det gäller renoveringsprojekt och förnyande av anläggnings- och maskinparken kan man prioritera produkter med hög energieffektivitet och låga utsläppskvantiteter. Jord-, berg- eller luftvärme, solpaneler, flis eller annan biovärme och tillvaratagande av frånluften är miljövänliga metoder som blir allt vanligare. Vad gäller byggmaterial prioriterar ett ekologiskt byggande giftfria eller traditionella målarfärger och övriga ytmaterial, naturenliga material, återanvändning av gamla byggnadsdelar och minimering av byggavfall.

I kriterierna för miljödiplomet ges 1–10 poäng för ekologiskt byggande och investeringar beroende på hur krävande och betydelsefullt byggobjektet är. Ekologisk hänsyn i en enskild del av ett byggprojekt ger 1–4 poäng beroende på projektets betydelse och ekologisk hänsyn i ett helt byggprojekt ger 5–10 poäng beroende på projektets betydelse.

Poängexempel:
Luftvärmepump installeras i församlingshemmet, användningen övervakas och pumpen sköts som den ska, 1 poäng.
Lägerområdets brygga renoveras. Man ersätter impregnerat trä med värmebehandlat trä, 1 poäng.

Gamla prästgården har renoverats med traditionella material och metoder, 3 poäng.
Lägergårdens värmecentral övergår från oljeeldning till flis, 3 poäng.
Kyrkans värmesystem byts ut mot jordvärme eller fjärrvärme, 5 poäng.
Församlingens nybygge genomförs i bästa A-energiklass, 7 poäng.
Ett nybygge genomförs i trä och är ett energipassivt hus, 10 poäng.

Ulvsby övergick till jordvärme

I Ulvsby församling genomfördes 2008–2009 ett omfattande nybyggnads- och renoveringsprojekt i pastorskansliet och då valdes främst trä som byggmaterial. Värmesystemet i det nya kanslihuset blev jordvärme. Samtidigt byggde man också om det gamla kansliets direktelsystem och den intilliggande gamla prästgårdens oljevärmesystem till att fungera med jordvärme. Prästgården förbrukade cirka 6 000 liter olja om året. Övergången till jordvärme i kansliet och prästgården har beräknats betala igen sig på sju år. Elvärmen i Kullaa kyrka och oljevärmen i Kullaa församlingshem ska enligt planerna byggas om till system som utnyttjar förnybar energi år 2013. Flis eller jordvärme har föreslagits.

8.9 Uppnådda sparmål

Ett av resultaten av en energikartläggning är att man får en uppskattning av möjligheterna till minskning i församlingens värme-, el- och vattenförbrukning. Utgående från denna uppskattning kan man ställa upp realistiska årsmål till exempel per fastighet. Om församlingen redan har gjort detta och åstadkommit inbesparingar, kan den räkna poäng för resultatet enligt följande:

Den specifika värmeförbrukningen har gått ner med 1 % per år = 1 poäng, 2 % per år 5 poäng och mera än så 10 poäng.

Den specifika elförbrukningen har hållit sig på samma nivå = 1 poäng, gått ner 2 % 5 poäng och mera än så 10 poäng.

Den specifika vattenförbrukningen har gått ner 1 % per år = 5 poäng, 2 % i året eller mera 10 poäng.

Uträkningen görs på den totala förbrukningen i alla församlingens fastigheter som ingår i uppföljningen. När förändringarna utvärderas gäller det att beakta eventuella förändringar i fastigheternas användningsgrad. Även vattenledningsvatten som använts för bevattning på begravningsplatser ska tas med i beräkningen.

I historiska byggnader kan man behöva satsa på uppvärmning eller förbättra ventilationen, vilket förorsakar en ökning av energiåtgången. Dylika faktorer kan man beakta när man ser över förändringarna i energiförbrukningen.

Om användning av kolkalkylator för bedömning av sparmålen se kapitel 4.9 Plan för minskning och kompensering av koldioxidutsläpp.

Maximipoängen för detta avsnitt är 30.

8.10 Förnybar energi

Förnybar energi är vattenkraft, trä i olika former och övrig biomassa, vindkraft, solvärme och solel, jordvärme, bergvärme och värmepumpar överlag samt biogas. Torv räknas inte i den internationella statistikföringen som förnybar energi. Energi som produceras genom avfallsförbränning är inte förnybar. På lång sikt kan den globala energitillförseln basera sig endast på förnybara energikällor. De tar inte slut och orsakar synnerligen lite föroreningar. De ökar inte heller drivhuseffekten (förutsatt att man förbränner högst så mycket trä att det motsvarar tillväxten). Visserligen kan också användningen av dessa energikällor medföra avsevärda naturkonsekvenser.

I kyrkans klimatprogram Tacksamhet, respekt, måttfullhet (2008) rekommenderas att församlingar helt övergår till förnybar energi eller åtminstone kraftigt ökar dess andel av den energi som köps.

Om församlingen använder förnybar energi i produktionen av värme och el, får den poäng för detta enligt den förnybara energins andel. Denna andel bör uppskattas. Man får reda på den från det värme- och elbolag som församlingen använder. Andelen är i princip densamma som andelen förnybara energikällor i bolagets kraftproduktion. Om församlingen har egen energiproduktion, till exempel egna vedeldade värmepannor i en del fastigheter, bör man ta med denna andel i uppskattningen.

Poäng ges enligt följande: Den förnybara energins andel 10 % = 2 poäng, 20 % = 4 poäng, 30 % = 6 poäng osv. Maximipoäng 20.
(Se dock även avsnitt 8.11)

8.11 Miljömärkt energi

Ekoenergimärkt energi är förnybar energi som omfattas av den miljömärkning som administreras av Finska naturskyddsförbundet. Ekoenergimärket ges för el och värme som producerats med hjälp av gammal vattenkraft, vindkraft, solkraft, biogas eller trä. En el- eller värmeanläggning kan få märket endast för den del av energiproduktionen som sker via dessa energikällor. Idén bakom märket är att uppmuntra bolag att öka andelen förnybar energi. Därför är märket förknippat med en förpliktelse att försöka utveckla dessa energiresurser. I allmänhet har kraftbolagen i sin prissättning gjort den ekomärkta energin litet dyrare än den vanliga. Skillnaden är dock inte stor och på vissa orter kan den rentav bli fördelaktigare än den sedvanliga köpta energin.

”Grön el” är elbolagens marknadsterm för el som producerats med hjälp av förnybar energi. För grön el finns inte enhetliga kriterier så som för ekoenergimärkt el, men allmänt avses el producerad med vind- eller vattenkraft eller bioenergi (t.ex. skogsflis). Grön el följer separat prissättning och man kan göra separat konkurrensutsättning för denna el.

Om församlingen använder endast Ekoenergimärkt eller grön el eller värme ger det 5 poäng. Dessa poäng ges alltså utöver de poäng som beräknats i avsnitt 8.10.

Mera information:
Ekoenergimärket www.ekoenergia.fi
Grön el www.vaihdavirtaa.net

8.12 Energisparvecka

Varje år i oktober arrangeras den nationella Energisparveckan. Huvudarrangör är Motiva, energisparcentret som grundats av Handels- och industriministeriet (nuvarande Arbets- och näringsministeriet). För de praktiska arrangemangen ansvarar de kommuner, företag, organisationer, skolor och läroanstalter som deltar i veckan. Under energisparveckan ordnas information om energianvändning, personalutbildning, publiktillställningar, produktförevisningar, studiebesök för skolelever och andra jippon.

Också församlingarna kan engagera sig i energisparveckan genom att anmäla sig till Motiva. När församlingen deltar i energisparveckan får den 1 poäng för varje program man arrangerat eller deltagit i under veckan. Maximipoäng 2.

Närmare upplysningar:
www.energiansaastoviikko.fi

8.13 Bättre utnyttjande av lokalkapaciteten

Att effektivera användningsgraden för fastigheterna är ett bra sätt att spara på energiförbrukningen och också minska behovet av att bygga nytt. Genom att göra sig av med onödiga lokaler och fastigheter sparar man också energi. Tillsammans med kommunen och grannförsamlingarna kan man samanvända lokaler. Alla utrymmen behöver man inte bygga och äga själv, utan man kan också hyra. Ifall församlingen på detta sätt kan visa att den gjort inbesparingar när det gäller byggande eller energiförbrukning, berättigar det till 2–5 poäng.

8.14 Övriga åtgärder

För realtidsuppföljning av elförbrukningen kan församlingen få 1 poäng.

Kyrkornas kajkolonier är en del av kulturlandskapet. Om de tillåts häcka på vindar eller i håligheter i kyrktornet får församlingen 1 poäng. Man kan minska eventuellt förtret genom att anordna lämpligt antal bolådor som de inte kan tränga förbi och därmed inte smutsar ner vindsutrymmen.

Övriga åtgärder ger maximalt 10 poäng.

Bild: Vesa Erkkilä | Motiva

9 Mat och kök

Minimum	Poäng
9.1 Miljöutredning **9.2** Miljömärkta produkter **9.3** Rättvisemärkta produkter **9.4** Näringsrekommendationer	**9.5** Närproducerade varor, 2–10 poäng **9.6** Ekologiska produkter, 1–10 poäng **9.7** Vegetarisk mat, 1–10 poäng **9.8** Poäng för rättvisemärkta produkter, 1–10 poäng **9.9** Miljöpass, 2–6 poäng **9.10** Övriga åtgärder, 1–10 poäng

Vi finländare slänger 20–30 kg ätbar mat i soporna per person och år (2010). Detta är slöseri. Förutom att ätbar mat går till spillo har en stor mängd energi gått åt till att producera maten. Man kan minska sina egna utsläpp rejält genom att bara köpa det man behöver och bara ta så mycket på tallriken som man äter. Matavfall belastar miljön till och med mer än förpackningar.

Av all miljöbelastning som orsakas av människan uppkommer så mycket som en dryg tredjedel av mat. När man granskar enbart effekterna för atmosfären är matens andel cirka en fjärdedel. För vattnens tillstånd har matproduktionen en ännu större betydelse: maten står för hälften av alla konsumtionsutsläpp som leder till övergödning av vattendragen.

Mera information om forskningsprojektet FOODSPILL hos Forskningscentralen för jordbruk och livsmedelsekonomi – mängden matsvinn och reduceringsmetoder inom livsmedelskedjan www.mtt.fi/foodspill.

9.1 Miljöutredning

För församlingens kök och matsalar ska det göras en miljöutredning, där man bland annat tar upp menyplaneringen och åtgärder för att minska livsmedelssvinnet. Avfallshanteringen är det bäst att ta in som en separat del i avfallshanteringsutredningen (kapitel 6 Avfallshantering) och energikartläggningar ingår i kapitel 8 (Energi och byggande). I kökets miljöutredning ska följande ingå:

- matsvinn; att undvika matsvinn hör till det viktigaste man kan göra för miljön
- avfallshantering; vilket slags avfall uppkommer, hur mycket och hur sorteras det?
- energiförbrukning; apparaternas ålder och skick, elförbrukning och bruksvanor, luftkonditionering, belysning
- upphandling; närproducerade, ekologiska, miljö- och rättvisemärkta produkter
- vegetarisk mat
- transporter
- information, anvisningar och utbildning om miljöfrågor.

9.2 Miljömärkta produkter

Miljödiplomet förutsätter att man gynnar miljömärkta produkter. Svanenmärkta varor för kök och matservering finns bland annat i följande produktgrupper: kaffefilter, komposterare, maskindiskmedel, handdiskmedel, pappershanddukar, mjukpapper och allrengöringsmedel. Energimärkning av storköksapparater i professionellt bruk kan väntas tidigast 2012.

Se även kapitel 4.2 Upphandling och 4.7 Miljömärkta produkter.

Mera information:
Om miljömärkta produkter:
www.kuluttajavirasto.fi/eko-ostaja
Svanenmärkta produkter i Finland:
www.ymparistomerkki.fi/tuotteet

9.3 Rättvisemärkta produkter

När vi talar om rättvisemärkta produkter avses i första hand produkter med den internationella Fairtrade-märkingen. I Sverige heter märkningen Fairtrade, i Finland har den översatts till Rättvis handel (Rejäl handel) och på finska Reilu kauppa. Nästan var fjärde församling i Finland är en Rättvis handelförsamling (motsvarigheten i Sverige kallas Kyrka för Fairtrade). Kyrkostyrelsen och Kyrkans Utlandshjälp har uppmanat landets alla församlingar att övergå till rättvisemärkta produkter, som har producerats på ett etiskt och för miljön hållbart sätt. På marknaden finns förutom kaffe och te bland annat bananer, honung, choklad, socker, ananas, apelsiner, juice, rosor och textilprodukter med Fairtrademärkning. I sortimentet ingår redan över 1 600 olika produkter, bland annat över hundra olika kaffesorter. Det finns alltså alternativ för olika smaker.

Fairtrade-märket beviljas av Föreningen för främjandet av Rättvis handel i Finland. Till föreningen hör flera medborgarorganisationer, bland andra Kyrkans Utlandshjälp. Märket beviljas produkter som härstammar från utvecklingsländer och som har framställts på ett socialt, ekonomiskt och miljömäs-

sigt mer hållbart sätt än vad som vanligen är fallet på världsmarknaden.

De rättvisemärkta produkterna kommer från småbrukares och andelslags gårdar. Till producenterna betalas ett pris som är fördelaktigare än världsmarknadspriset och en del av betalningarna förmedlas i förskott, för att möjliggöra en stabil verksamhet och ekonomi. Odlingarna följer vissa miljökriterier och man beaktar sociala förhållanden, till exempel arbetarnas fackliga organisationsrätt och utbildning.

Rättvisemärkt kaffe är dyrare än vanligt kaffe, men det är just den låga nivån på kaffets världsmarknadspris som varit en av orsakerna till de kaffeproducerande ländernas ekonomiska svårigheter. Ofta håller också butikerna försäljningspriset på kaffe på en konstlat låg nivå för att på det sättet locka till sig kunder.

Alla butikskedjor har sitt eget rättvisemärkta kaffemärke. Rättvisemärkt kaffe finns i många smaker och också i storhushållsförpackning. Vid sidan av Fairtrade-märket finns det numera också andra märkningar som visar att varan är producerad med socialt ansvar och/eller miljövänligt. När man väljer dessa produkter är det bra att kontrollera märkningens verkningar. Sådana märkningar är bland annat UTZ och Rainforest Alliance.

Miljödiplomet förutsätter att en del av församlingens kaffe- och teinköp alltid består av Fairtrade-produkter. Därmed ökar församlingen efterfrågan på dessa produkter och främjar en mera rättvis världshandel. När man serverar rättvisemärkta produkter, närproducerade rotsaker etc. lönar det sig också att berätta om det, till exempel på en skylt eller ett informationsställ på serveringsbordet.

S:t Michel är en Rättvis handel-samfällighet

I S:t Michels kyrkliga samfällighet använde man rättvisemärkt kaffe och te redan i början av 2000-talet. Alla tyckte inte att kaffet smakade bra. När man ordnade blindtest och testarna inte kunde urskilja vad som var rättvisemärkt kaffe och vad som var vanligt blev det slut på gnället. Samfälligheten i S:t Mickel var först ut med att bli en Rättvis handel-samfällighet, vilket skedde 2008. Samma år var samfälligheten med om att ordna en Fairtrade-marknad i S:t Michel. När diplomeringen överräcktes utmanade samfälligheten S:t Michels stad att ta sitt ansvar för utvecklingsländernas situation och bli en Rättvis handel-stad.

Bild: Reilu kauppa

Mera information: www.reilukauppa.fi
www.rainforest-alliance.org
http://consumer.utzcertified.org

9.4 Näringsrekommendationer

De näringsrekommendationer som Statens näringsdelegation har gett ut är i första hand avsedda för storköksplanering och för undervisning och fostran om näringslära. Den primära målsättningen är att främja ett balanserat näringsintag, där energiintaget och förbrukningen står i balans. Viktiga mål är fortfarande att minska på användningen av mättat fett och natrium.

Församlingarnas matserveringar följer målen för näringsrekommendationerna. Detta är också ekologiskt motiverat, eftersom grunden för dieten utgörs av spannmålsprodukter, potatis, grönsaker, frukt och bär, vilket är råvaror som inte förbrukar så mycket energi och naturtillgångar som produktionen av kött. Detta stöds också av statsrådets principbeslut 4/2009 om främjande av hållbara val i offentlig upphandling, där det står att ekologisk eller säsongbetonad mat ska serveras i statsförvaltningens kök och måltidsservice minst en gång i veckan fram till år 2010 och minst två gånger i veckan fram till år 2015. För kommunerna är principbeslutet en rekommendation.

Statens näringsdelegations kostrekommendationer för finländare:
www.ravitsemusneuvottelukunta.fi/portal/se

POÄNG:

För att församlingen ska få fulla 10 poäng för närproducerade varor, ekologiska produkter, vegetarisk mat och rättvisemärkta produkter ska kökets verksamhet vara igång nästan året om. Om köket till exempel fungerar endast under sommarens läger är maximipoängen 5.

9.5 Närproducerade varor

Livsmedel transporteras numera över hela världen. Tvärt emot den gängse uppfattningen ökar inte transporterna livsmedlens miljöbelastning i särskilt hög grad, eftersom transporterna numera sköts effektivt. Däremot har användningen av lokalt producerade varor en klar ansvarsaspekt. När man använder närproducerat är det lättare att vara medveten om den egna konsumtionens miljökonsekvenser och också påverka dem. Närproducerade varor stöder också den lokala ekonomin. Dessutom hålls produkterna fräscha och färska tack vare kortare transportsträckor. Om församlingen köper produkter hos närregionens jordbrukare och förädlare, stöder den såväl socialt som ekonomiskt och ekologiskt en hållbar utveckling.

Till församlingens matserveringar kan man exempelvis köpa potatis och basgrönsaker från omgivningens jordbruk genom att ingå odlingskontrakt. Det lönar sig också att prioritera de lokala livsmedelsförädlarnas produkter. Ifall man köper livsmedlen från partiaffär, bör man ta reda på deras ursprung och gynna lokala producenter.

Närproducerat kan enligt upphandlingslagstiftningen inte vara ett direkt minimikrav eller jämförelsekriterium. Livsmedlens egenskaper, till exempel färskhet och transporttid, kan dock tillämpas som krav vid livsmedelsupphandling, vilket leder till att också närproducerad mat kan stå sig i konkurrensen.

I miljödiplomet får man poäng om en betydande del av de baslivsmedel (potatis, rotfrukter och grönsaker, frukter, bär, fisk, kött, bageriprodukter mm.) församlingen köper in har lokalt ursprung (produkter från det egna landskapet).

För varje produktgrupp där över 50 procent är lokala produkter får man 2 poäng. Maximipoäng 10.

9.6 Ekologiska produkter

Ekologiskt odlade produkter har odlats utan konstgödsel och syntetiska bekämpningsmedel. Vid gödslingen används kompostjord och andra gödslingsmedel man får ur naturen och vid bekämpningen enbart naturenliga preparat eller mekanisk ogräsbekämpning.

För djuren har man på ekogårdarna strävat efter att ordna möjlighet till arttypiskt beteende (ladugårdar med frigång, möjlighet att vara ute). Det är fördelaktigt ur miljöns synvinkel att ekologisk odling har blivit vanligare, eftersom energiåtgången vid odlingen är mindre, man tar vara på jordens naturliga bördighet, näringsämnena återvänder till åkern via kompostjorden och naturens diversitet ökar.

Sortimenten av ekologiskt odlade produkter är numera mångsidiga och av hög kvalitet. Produkterna fås i dagligvaruhandeln och i partiaffärer. Till exempel mjölk, bröd, mjöl, gryn, potatis, morötter, tomater, ägg och olika förädlade produkter finns tillgängliga året runt. Prisnivån är i allmänhet högre än för traditionella produkter. Skillnaden kan minskas genom att man köper de ekologiska produkterna direkt från odlarna.

Utöver det så kallade solmärket för kontrollerad ekoproduktion och EU:s ekomärke finns det också andra märkningar. Oberoende av märke fyller alla ekoprodukter minimikraven i EU:s ekoförordning. Information om ekokontrollerade produkter finns på Livsmedelssäkerhetsverket Eviras webbsidor http://www.evira.fi/portal/se/evira/sakenheter/ekologisk_produktion/.

I miljödiplomet får församlingen poäng när man köper ekologiskt odlade produkter. Poäng ges för varje produktgrupp där ekoprodukter regelbundet används eller erbjuds, 1 poäng/produktgrupp. Maximipoäng 10.

Susiniemi lägergård bjuder på närodlad och ekologisk mat

Susiniemi lägergård i S:t Michels kyrkliga samfällighet har i både planeringen och verksamheten satsat på hållbar utveckling och miljöaspekter. I korthet går gårdens matfilosofi ut på följande princip: vid vår lägergård mitt i naturen serverar vi närproducerad och ekologisk mat av god kvalitet och tillredd med värme. Användning av närproducerad mat, som i mån av möjlighet också är ekologisk, är inte bara en imagefråga. Vi vill erbjuda våra kunder bästa möjliga mat och samtidigt bära etiskt och ekologiskt ansvar för skapelsen.

Susiniemi lägergård är först i S:t Michelsregionen med att ha nått steg fyra i ekoprogrammet Portaat luomuun. Det är ett frivilligt program för att öka andelen ekologisk mat i storkök. Programmet inleddes 2002, administreras av EkoCentria och finansieras av Jord- och skogsbruksministeriet.

9.7 Vegetarisk mat

Produktion av vegetariska matvaror förbrukar mindre energi och naturtillgångar än köttproduktion. Köttproduktionen kräver upp till tio gånger mera energi än vegetarisk produktion. Med hänsyn till en hållbar utveckling är det motiverat att i synnerhet prioritera färska inhemska grönsaker.

Utveckling av en mångsidig diet bestående av spannmåls- och grönsaksprodukter ger möjlighet att också erbjuda ett regelbundet vegetariskt alternativ. Även mellanmål och kaffeservering vid sammanträden kan göras mer hälsosam genom att man i stället för bullar och pastejer bjuder på frukt, bär eller smörgås. Kyrkans klimatprogram rekommenderar en kost där köttprodukter mera fungerar som krydda än som huvudsaklig råvara.

I skriftskolan bör man respektera de ungas önskemål om alternativ kost (t.ex. vegetarianer och veganer) och erbjuda dem mat av god kvalitet. Också personer som äter blandad kost kan njuta av högklassisk vegetarisk mat.

Poäng ges enligt följande: Ett vegetariskt alternativ erbjuds alltid utan särskild begäran, 5 poäng. Mötesserveringen har ersatts med hälsosammare alternativ, 2 poäng. Inhemska grönsaker prioriteras,

1 poäng. Församlingens matservering har en vegedag per vecka, 2 poäng. Maximipoäng 10.

9.8 Poäng för rättvisemärkta produkter

Om församlingen är en Rättvis handel-församling eller ingår i en Rättvis handel-samfällighet ger detta 10 poäng. Om det finns Rättvis handel-församlingar i en samfällighet ger det 2 poäng per församling, max 8 poäng.

Om det inte är en Rättvis handel-församling men man använder Fairtrade-märkt kaffe och te i över 10 procent av inköpen får man poäng enligt följande:

11–25 %	1 poäng
26–50 %	2 poäng
51–75 %	3 poäng
76–100 %	4 poäng

Om församlingen regelbundet använder övriga Fairtrade-produkter, får man 1 poäng/produktgrupp, max 4 poäng. Maximiantalet poäng i detta kapitel är 10.

9.9 Miljöpass

Miljöpasset är ett bra redskap för att främja ekologisk, närproducerad och vegetarisk mat och kökets energi- och materialeffektivitet www.ymparistopassi.fi (svenskt dokument www.ymparistopassi.fi/doc/Ymparistopassi-R.pdf). Med hjälp av passet kan man förkovra och testa kökspersonalens kunnande inom dessa områden. För avlagt miljöpass ges 2 poäng per anställd. Maximipoäng 6.

9.10 Övriga åtgärder

Om man gjort verksamheten i kök och matserveringar mera miljövänlig på något sätt som inte har nämnts här kan man för detta räkna 1–10 poäng beroende på åtgärdens betydelse.

Poängexempel:

- Kaffepaket tas till vara till exempel genom att man inom missionen gör kassar och grytunderlägg av dem, 1 poäng.
- Glasburkar målas och blir ljuslyktor eller ljushållare, 1 poäng.
- Plastaskar återanvänds som förpackningsmaterial och förvaringsaskar, 1 poäng.
- Information om ansvarsfulla matvanor ges i ett informationsställ eller liknande, 1 poäng.
- Församlingsmedlemmarna har en egen inköpsring som församlingen erbjuder verksamhetsförutsättningar för, 1 poäng.

10 Kontor

Minimum	Poäng
10.1 Miljöutredning **10.2** Energisparande **10.3** Kontorsanskaffningar	**10.4** Returpapper och övriga returprodukter, 1–5 poäng **10.5** Minskning av pappersåtgången, 1–5 poäng **10.6** Green Office, 5 poäng **10.7** Övriga åtgärder, 1–10 poäng

10.1 Miljöutredning

På kontoren lönar det sig att särskilt fästa uppmärksamhet vid energiförbrukningen, anskaffningarna, pappersförbrukningen, engångsprodukterna och den allmänna trivsamheten.

I miljöutredningen för kontoret ska följande tas upp:

- kontorsapparater; energiförbrukning, användningsrutiner
- pappersförbrukning
- anskaffningar; miljömärkta produkter, engångsprodukter
- avfallshantering; vilket slags avfall uppkommer, hur mycket och hur sorteras det (inkluderas i avfallsutredningen, se kapitel 6 Avfallshantering)
- belysning, luftkonditionering, uppvärmning (se kapitel 8 Energi och byggande)
- information, anvisningar och utbildning om miljöfrågor.

10.2 Energisparande

Den energiutredning som beskrivs i kapitlet om energi och byggande lyfter också fram sparåtgärder som inte nödvändigtvis förutsätter investeringar utan kan göras genom små justeringar och ändrade rutiner. Man kan till exempel sänka värmen nattetid och över veckosluten, finjustera ventilationen, stänga kopieringsmaskiner och datorer under längre frånvaro och minska onödig belysning.

När man gör upp energiutredningen bör man diskutera med de anställda och tillsammans se hur man kan spara energi. De anställda får sedan information om resultatet av utredningen och anvisningar om hur var och en för egen del kan minska på energiförbrukningen.

Belysningstekniken utvecklas och nu finns det led-lampor med synnerligen låg energiförbrukning.

Det går att förbättra energieffektiviteten i kontorslokaler och andra utrymmen genom att ändra rutiner och handlingsmönster:

- rikta belysningen rätt, slopa onödig belysning
- välj i första hand led-lampor
- märk strömbrytarna vid behov, så att användaren genast kan tända eller släcka rätt lampa
- dra nytta av dagsljuset
- släck lamporna alltid när ett rum står tomt längre än 10 minuter
- släck elektriska apparater (datorer, videoprojektorer, skrivare, skärmar och annan datautrustning, video- och ljudåtergivningsapparater, kaffekokare) alltid när de inte behövs, släck helt och inte bara till stand byläge
- aktivera och justera energisparinställningarna för it-apparatur (t.ex. viloläge för datorer och skrivare)
- undvik onödiga kopior och utskrifter
- kopiera och skriv ut dubbelsidigt och med flera sidor på samma ark
- koncentrera kopiering och utskrifter; energiförbrukningen ökar varje gång maskinen övergår från viloläge till aktivt läge
- använd gemensamma apparater eller multifunktionsapparater hellre än personliga skrivare eller separata kopieringsapparater
- vädra snabbt genom korsdrag och håll inte fönster på glänt långa tider under den tid på året då byggnaden behöver uppvärmning
- håll inomhustemperaturen på lämplig nivå, cirka 20 grader
- dra för persienner och gardiner över natten under uppvärmningsperioden, men låt inte gardinerna täcka termostat och värmeelement
- använd trappor i stället för hiss

10.3 Kontorsanskaffningar

De största anskaffningarna till ett kontor är stora kontorsapparater och olika slags möbler. När man investerar i apparater (datorer, skärmar, multifunktionsapparater, skrivare, kopieringsapparater) bör man bland kriterierna ange energiförbrukning och andra miljöegenskaper. Här kan man använda sig av miljömärkningarnas kriterier (se kapitel 4.2 Upphandling). Till exempel har Energy Star™-märket kriterier för anläggningarnas energiförbrukning och TCO-märket kriterier också för användarergonomi och arbetarskydd. Kontorsapparater kan gärna skaffas genom hyres- eller leasingavtal. Ofta går det att få tag på second hand-kontorsmöbler av god kvalitet.

Vid övriga anskaffningar för kontorsbruk bör man i första hand välja miljömärkta produkter eller motsvarande produkter som uppfyller kriterierna. Bland annat följande kontorstillbehör finns att få med det nordiska miljömärket Svanen: kopieringsapparater, skrivare, fax- och multifunktionsapparater, datorer, tryck- och kopieringspapper, kuvert, färgkassetter, engångsbatterier, kontorsmöbler. Många tryckerier har också kvalificerat sig för Svanenmärket.

Engångsprodukter ökar avfallsmängden och förbrukar råvaror och energi i onödan. Typiska engångsprodukter på kontor är kulspets- och tuschpennor, overheadtransparanger, limtuber, plast-

muggar, engångsbatterier och färgkassetter. När engångsprodukter byts ut mot flergångsprodukter får man poäng enligt kapitel 6.9 Minskning av engångsprodukter.

Mera information:
Energy Star-märket:
www.eu-energystar.org/fi/index.html
TCO-märket: www.tco.se
Det nordiska miljömärket Svanen:
www.ymparistomerkki.fi och www.svanen.nu

POÄNG:

10.4 Returpapper och övriga returprodukter

Returpapper framställs av pappersmassa som baserar sig på insamlat papper. Därmed sparar det träresurser. Om församlingen använder kuvert, kopieringspapper och annat kontorsmateriel av returpapper ger det 1 poäng. Likaså får man 1 poäng per produktgrupp om man regelbundet använder andra returprodukter, till exempel färgkassetter för kopieringsapparater. Maxpoäng för detta avsnitt är 5.

10.5 Minskning av pappersåtgången

Tillverkningen av papper är en process som kraftigt belastar miljön. I miljödiplomet får man poäng när minskning av pappersåtgången har satts som mål och man har börjat vidta konkreta åtgärder. Beroende på antalet genomförda åtgärder och deras verkningar ges 1–5 poäng.

10.6 Green Office

Green Office är Världsnaturfonden WWF:s miljömärkning för kontor. Om församlingen skaffar Green Office-märket för sitt kontor får man 5 poäng.

Mera information
www.wwf.fi/greenoffice

10.7 Övriga åtgärder

Trivsamheten i kontorslokalerna kan förbättras med hjälp av fler krukväxter och mera naturligt ljus. Inomhusluften kan förbättras genom att man eliminerar skadliga material. I inredningen kan man gynna ekologiska material (massivt trä, papperstapeter, naturliga målarfärger, bivax, naturoljor etc.) och second hand-möbler.

För dessa och övriga åtgärder får församlingen 1–10 poäng beroende på åtgärdens verkningar.

11 Begravningsplatser och grönområden

Minimum	Poäng
11.1 Miljöutredning **11.2** Skötselanvisningar och utbildning **11.3** Perenner	**11.4** Inventering av begravningsplatsers kulturhistoriska värden, 5 poäng **11.5** Naturenlig skötsel av vissa områden, 1–5 poäng **11.6** Perenner och övriga planteringar, 1–5 poäng **11.7** Undvikande av skadliga bekämpningsmedel, 5 poäng **11.8** Minskad vattenanvändning för bevattning, 1–5 poäng **11.9** Arbetsmaskiner med låg utsläppsnivå, 1–5 poäng **11.10** Artinventering, 1–10 poäng **11.11** Övriga åtgärder, 1–10 poäng

11.1 Miljöutredning

Begravningsplatsernas verksamhet regleras bland annat i begravningslagen, kyrkolagen, hälsoskyddslagen och hälsoskyddsförordningen. En begravningsplats anläggs i allmänhet på ett planerat område och man bör iaktta bestämmelserna i markanvändnings- och bygglagen om bland annat miljökonsekvenser och påverkan på landskapet. För anläggning eller iståndsättning av en begravningsplats kan det, beroende på åtgärderna, förutsättas bygglov, åtgärdstillstånd eller tillstånd för miljöåtgärd. I vattenlagen finns det ändrings- och föroreningsförbud som syftar till att skydda grundvatten. Dessa bestämmelser gäller också begravningsplatserna.

Vid anläggande eller utvidgning av en begravningsplats ska en skriftlig anmälan lämnas in till kommunens hälsovårdsmyndighet, som fattar beslut i ärendet. I tillståndsvillkoren definieras bland annat hur man förhindrar att grundvatten förorenas och hälsorisker uppstår. För täckdikning och regnvattenavlopp på gamla begravningsplatser krävs också tillstånd.

Förutom dessa lagstadgade förpliktelser har skötseln av begravningsplatser och grönområden direkta miljöeffekter som bör klarläggas i församlingens miljöinventering. Åtminstone följande områden ska behandlas i utredningen:

- Områdenas natur- och kulturvärden (växt- och djurarter, de livsmiljöer dessa behöver, byggnadernas och områdenas kulturvärden). Noggranna och systematiska inventeringar ger poäng (se kapitel 11.4 och 11.10).

- Skötselbehovet på olika områden samt nuvarande skötselklassificeringar och praxis.
- Miljöeffekterna av de gödsel och växtskyddsmedel som används.
- Andelen av olika avfallskomponenter, uppkomst och hantering (se närmare i kapitel 6 Avfallshantering).
- Maskiner och redskap som används för skötsel samt drivmedel för dessa.

Om begravningsplatsen befinner sig på ett grundvattenområde bör man tillsammans med kommunens miljömyndighet utreda behovet av att mäta grundvattenkvaliteten. Detta är en förpliktelse som i allmänhet finns med redan i begravningsplatsens tillstånd enligt hälsoskyddslagen. NTM-centralen ger också råd och anvisningar.

Om församlingen har ett krematorium ska man utreda dess utsläpp och möjligheten att minimera utsläppen. Enligt miljöskyddsförordningen ska man ha miljötillstånd för krematorieverksamhet.

Begravningsväsendets miljöeffekter kan man också påverka genom att välja kistor och urnor av så ofarligt material som möjligt. Begravningsverksamhetens centralförbund (www.shk.fi) ger information om miljöaspekter vid val av kist- och urnmaterial och om produkter som beviljats kvalitetscertifikat för kistor. Församlingen kan rekommendera dessa för församlingsmedlemmar och lokala begravningsentreprenörer.

11.2 Skötselanvisningar och utbildning

Med utredningen som grund utarbetar eller uppdaterar man anvisningarna för skötsel av begravningsplatser och grönområden eller miljöaspekterna i anvisningarna. Miljöanvisningarna är en praktisk hjälp för de anställda och varje anställd bör gå igenom dem. Detta kan göras till exempel vid en personalutbildningsdag kring miljövården. Miljöanvisningarna ska helst göras upp skriftligt.

Målet är att man med hjälp av anvisningarna ska kunna göra skötseln av begravningsplatserna och grönområdena mera miljövänliga, trygga bevarandet av värdefulla naturegenskaper och öka naturens diversitet.

Detta kan förverkligas till exempel genom att man utvecklar skötselklassificeringen för grönområden, anlägger ängar eller undervegetation i skogen och i vissa områden partiellt drar ned på underhållsnivån. På begravningsplatserna finns områden i skötselklass A1, men största delen av begravningsplatsernas areal är skötselklass A2. Man kan se över huruvida det inne på begravningsplatserna eller i gränszonerna finns områden där man kan dra ned på skötselnivån. Underhållet behöver inte hålla en avancerad nivå på områden som ännu inte tagits i bruk på begravningsplatsen och områden som inte längre är i bruk men sparas.

En begravningsplats är ofta en synnerligen mångformig biotop. Denna mångformighet kan upprätthållas och stärkas till exempel genom att man gynnar inhemska växtarter och vilda växter, vårdar traditionella kulturväxter, tryggar fåglarnas häckningsmöjligheter exempelvis med holkar lämpliga för olika fågelarter och låter gränsområdena ha helt eller delvis orörda zoner där insekter och smådjur trivs.

Till de naturenliga skötselmetoderna hör bland annat kompostering av organiskt material och an-

vändning av naturgödsel (se kapitel 6.5 Behandling av bio- och trädgårdsavfall). Gödslingen kan grunda sig på analys av jordmånens näringsnivå, så att man undviker övergödsling. Långsamt verkande gödsel, som sakta löses upp under tillväxtperioden, rekommenderas framom snabblösligt gödsel, eftersom en del av de snabblösliga gödselmedlen kan hamna i vattendragen och övergöda dem.

Ogräs kan man bekämpa mekaniskt eller med giftfria medel. Användningen av bekämpningsmedel bör begränsas till minsta möjliga. I det utrymme där växtskyddsmedel förvaras bör det finnas information om säker användning av de bekämpningsmedel som finns där. De som använder medlen bör läsa anvisningarna. I Finland får man endast använda bekämpningsmedel som är upptecknade i växtskyddsmedelsregistret. En förteckning över godkända medel finns på Säkerhets- och kemikalieverkets webbsida: www.tukes.fi/sv> Tjänstområden > Kemikalier, biocider och växtskyddsmedel > Växtskyddsmedel > Godkända preparat > Växtskyddsmedelsregistret.

Bevattning av begravningsplatser och grönområden förbrukar mycket vatten. Om det inte finns en egen brunn eller annan vattentäkt på begravningsplatsen använder man hushållsvatten som renas med hjälp av mycket energi och rengöringskemikalier. Man bör fästa uppmärksamhet vid behovet av bevattning och prioritera planteringar och gräsfrö som kräver knapphändig bevattning. Med hjälp av bevattningsteknik kan bevattningen göras nattetid. Fördelen med detta är att den direkta avdunstningen är mindre än på dagen och man uppnår önskat resultat med en mindre vattenmängd.

Den tekniska konditionen och kvaliteten på begravningsplatsernas och parkområdenas skötselutrustning har också en direkt påverkan på utsläppen. Det gäller att följa upp utsläppen från fordon, grävmaskiner, frontlastare, traktorer, sopmaskiner, gräsklippare och även mindre maskiner och se till att de är i gott skick och underhålls regelbundet. Som bränsle och smörjmedel samt motor- och hydraulikolja bör man använda de mest miljövänliga alternativen (se kapitel 14.4 Val av bränsle) För att förhindra halka på gångslederna används makadam, sand och salt. Sand är från miljösynpunkt ett bättre alternativ än salt, eftersom saltet kan rinna ut i grundvattnet.

Begravningsplatserna och kyrkparkerna har också ett betydande kulturhistoriskt värde. Därför är det församlingens skyldighet att bevara gamla murar, stengärdsgårdar och värdefulla byggnader och underhålla dem väl. Församlingen kan ta ansvar för den grundläggande skötseln av kulturhistoriskt värdefulla gravplatser.

Så gör man i Tammerfors

En vårdklassificering enligt rekommendationerna har utförts på begravningsplatserna i Tammerfors kyrkliga samfällighet. Klasserna definierar de olika vårdnivåerna för begravningsplatsernas olika områden. Gravområdenas vårdklassificering är vanligen A2, och parkliknande randområden tillhör klass A3. Dessutom har man på obebyggda reservområden bland annat landskapsåker (B1), bruksäng (B2), öppet område med utsikt (B4) och skyddsskog (C3). De gravar som vårdas av församlingen hänför sig i Tammerfors till klass A2.

Man har försökt minimera användningen av bekämpningsmedel och de medel som används ska vara så oskadliga som möjligt. Ogräs bekämpas mekaniskt. Bevattning med vattenspridare sköts med automatik nattetid. Bevattningsvattnet tas direkt ur ett vattendrag alltid när detta är möjligt.

Naturens mångfald ökas genom att man gynnar inhemska växtarter, ökar användningen av perenner och ägnar större uppmärksamhet åt fåglarnas behov och hanteringen av murkna träd.

För att minska det restavfall som förs till avstjälpningsplatsen finns det på begravningsplatserna avfallskärl för både bioavfall och blandat avfall som får användas av allmänheten. I den egna verksamheten sorteras också papper, metall, elektronikavfall, rent trä och farligt avfall. Scouterna deltar genom talkon i insamlingen av gravljus. Av ljusen sorteras ljushattar, metall- och plastljus i brännbart avfall och glas- och pvc-ljus som restavfall. I hanteringen av ljusavfall utgör lysdioderna ett problem, eftersom de innehåller elektroniskt och farligt avfall.

På en del av begravningsplatserna arrangeras sommartid guidade rundvandringar med kulturhistoriskt tema. En karta har ritats över de framstående personer som begravts på Kalevankangas begravningsplats. För intresserade finns också en trädkarta.

Mera information:

Viheralueiden hoitoluokitus. Viherympäristöliitto ry och Kaupunginpuutarhurien Seura ry Helsingfors 2000.

11.3 Perenner

Till begravningsplatserna skaffas en stor mängd växtplantor. Man bör prioritera inhemska fleråriga växtarter och sorter som är anpassade efter vårt klimat. I församlingens egna planteringar lönar det sig att välja perenner framom sommarblommor. Det utgör också exempel för personer som sköter anhörigas gravar. Uppdrivningen av plantorna inför sommaren inleds under vintern och förbrukar mycket energi, vatten, gödsel och växtskyddsmedel. De burkar som plantorna drivs upp i orsakar också plastavfall, även om en del av plantorna kan returneras till odlaren för återanvändning.

I miljödiplomet förutsätts att församlingen upplyser privatpersoner om att perenner är miljövänliga på gravar och erbjuder perenner eller enbart gräsmatta som alternativ till traditionell blomsterskötsel. Små församlingar kan avvika från detta krav om det är motiverat.

POÄNG:

11.4 Inventering av begravningsplatsers kulturhistoriska värden

I samarbete med kommunen eller landskapsmuseet kan man företa en inventering av begravningsplatsens kulturhistoriska värden. Inventeringen ska ske enligt anvisningar från Kyrkostyrelsen och Museiverket och målet är att bevara begravningsplatsernas kulturhistoriska värden. En inventering är i allmänhet en förutsättning för att man på nytt ska kunna ta i bruk ett gammalt område av begravningsplatsen.

För inventeringen får man 5 poäng.

11.5 Naturenlig skötsel av vissa områden

En skött gräsmatta är en del av den finländska begravningsplatstraditionen. Det kan man inte frångå, men i utkanterna av begravningsplatser och parker, ibland till och med mitt i, kan man låta vissa områden stå som orörda ängar och fält. För anläggning av ängar och fält och skötsel av dem kan man få närmare information av landskapscentralernas rådgivare för landskapsvård. Om man medvetet har sparat eller skapat sådana områden, får man 1–5 poäng beroende på områdenas storlek och antal. Man får också poäng för begravningsplatser i naturtillstånd och sådana som inte har gräsmatta, även om strukturen annars är densamma som på en normal begravningsplats.

11.6 Perenner och övriga planteringar

Att man har en skötselplan för träden på begravningsplatsen eller grönområdena berättigar till 3 poäng. Om församlingen i sina egna planteringar har bytt ut sommarblommorna mot perenner och prioriterat inhemska, hållbara vedväxter får man 1–5 poäng beroende på omfattningen.

11.7 Undvikande av skadliga bekämpningsmedel

För bekämpning av skadedjur, växtsjukdomar och ogräs används många ämnen som klassas som farligt avfall. Det går att minska användningen av bekämpningsmedel som är skadliga för miljön och hälsan genom att byta skötselmetoder eller använda sig av mindre farliga kemikalier, till exempel tallsåpa och rypsolja. Ogräs kan tas bort mekaniskt. Om församlingen helt har slutat använda skadliga bekämpningsmedel ger det 5 poäng.

11.8 Minskad vattenanvändning för bevattning

Om församlingen har lyckats minska användningen av hushållsvatten genom automatisk bevattning eller på annat sätt, får man 1–5 poäng beroende på metodernas omfattning. Fulla 5 poäng får man om bevattningsvattnet tas till exempel från en älv eller en egen brunn.

11.9 Arbetsmaskiner med låg utsläppsnivå

Katalysatorer eller motsvarande avgasrening minskar mängden av skadliga utsläpp från arbetsmaskiner. Man kan också minska utsläppen genom att byta från tvåtaktsmotorer till fyrtaktsmotorer. Mekaniska eller eldrivna redskap är helt utsläppsfria. För användning av sådana maskiner får man 1–5 poäng beroende på hur mycket man med dessa maskiner har lyckats minska användningen av maskiner som förorsakar mera av nedsmutsande utsläpp. Bränslen behandlas i kapitel 14.4.

11.10 Artinventering

I gamla prästgårdars trädgårdar finns det ofta traditionella nytto- och prydnadsväxter som är kulturhistoriskt värdefulla. Om trädgården inte har blivit om-

Boken Malmin hautausmaan puisto-opas presenterar Malms kyrkogårds historia och hjälper besökaren att studera parken under olika årstider. Utgivare: Dendrologiska sällskapet och Helsingfors kyrkliga samfällighet. 2010

skött har de sällsynta växterna småningom trängts undan och många arter har helt försvunnit. Kvar finns ändå många intressanta växtarter, av vilka en del också har spritt sig till den omgivande naturen. En naturinventering av prästgårdarnas gårdsmiljö är en utmanande och viktig uppgift och det lönar sig att be landskapscentralernas landskapsvårdsrådgivare eller lokala växtintresserade om hjälp. Basinformation får man till exempel från Helsingfors universitets Naturhistoriska centralmuseum www.luomus.fi/svenska.

Förutom för artinventering och restaurering av prästgårdars och andra gamla byggnaders gårdsmiljöer och trädgårdar får man poäng för inventering av växt- och djurbeståndet på exempelvis begravningsplatser och lägergårdar, 1–5 poäng beroende på omfattning och betydelse. Maximipoäng 10.

11.11 Övriga åtgärder

På begravningsplatserna kan man bedriva miljöfostran till exempel i form av guidade turer eller i samband med gemensamma städ- och upprustningskvällar (talkon). För dessa och övriga åtgärder som minskar skadorna på miljön får man 1–10 poäng beroende på åtgärdens verkningsgrad. Till exempel ger en vårstädning 1 poäng, guidade turer 1 poäng, sådd av gräsfröblandning som tål torka 1 poäng.

Bild: Martti Santakari / KuvaKotimaa

12 Läger- och kursgårdar

Minimum	Poäng
12.1 Miljöutredning **12.2** Miljöprogram **12.3** Avloppsvatten **12.4** Skydd av naturvärden	**12.5** Fågelholkar och naturstigar, 1–7 poäng **12.6** Frivilliga naturskyddsobjekt, 1–5 poäng **12.7** Miljöanvisningar för lägergården, 2–3 poäng **12.8** Övriga åtgärder, 1–10 poäng

12.1 Miljöutredning

Verksamhet vid läger- och kursgårdar och sommarhem inverkar på många sätt på naturens tillstånd. Ofta finns gårdarna vid en strand och mitt i värdefulla områden i naturtillstånd. I glesbygdsområden är det synnerligen viktigt att avfallshanteringen är ordnad med omsorg, eftersom utsläpp i vattendrag och mark kan inverka skadligt på närmiljön. Lägergårdarna fungerar också som exempel när det gäller miljöfostran – i gott hänseende såväl som i ont.

Lägrens betydelse i miljöfostran bör man beakta också när ett läger ordnas på annan plats än vid församlingens egen lägergård.

I miljödiplomet förutsätts att församlingen gör upp en miljöutredning för sina lägergårdar och sommarhem. Där bör man kartlägga åtminstone följande saker:

- hur sorteringen och behandlingen av fastigheternas fasta avfall har ordnats (se kapitel 6 Avfallshantering)
- hur latrinavfallet behandlas
- hur avfallsvattnet från kök och bastu behandlas
- huruvida området finns på grundvattenområde och hur uppföljningen av grundvattnet har ordnats
- hur vattendragen mår och huruvida avfallsvatten från området rinner ut i vattendragen
- huruvida det finns septiktankar i passagerarbåtarna eller hur latrinavfallet från båtarna tas om hand
- hurdana naturvärden det finns på området (skogskrön, naturtyper som behöver skyddas eller annars är värdefulla, stränder, öar, växtlighet, djurfauna, sällsynta arter, naturminnesmärken)
- hur naturvärden har beaktats i anvisningarna för hur man behandlar skog eller i andra anvisningar
- huruvida det finns naturstigar på området, hur besökarna får förhållningsregler för naturskydd
- hur transporterna till området har ordnats (se kapitel 14 Trafik)
- vilket kulturhistoriskt värde byggnaderna har, i hurdant skick de är och hur mycket energi de förbrukar (se kapitel 8 Energi och byggande)

Det lönar sig att basera utredningen på en genomgång av området och dess verksamhet på ort och ställe. På samma gång kan man intervjua gårdens anställda och möjligen användarna. Naturvärdena har i allmänhet kartlagts i skogsvårdsplanen. För mycket små områden (under 2 ha) lönar det sig inte att göra upp en skogsvårdsplan, utan man kan inventera naturvärdena genom en särskild naturinventering. Experthjälp kan man begära till exempel av närings-, trafik- och miljöcentralen eller en naturskyddsförening. Också för kontroll av avloppsvattenhanteringen, vattenkvaliteten eller grundvattnets skick kan man behöva experthjälp, vilken man får förutom vid miljöcentralen också hos den lokala vattenskyddsföreningen.

12.2 Miljöprogram

Utgående från miljöutredningen utarbetar man ett miljöprogram för lägergården, kursgården eller sommarhemmet. Där ställer man upp mål för eliminering av de miljöproblem som upptäckts och anger metoder och tidsschema för när förbättringarna ska utföras. Det går att skriva ett eget miljöprogram för lägergården eller det kan vara en del av församlingens övergripande miljöprogram.

En del av åtgärderna är av mindre omfattning och relativt lätta att utföra, som till exempel skyltar, naturstigar eller kompostering av avfallet. Andra är mera omfattande och kräver mera utredningar och även pengar. Till denna del kan man ställa upp mål och en tidsplan för programmet. Om det till exempel finns uppenbara brister i reningen av avfallsvattnet och gammalmodig teknik används, bör man utreda alternativa reningsmetoder och kostnaderna för dem.

12.3 Avloppsvatten

Avloppsvattnet bör behandlas så att det inte föranleder skadlig avrinning i vattendrag eller grundvatten. De bestämmelser om behandling av avloppsvatten i glesbygden som gavs 2004 har ersatts med nya bestämmelser 2011. Alla nya fastigheter ska byggas så att de följer de nya bestämmelserna. Fastigheter som är byggda före 2004 ska saneras i överensstämmelse med de nya kraven före mars 2016.

Detta innebär att i fall församlingens lägergård inte finns inom ett område med utbyggt avloppsnät, utan har sitt eget system för rening av avloppsvattnet, bör man i miljöinventeringen utreda huruvida systemet uppfyller kraven i de nya bestämmelserna. Enligt den nya förordningen bör en liten reningsanläggning rena 80 procent av det organiska material som finns i avloppsvattnet, 70 procent av fosforn och 40 procent av kvävet. På områden som lätt förorenas, till exempel stränder, kan kommunen i sina miljöskyddsbestämmelser förutsätta striktare renhållning än i övrigt. Varje fastighetsinnehavare ska se till att fastigheten har en utredning över avloppsvattensystemet och att bruks- och serviceanvisningar finns tillgängliga.

Vilka krav som gäller för utredningen och för bruks- och serviceanvisningarna anges i avloppsvattenförordningen.

Om man blir tvungen att förbättra reningseffekten ska det göras upp en plan för det nya avlopps-

vattensystemet och planen ska visas för den kommunala byggtillsynsmyndigheten. Planen görs upp av en person som är yrkeskunnig inom vatten och avlopp.

Avloppsvattnet kan behandlas på olika sätt:

1. Lägergården kan eventuellt anslutas till vatten- och avloppsverkets avloppsnät.
2. I enskilda fastigheter kan behandlingen basera sig på torrklosetter och rening av gråvattnet (BDT-vatten, som står för bad-, disk- och tvättvatten) via infiltration.
3. Wc-vattnet kan ledas till en sluten brunn och gråvattnet till infiltration.
4. Allt avloppsvatten kan ledas samman och renas i en infiltrationsanläggning eller i ett litet maskinellt reningsverk.

Som behandlingsmetod räcker det inte med en traditionell slamavskiljare (slambrunn), men den behövs som en förfas för infiltrationen. Det lönar sig att jämföra olika metoder och träffa sitt val med tillämpning av funktionella, ekonomiska och miljövänliga aspekter.

Båtarnas avloppshantering kräver särskild uppmärksamhet, om lägergården befinner sig på en ö eller församlingen har segelbåtar, scout- eller passagerarbåtar. Avloppsvatten från klosetter får inte tömmas i vattnet varken på insjöområden eller på territorialvatten till havs. Båtar med wc måste ha en septitank. Man kan också använda kemikalisk klosett eller torrklosett i båtar. Inte heller dessa får tömmas i vattnet.

Mera information:
Avloppsvatten i glesbygden:
www.miljo.fi/lokalavlopp
Bra behandling av avloppsvatten (2012).pdf

12.4 Skydd av naturvärden

Lägergårdarnas närmiljö har utöver sitt rekreationsvärde också viktiga miljövärden. Om det vid lägerområdet finns objekt som bör skyddas enligt skogslagen eller naturskyddslagen (se kapitel 13 Skogar), bör man inleda processen och göra upp en skyddsplan.

Många objekt med liten areal kan vara värdefulla med hänsyn till naturens diversitet, även om ett objekt inte måste skyddas enligt lag. Sådana objekt bör utredas och man bör sträva efter att bevara dem. Detta kan förutom förändringar i skogsskötseln också förutsätta att lägergårdens personal och användare undervisas i hur man kan känna igen naturobjekten och hur man på ett skonsamt sätt rör sig i naturen. Detta underlättas av ordentliga vägvisare, stigar, spångar över kärr eller ödemarksplatser samt miljöanvisningar och en karta på lägergårdens vägg.

POÄNG:

12.5 Fågelholkar och naturstigar

Att göra fågelholkar är ett fint lägerprogram och på samma gång en lämplig miljöfostran för såväl unga som vuxna. Vid tillverkningen av fågelholkarna kan

man ta kontakt med fågelentusiaster, för att på området kunna sätta upp holkar av rätt storlek för de fåglar som häckar där. Kom också ihåg att underhålla holken varje år.

Även naturstigarna är ypperliga redskap för miljöfostran. Traditionella naturstigar med sina växt- och djurtavlor hjälper användarna att identifiera både växter som är vanliga i närmiljön och rariteter. Texter och bilder på skyltarna kan också leda vandrarens tankar till förhållandet till Gud, naturen och andra människor. Att stigen ger en positiv naturupplevelse är viktigare än att den resulterar i en stor mängd faktakunskap. Naturstigar kan anläggas eller underhållas med lägerdeltagarnas hjälp. Man kan med fördel också utarbeta stödmaterial.

För dessa åtgärder får man 1–7 poäng så att en naturstig ger 3–5 poäng och fågelholkar 1–2 poäng beroende på antal (om det finns holkar endast på lägergårdens gårdsplan, 1 poäng, om dessa finns på ett större område 2 poäng).

12.6 Frivilliga naturskyddsobjekt

På områden som ägs av församlingen, till exempel kring en lägergård, kan det finnas värdefulla enskilda träd, naturformationer, klippor eller små sällsynta biotoper på ett avgränsat område, som det är viktigt att bevara ur lokalperspektiv. Också strandvegetation, en gammal betesäng, en trädallé eller en historisk byggnad kan vara ett sådant objekt. (Se också kapitel 11.5 Naturenlig skötsel av vissa områden, 13.8 Hemskog och 13.6 Naturminnesmärke eller naturskyddsområde.)

Om ett objekt inte fyller lagens kriterier för skydd, men det har skyddats i församlingens skogsplan, lägergårdens anvisningar eller motsvarande ger denna frivilliga skyddsåtgärd 1–5 poäng beroende på objektets omfattning.

12.7 Miljöanvisningar för lägergården

Lägergården kan få egna miljöanvisningar, där man anger allmänna regler för alltifrån sorteringen av avfall till vård av naturvärden och ett rätt sätt att röra sig i naturen. Anvisningarna ska vara synligt framsatta, så att personalen och besökarna kan studera dem. Miljöanvisningar ger 2–3 poäng.

12.8 Övriga åtgärder

För övriga åtgärder avsedda att vårda lägergårdens omgivning eller minska skador på miljön får man 1–10 poäng beroende på åtgärdens verkningsgrad. Sådana åtgärder kan vara att man restaurerar strandmiljön till naturenligt tillstånd, iståndsätter sjön, ersätter trädgårdsmöblemang av impregnerat virke med värmebehandlat virke, skyddar byggnaderna med traditionella naturmålarfärger, sätter upp en miljötavla på lägergårdens gårdsplan, ordnar miljövårdstalkon etc. För inventering av lägerområdets flora och fauna ges poäng enligt kapitel 11.10 Artinventering.

Vid lägergårdar faller det sig ofta naturligt att reservera en plats i naturen för stillhet, se kapitel 5.6 Platser avskilda för stillhet.

Miljöarbete vid Åbo och S:t Karins kyrkliga samfällighets lägerområden

Som stöd för miljöfostran har Åbo och S:t Karins kyrkliga samfällighet skapat naturstigar vid sina lägerområden Heinänokka, Kunstenniemi och Sinappi. Östersjön skyddas med hjälp av flaskkollekt: lägerdeltagarna kan lämna sina dricka-flaskor i insamlingskärl och panten skänks till en skyddsfond för Östersjön.

Livsmedel köps med betoning på inhemskt och om möjligt närproducerat, vid Kunstenniemi också ekologiska råvaror. Ris byts ofta ut mot korngryn och i stället för apelsinjuice bjuder man på saft av inhemska bär och frukter. Fisk väljs enligt WWF:s trafikmärken för fiskarter. Två gånger per vecka serveras grönsaks- och fiskrätter.

Tack vare en plan för avfallshanteringen skaffades lämpliga sorteringskärl och sorteringsanvisningar också för inkvarteringsrummen. Bland annat sorteras allt bioavfall separat. På Kunstenniemi används också kompost. Avfallsmängden har minskat när man avtalat med leverantörerna om att förpackningsmaterial returneras, tomma kaffepaket ges till hobbyverksamhet och överblivet bröd ges till hästar. Tomma yoghurt- och sylthinkar och saftkanistrar ges till kunderna för återanvändning.

När städplanen gjordes upp var ett av målen att minska antalet olika medel och att de medel som används skulle vara mera miljövänliga. Personalen deltar regelbundet i utbildning inom städbranschen.

13 Skogar

Minimum	Poäng
13.1 Skogslagens miljönormer **13.2** Naturvårdslagen **13.3** Certifiering av skogar	**13.4** Skogsplanering genom växelverkan, 2 poäng **13.5** Utbildning av ansvarspersoner, 1–5 poäng **13.6** Naturminnesmärke eller naturskydds-område, 2–15 poäng **13.7** METSO-programmet, 1–10 poäng **13.8** Hemskog, 5 poäng **13.9** Iståndsättning av skogar och myrar, 5–10 poäng **13.10** Nej till sommaravverkningar, 5 poäng **13.11** Inventering av hotade arter, 5 poäng **13.12** Flerskiktad skog, 5 poäng **13.13** Övriga åtgärder, 1–10 poäng

Bild: Teemu Kiiskinen

I motarbetandet av klimatförändringen har skogarna en stor betydelse som kolsänkor. Församlingarna äger cirka 0,7 procent av Finlands hela skogsareal, men lokalt kan församlingarnas skogar ha stor betydelse för rekreation och naturens mångfald. De objekt på församlingarnas marker som ingår i nationella skyddsprogram har primärt skyddats enligt den gällande lagstiftningen. Församlingarna kan även bidra till att bevara natur- och rekreationsvärdena i skogar som inte omfattas av skyddsprogrammen. Här har principerna för hur ekonomiskogar sköts stor betydelse. Genom att förlänga skogens omloppstid kan man påverka naturens mångfald och skogens förmåga att binda kol. I synnerhet i tätortsområden har många församlingar skogar som är värdefulla i rekreationssyfte.

13.1 Skogslagens miljönormer

Enligt 15 kap. 8 a § i kyrkoordningen ska församlingarnas skogar, för att målen för skogslagen (1093/1996) ska uppnås, skötas enligt en fastställd skogsplan. Planen fastställs av kyrkofullmäktige. Om skogsplanen har gjorts upp av någon annan än skogscentralen ska kyrkorådet begära skogscentralens utlåtande om planen. Alla församlingar som äger skog ska ha en uppdaterad skogsplan. Planen anses vara tillräckligt uppdaterad när den ses över med högst 10 års mellanrum. I skogsplanen ska bland annat ingå ett sammandrag av trädbestånd och växtplatser, en kartläggning av sådana särskilt viktiga livsmiljöer för bevarande av skogarnas mångfald som anges i skogslagen och nödvändiga skogsvårdsåtgärder. En viktig del i uppföljningen är att kontrollera att skogsvården och avverkningen följer planen.

Naturobjekt enligt skogslagen

Målsättningen med skogslagen är en ekologiskt, ekonomiskt och socialt hållbar skogsskötsel.

Lagen syftar till att trygga skogarnas mångfald. I lagens 10 § finns en förteckning över livsmiljöer som är särskilt viktiga för skogarnas mångfald:

1) omedelbara närmiljöer för källor, bäckar och sådana rännilar som bildar bäddar för fortgående rinnande vatten samt omedelbara närmiljöer för små tjärnar
2) ört- och gräskärr, ormbunkskärr samt lundkärr och sådana brunmossar som är belägna söder om Lapplands län
3) bördiga mindre lundområden
4) små skogsholmar med fastmarksskog på odikade torvmarker
5) klyftor och raviner
6) stup och skogsbestånd vid stupens nedre del

samt

7) sandfält, berg i dagen, stenbunden mark, blockfält, trädfattiga torvmarker och svämängar som i virkesproduktionshänseende avkastar mindre än lavmoar.

13.2 Naturvårdslagen

Miljödiplomet förutsätter att de typer av natur som ska skyddas enligt naturvårdslagen (1096/1996) har skyddats eller kartlagts och anmälts till närings-, trafik- och miljöcentralen. Det är förbjudet enligt naturvårdslagen att förstöra eller försämra förekomstplatser som är viktiga för att en art som kräver särskilt skydd ska kunna fortleva. Boträd där en stor rovfågel häckar, till exempel örn, havsörn eller och fiskgjusen, är alltid fridlysta, om boet används regelbundet och är klart synligt. Områden där flygekorrar förekommer ska också bevaras. Det räcker inte att enbart spara boträdet, utan man bör också lämna kvar en tillräckligt med skyddande skog runt omkring. Ofta är denna typ av häckningsplatser även i övrigt fina naturobjekt, som det finns skäl att bevara. NTM-centralen fastställer gränserna för områden som ska skyddas och områden med arter som kräver särskilt skydd. Också objekt på församlingarnas marker som hör till statens naturskyddsprogram och Natura-programmet ska vara skyddade eller på väg att skyddas. Ofta är det fråga om små områden och de har därmed ingen stor ekonomisk betydelse. Om skyddet medför betydelsefulla olägenheter har markägaren rätt att få full ersättning av staten. Skyddade objekt och områden ska vara märkta i skogsplanerna.

Mera information om fridlysning enligt skogsvårdslagen ger NTM-centralerna: www.miljo.fi. Information om häckningsplatser får man av de lokala ornitologerna. De kan kontaktas via ornitologiska föreningar eller ringmärkningsbyrån vid Naturvetenskapliga centralmuseet vid Helsingfors universitet.

Skyddade naturtyper enligt naturvårdslagen

I naturvårdslagen finns också bestämmelser som rör skogsskötseln. I lagens 29 § finns en förteckning över skyddade naturtyper, som inte får ändras så att det äventyrar naturtypens karakteristiska drag på området:

- naturliga dungar som till betydande del består av ädla lövträd
- hassellundar
- klibbalskärr
- sandstränder i naturtillstånd
- ängar vid havsstranden
- trädlösa eller av naturen trädfattiga sanddyner
- enbevuxen ängsmark
- lövängar

samt

- stora enstaka träd och trädgrupper som dominerar ett öppet landskap.

13.3 Certifiering av skogar

Kyrkans miljödiplom förutsätter att församlingens skogar är certifierade. Skogscertifieringen visar att skogen sköts på ett ekologiskt, socialt och ekonomiskt hållbart sätt.

När man inom ramen för systemet kontrollerar virkets ursprungskedja säkerställer man att virket härstammar från en certifierad skog och att produktionskedjan svarar mot certifikatet. Systemet bygger på bedömningar som utförs av en oberoende part.

I Finland används två certifieringssystem:

- Cirka 95 procent av ekonomiskogarna i Finland har certifierats enligt PEFC-systemet (Programme for the Endorsement of Forest Certification Schemes). Den internationella PEFC-certifieringen startade 1999 främst för tillämpning på skogsägande i mindre skala. Det finns PEFC-skogar i över 30 länder både i och utanför Europa.
- FSC-systemet (Forest Stewardship Council) omfattar certifierade skogar i cirka 80 olika länder. FSC togs i bruk 1993 och var det första internationella systemet för skogscertifiering. Finlands FSC-förening utarbetade 2010 den FSC-standard som används i Finland.

Skogsägarna och skogsindustrin stöder PEFC medan miljö- och naturorganisationerna, bland annat WWF, har ställt sig bakom FSC. Bägge systemen uppfyller kyrkans miljödiploms kriterier för hållbar skogsvård.

Mera information:
PEFC-certifiering: www.pefc.fi,
FSC-certifiering: www.finland.fsc.org.

PEFC/02-1-01 FSC-SECR-0160

POÄNG:

13.4 Skogsplanering genom växelverkan

Med skogsplanering genom växelverkan avses en process där de instanser som är intresserade av skötseln och användningen av församlingarnas skogar deltar. Utöver församlingens förtroendevalda och anställda kan kommunens planläggnings- och miljönämnder, lokala natur- och ungdomsorganisationer, jakt- och jaktvårdsföreningar samt media delta i planeringen. Ett realistiskt utgångsläge får man genom en exkursion i församlingens skogar. I samband med exkursionen kan man ge faktaupplysningar baserade på gamla skogsvårdsplaner om hur skogarna tidigare utvecklats och göra en uppskattning av den kommande utvecklingen. Utöver exkursionen förutsätts att man håller åtminstone ett planeringsmöte dit alla intresserade bjuds in.

Skogsplanering genom växelverkan ger 2 poäng.

13.5 Utbildning av ansvarspersoner

Om den personal som ansvarar för skogsskötseln eller för utarbetandet av skogsplanen fått tilläggsutbildning i identifieringen av särskilt livsviktiga miljöer och övriga naturobjekt enligt skogslagen och

naturvårdslagen eller i ekologiskt hållbar skogsskötsel överlag, får man för detta 1–5 poäng beroende på utbildningens omfattning och de anställdas antal. Exempelvis naturvårdsexamen ger 5 poäng.

13.6 Naturminnesmärke eller naturskyddsområde

Om det på områden som församlingen äger finns särskilt värdefulla naturobjekt som inte fredats på basis av naturvårdslagen och som inte ingår i de statliga naturskyddsprogrammen, kan man frivilligt freda dem som naturminnesmärken eller naturskyddsområden. Kommunen fattar på ansökan av områdets ägare eller med ägarens medgivande beslut om fredande av ett naturminnesmärke som finns på privatägd mark. Ett naturskyddsområde inrättas på en privatpersons mark på ansökan av markägaren och genom beslut av NTM-centralen. Området i fråga kan fredas också för en bestämd tid. Mera information ger NTM-centralerna.

Om församlingen frivilligt har skyddat naturminnesmärken, får man 2 poäng per objekt. Om församlingen har inrättat ett naturskyddsområde, får man 10 poäng. Om områdets storlek är över 100 hektar ger åtgärden 15 poäng. Poäng ges för frivilligt skyddade områden, inte för områden som skyddats enligt lag.

13.7 METSO-programmet

Handlingsprogrammet METSO för biodiversiteten i södra Finlands skogar 2008–2016 har som mål att säkerställa att det i Finland även i framtiden växer skogar där utrotningshotade och trängd organismarter kan leva. Meningen är att utöka den skyddade skogsarealen genom att välja objekt med mångsidiga naturvärden och genom att vidta vårdåtgärder i och omkring skyddsområdena. Aktiv naturvård kan behövas till exempel i lundar eller på solexponerade åssluttningar. Iståndsättningsobjekt kan vara till exempel källor eller kärr vilkas naturvärden är hotade.

Skogsägaren kan erbjuda sin skog för att upptas i METSO-programmet. Skogen utvärderas utifrån vilken typ av livsmiljö den representerar och vilka ur mångfaldssynpunkt viktiga strukturella drag den har. Utvärderingen bygger på naturvetenskapliga urvalskriterier. På valet inverkar vilket behov det finns av att skydda livsmiljön och hur nära det finns andra skyddsområden. När skog godkänns som METSO-objekt ersätter staten skogsägaren de kostnader som uppkommer av inkomstbortfall i virkesproduktionen och av naturvården. Skyddsbeslut kan också utfärdas för en viss tid.

En METSO-kartläggning ger 1–2 poäng och objekt som ansluts till METSO-programmet ger 5–10 poäng, beroende på objektets omfattning.

Närmare upplysningar: www.metsonpolku.fi/sv

13.8 Hemskog

Målet för WWF:s hemskogskampanj är att befrämja frivilligt skyddande av skogarna och i synnerhet skydd av gamla skogar i Södra Finland. Kampanjen riktar sig till familjeägd skog, men också företag,

kommuner och församlingar har registrerat sina skogar som hemskogar. Man ingår ett förtroendebaserat hemskogsavtal mellan skogsägaren och WWF. Med sin underskrift förbinder sig skogsägaren att skydda sin skog mot åtgärder som kunde riskera dess karaktär och naturvärden.

Kyrkostyrelsen rekommenderar att församlingarna deltar i hemskogskampanjen. Bland annat de särskilt viktiga livsmiljöer som nämns i skogslagens 10 § och lägergårdarnas närmiljöer kan enligt Kyrkostyrelsen vara lämpliga hemskogsobjekt.

För en hemskog får man 5 poäng.

Mera information:
WWF i Finland: www.wwf.fi

13.9 Iståndsättning av skogar och myrar

Skogarna i Finland har mist en del av sin mångfald i och med att de under årtionden har skötts väldigt effektivt. För att öka skogens mångfald har man börjat iståndsätta skogar och myrar på skyddade områden, vilket innebär restaurering till naturligt tillstånd. Skogsbränder, vindfällen, ett flerskiktat trädbestånd, murkna träd och döda omkullfallna träd hör till en naturlig skogsmiljö men har gallrats ut av det intensiva skogsbruket. Vid iståndsättning försöker man återfå något av detta med hjälp av bland annat svedjebränning, skapande av små gläntor och avsiktlig trädröta. Skogsdikning leder till att myrarnas vattennivå sjunker och de torkar ut. Torvbildningen avstannar och arter typiska för myrmarker minskar eller utrotas. Det går att återställa myrarnas särdrag och artrikedom genom att täppa till diken och ta bort träd som till följd av dikningen vuxit på myrar som i naturligt tillstånd är mycket öppna.

Iståndsättningsarbetsgruppen rekommenderade 2003 att man satsar på mera iståndsättning. Samtidigt förutsatte den vidare utredningar och uppföljning av vilka verkningar en iståndsättning har. Arbetet förutsätter också noggrann planering och sakkunskap. Både i Finlands nationella handlingsprogram för den biologiska mångfalden 2006–2016 och i Handlingsplanen för den biologiska mångfalden i skogarna i Södra Finland 2008–2016 anses iståndsättning vara en viktig metod för att bromsa upp utarmningen av skogarnas och myrmarkernas mångfald.

För iståndsättningsprojekt får församlingen 5–10 poäng beroende på objektets omfattning.

Mera information:
Forststyrelsen:
www.metsa.fi > På svenska
Finlands miljöcentral: www.miljo.fi

13.10 Nej till sommaravverkningar

Avverkning sommartid förstör många fåglars och övriga djurs bon. Boträd fälls och maskinernas oljud stör häckningen. Sommaravverkningen kan också försvaga bestånden av utrotningshotade arter. Eftersom det sommartid inte finns någon tjäle som skyddar markytan gräver sig skogsmaskinerna djupare ner och förorsakar lättare skada på de träd som lämnas kvar. Skadorna på rotsystemet gör det sedan lättare för svampsjukdomar att sprida sig.

Församlingen kan frivilligt flytta avverkningarna

från sommaren till hösten och vintern. För detta får man 5 poäng.

Mera information:
Finlands naturskyddsförbund: www.sll.fi
och de regionala skogscentralerna:
www.skogscentralen.fi.

13.11 Inventering av hotade arter

Myndigheterna kartlägger i mån av tillgängliga resurser områden där hotade arter förekommer. Informationen är nödvändig för många skyddsåtgärder men ofta bristfällig. Församlingen kan i samarbete med NTM-centraler, naturorganisationer och naturvänner komplettera inventeringarna av sina marker om det anses nödvändigt.

För kompletteringsinventeringar av hotade arter får församlingen 5 poäng.

13.12 Flerskiktad skog

Församlingen kan börja tillämpa mångsidigare skogsvårdsmetoder genom att göra lämpliga skogsområden flerskiktade. Även denna skogsvård ska grunda sig på en godkänd plan. I flerskiktade skogar bevaras fortgående trädbestånd av olika åldrar. Genom denna metod försöker man minska problem som föranleds av kalhyggen, bevara naturens mångfald och förbättra skogens kolbindningsförmåga.

En församling som gör sina skogsvårdsmetoder mångsidigare får 5 poäng.

13.13 Övriga åtgärder

Bland annat följande åtgärder kan ge poäng:

- Restprodukter från avverkning tas till vara och används i energiproduktion. Notera dock att avlägsnande av stubbar numera anses ha en negativ effekt på skogsmiljöns mångfald och kolbalansen.
- Rekreation i skogen främjas till exempel genom att man arrangerar skogsutflykter.
- Rovfåglars boplatser bevaras.
- Även bekämpning av skadliga främmande arter såsom vildmink, jätteloka, jättebalsamin och vresros är positiva naturvårdsinsatser. Man kan ansöka om tillstånd för vildminksfällor.

Dessa och övriga miljövårdsåtgärder ger 1–10 poäng, beroende på åtgärdens effekter.

Bild: Anne Kärkkäinen | Motiva

14 Trafik

Minimum	Poäng
14.1 Trafikutredning **14.2** Fordons energiförbrukning och service **14.3** Miljökriterier vid upphandling **14.4** Val av bränsle	**14.5** Utbildning i ekonomisk körning, 1–5 poäng **14.6** Samåkning och gemensamma transporter, 1–5 poäng **14.7** Gång, cykelåkning och kollektivtrafik, 1–10 poäng **14.8** Utveckling av logistiken, 1–5 poäng **14.9** Lågutsläppsfordon, 1–5 **14.10** Övriga åtgärder, 1–10 poäng

Av Finlands koldioxidutsläpp härstammar en femtedel från trafiken, och största delen av denna femtedel (upp till 90 procent) kommer från vägtrafiken. Utvecklingen av bilarnas teknik har inte nämnvärt minskat utsläppen, eftersom människor i dag kör mer och med större bilar. Trafiken är en stor källa till utsläpp av växthusgaser och har därmed betydande inverkan på klimatförändringen över hela jordklotet.

Andra negativa effekter av trafiken är olyckor, buller och vibrationer, utsläpp i luften och i grundvattnet. Dessutom skapar trafiken hinder, orsakar naturkonsekvenser och upptar mycket plats.

Koldioxid är slutprodukten av bränslets fullständiga förbränning och kan inte minskas med hjälp av katalysatorer i fordonen. Av varje bensinliter uppkommer 2,35 kg koldioxid och av varje dieseloljeliter 2,66 kg. Det enda sättet att minska koldioxidutsläppen är att förbruka mindre bränsle.

För att förebygga de miljöproblem som orsakas av trafiken är det därför bäst att avstå från all onödig trafik och onödiga resor. Vad är då nödvändigt och vad är onödigt? För att kunna svara på frågan förutsätts att församlingens alla funktioner inventeras ur denna synvinkel.

14.1 Trafikutredning

Som en del av miljöinventeringen bör man också göra en utredning av församlingens trafikanvändning, transporter och resor. I utredningen kontrollerar man om resorna är nödvändiga och om de ordnats på bästa möjliga sätt ur både miljösynvinkel och verksamhetsperspektiv. Kunde resorna och transporterna effektiveras eller kan man öka användningen av miljövänliga transportmedel?

I Finland är långa avstånd en realitet. Trafikförbindelserna är väldigt olika på olika orter. På vissa håll är kollektivtrafiken väl utbyggd, på andra håll inte. Utredningen görs utgående från lokala förhållanden, så att man koncentrerar sig på de aspekter

som uppenbarligen har den största betydelsen. Det kan gälla arbetsresor, interna transporter, fordonens skick, mängden koldioxidutsläpp, anlitande av kollektivtrafik eller lätt trafik och generellt alltid möjligheterna att minska trafiken.

Flygresor är den snabbast växande orsaken till koldioxidutsläpp. Tåg rekommenderas framom flyg. Om man ändå anser det vara nödvändigt att flyga bör man överväga möjligheten att köpa utsläppskompensation. Det finns organisationer som beräknar utsläppsmängder.

Församlingens resereglemente ska främja de energieffektivaste transportmedlen.

Här följer en lista över frågor som man kan ta upp i trafikutredningen:

- Åldern på församlingens bilar, skicket, serviceintervallen, antalet körkilometer.
- Personalens arbetsresor: vilka transportmedel används, hur långa är arbetsresorna, finns det alternativ?
- Hur mycket behöver de anställda resa i arbetet, hur mycket används privatbil, hur mycket övriga transportmedel? Finns det alternativ till användningen av bil? Hur vanligt är det med samåkning?
- Effektivitet i logistiken: antalet interna transporter, funktionernas placering, är de onödigt utspridda?
- Hur ordnas transporterna till lägergårdar, utfärdsmål osv.?
- Val av utfärdsmål och lägerplatser.
- Möjlighet till distansarbete, distans- eller telefon- eller webbkonferenser.
- Tillgänglighetshinder för rörelsehindrade i församlingens lokaler.
- Kan man komma till församlingens alla lokaler och samlingar med kollektivtrafikens transportmedel? Församlingens verksamhet ska om möjligt ordnas så att man kan komma till alla samlingar utan egen bil.
- Hur mycket används lätt trafik och hur smidigt går det: cykelställningar, duschar, omklädningsrum?
- Parkeringsområden: snyggt, tillräckligt, motorvärmaruttag, säkerhet?

Bra stöd för utredningen och planeringen av nya rutiner får man på webbsidorna www.kulku.info och på Trafiksäkerhetsverket Trafis sidor om miljövänlig bilism (www.trafi.fi/sv > Vägtrafik > Miljövänlig bilism). Där besvaras de viktigaste frågorna en konsument eller organisation bör ställa sig när man vill övergå till transporter som är mera energieffektiva och orsakar mindre utsläpp.

På basis av utredningen ställer man upp mål och anger konkreta utvecklingsåtgärder i miljöprogrammet.

14.2 Fordons energiförbrukning och service

Bilarnas och maskinernas energiförbrukning är en central faktor, som inverkar på mängden utsläpp och också berättar en hel del om redskapets skick. Därför bör man regelbundet följa upp bränsleförbrukningen och hålla den på en måttlig nivå.

Regelbunden service bidrar till en jämn bränsleförbrukning. Det finns beräkningar som visar att en bil som gått länge utan service förbrukar i medeltal

0,25 liter per 100 km mera bränsle än en bil som genomgått service. Felaktiga inställningar ökar förbrukningen och förorsakar en ojämn förbränning och ökar så de miljöfarliga utsläppen. Mängden koldioxid står i direkt proportion till bränsleförbrukningen.

I miljödiplomet förutsätts att församlingen följer upp sina egna fordons energiförbrukning, till exempel med hjälp av kördagböcker, och att fordonen genomgår service regelbundet.

14.3 Miljökriterier vid upphandling

Vid upphandling av bilar och andra transportmedel (bl.a. snöskotrar, fyrhjulingar, utombordsmotorer) ska miljöegenskaperna anges som ett viktigt urvalskriterium. Det innebär att man i synnerhet fäster uppmärksamhet vid fordonens bränsleförbrukning, avgasernas reningsteknik och låga utsläppsnivåer samt rätt storleksklass och motoreffekt i förhållande till hur fordonet ska användas. Hjälp vid valet av bil kan man få på Trafis och på Motivas webbsidor
www.motiva.fi/sv > Trafik > Att valja personbil.

Ansvarsfulla bilval fungerar också som exempel för andra. Om möjligt bör man välja el- och hybridbilar.

För bilservicen finns det Svanenmärkta produkter, bland annat tvättmedel. Också vissa biltvättautomater har miljömärkning. Om det är möjligt bör man anlita miljömärkt service. För miljömärkta produkter får man poäng enligt punkt 4.7.

14.4 Val av bränsle

I bensin- och dieseldrivna fordon och arbetsmaskiner ska man använda den renaste bensinen och dieseln på marknaden.

I början av 2011 lanserades som grundkvalitet bensinen E10, som innehåller högst tio procent etanol. Den ökande bioandelen bidrar till att minska trafikens koldioxidutsläpp. Det är en krävande uppgift att utvärdera CO_2-effekterna av biodieseltyper och deras lämplighet för olika motorer. En rätt så vanlig uppskattning för alla biodieseltyper är en CO_2-minskning på cirka 50 procent. Biogas är tillsvidare ovanligt som bilbränsle. Biogasen tillverkas av förnybara organiska ämnen så att den ersätter fossila bränslen och inte belastar CO_2-balansen i atmosfären.

För alkylatbensin, som tagits fram för arbetsmaskiner med små bensinmotorer, är minimikravet i miljödiplomet att bensinen används i alla små tvåtaktsmotorer som till exempel motorsågar. Alkylatbensinen är både till sin sammansättning och till sina avgas- och partikelutsläpp betydligt mindre skadlig än vanlig bensin, både för användaren och för miljön. Dessutom hålls maskinerna i bättre skick. Nackdelen är att det är en dyr produkt.

Motoroljan som används ska vara ett rent alternativ som rekommenderas av maskintillverkaren eller som finns på marknaden, till exempel helsyntetisk olja.

Så gör man i Esbo

I Esbo har man lyft fram antalet körkilometrar i reseräkningarna som en miljöindikator. Antalet körkilometrar har sjunkit redan under flera år. Även antalet personer som använder egen bil har minskat avsevärt. Församlingen i Olars och samfällighetens kontorshus har skaffat begagnade cyklar för de anställda och i den interna trafiken inom Hvittorpområdet kör man nu en begagnad, eldriven paketmopedbil.

POÄNG:

14.5 Utbildning i ekonomisk körning

Genom en ekonomisk körstil kan man avsevärt påverka bränsleförbrukningen. I synnerhet i stadskörning har detta stor betydelse. Bränsleförbrukningen påverkas av att man kör så jämnt som möjligt, undviker onödig acceleration och inbromsning, är förutseende, planerar körrutterna och uträttar flera ärenden på samma resa, tar bort onödig barlast i bilen och vintertid förvärmer bilen med motorvärmare.

Många bilskolor arrangerar numera utbildning i ekonomisk körstil. Kontaktinformation till utbildare finns på Motivas webbsidor www.motiva.fi/sv > Trafik > Ekonomisk körning. Församlingen kan beställa en kurs i synnerhet för anställda som kör bil mycket i sitt arbete. En sådan kurs ger 1–5 beroende på hur många anställda som deltagit. Dessutom kan man som repetition årligen ge alla anställda kort information om ekonomisk körstil till exempel i samband med en personaldag.

14.6 Samåkning och gemensamma transporter

Genom planering av körrutter, tidtabeller och transporter kan man minimera behovet av körningar. I förväg överenskommen samåkning till sammanträden och samlingar minskar väsentligt på det totala antalet kilometer. En standardfråga vid arbetsplatsmöten som förutsätter transport kan vara *”vems bil tar vi?”*

Om ett församlingsmöte hålls ens lite längre bort kan man gärna i programmet skriva in en uppmaning att samåka och också berätta hur man kan ta sig dit med kollektivtrafik. Undvik kryssningsseminarier.

Till läger och utflyktsmål ska församlingen helst alltid ordna gemensam transport. Det kan vara fråga om en buss- eller tågresa, men också en samtransport med personbilar. Också till evenemang (t.ex. gudstjänster eller besöksdagar på lägerområdet) bör man ordna samtransporter. Hur mycket bilåkandet minskat kan man mäta genom det årliga antalet körda kilometer. Många trafikanter har numera kvalitets- och miljöcertifikat. Anlita gärna dem.

För ett fungerande system med samkörning och gemensamma transporter kan man räkna 1–5 poäng enligt egen uppskattning. Uppskattningen kan baseras på hur mycket samåkningen har minskat behovet av bilkörning och de årliga körkilometrarna.

14.7 Gång, cykelåkning och kollektivtrafik

Att promenera eller cykla är de bästa transportsätten för både miljön och hälsan. Under en bråd arbetsdag tillåter promenadtakten endast att man går korta sträckor, men cykel är i synnerhet i städerna ett lika snabbt färdmedel som bil för sträckor på några kilometer.

Arbetsresor som företas till fots, på cykel eller med kollektivtrafik minskar utsläppen av koldioxid och andra skadliga ämnen. Om församlingen ordnat personalkampanjer för hållbara arbetsresor får man 1–2 poäng per kampanj.

Församlingen kan på många olika sätt sporra de anställda att välja cykel eller kollektivtrafik framom egen bil (inom parentes de poäng åtgärden ger):

- Bygg ordentliga förvaringsutrymmen, gärna takförsedda, där man kan låsa in cyklarna (2).
- Se till att cyklisterna har tillgång till dusch och omklädningsrum (1).
- Fäst uppmärksamhet vid säkra och fungerande rutter för den lätta trafiken genom att lägga fram initiativ hos kommunen (2).
- Ställ gemensamma cyklar till personalens förfogande för uträttande av ärenden (1–3).
- Skaffa personalbiljetter till kollektivtrafiken (3).
- Skaffa säsongkort för buss eller annan kollektivtrafik att använda för resor som sker under arbetstid (1).
- Ordna inte möten och samlingar på platser dit man inte kan ta sig med hjälp av kollektivtrafik (1).
- Delta i den internationella Trafikantveckan och Bilfria dagen (22.9) eller andra kampanjer som främjar den lätta trafiken (1).

Närmare upplysningar: www.liikkujanviikko.fi och www.trafikantveckan.nu

Församlingen kan också påverka till att kollektivtrafiken kör turer via lägergården. Om sådana turer inte alls finns kan man föreslå en omställning för det lokala trafikföretaget. Om bussturer går förbi lägergården kan man vid behov försöka få tidtabellerna bättre anpassade efter lägerområdets program.

Vid ansökan om diplomet kan man för dessa eller övriga åtgärder som främjar gång, cykeltrafik och kollektivtrafik räkna 1–10 poäng beroende på verkningsgrad.

14.8 Utveckling av logistiken

I stora församlingar står de interna transporterna för en betydande del av trafikbehovet. I sådana fall är det skäl att i synnerhet kontrollera att transportmedlen är i gott skick, att olika funktioner är ändamålsenligt placerade och att transportlogistiken är effektiv. Om man i dessa frågor kan uppnå mer effektiva och också miljöinbesparande lösningar, ger det 1–5 poäng.

14.9 Lågutsläppsfordon

På Trafiksäkerhetsverkets sidor om miljövänlig bilism (www.trafi.fi/sv > Vägtrafik > Miljovänlig bilism)

finns utförliga anvisningar för den som funderar på att köpa en bil. På sidorna finns också en kostnadskalkylator och en enkät som hjälp för valet. Avsikten är att fordonen på de finländska vägarna ska ha så låga utsläppsnivåer och vara så säkra som möjligt.

El orsakar inga lokala utsläpp som energikälla i trafiken, eftersom elproduktionens utsläpp uppkommer i kraftverken. Att undvika lokala utsläpp är viktigt i synnerhet i städernas centrum. Hur mycket elbilen förorenar beror på elproduktionen och värmesystemets förbrukning. El som producerats med vatten-, vind- eller solkraft orsakar inga utsläpp, medan el som producerats med kol kan orsaka större CO_2-utsläpp än en motsvarande bil med förbränningsmotor.

Om församlingen vid bilbyte skaffar personbilar med låga utsläppshalter (under 120 g/km), el- eller hybridbilar får den sammanlagt 1–5 poäng för detta, beroende på effekten.

14.10 Övriga åtgärder

Videokonferenser över internet, användning av alkylatbensin i små fyrtaktsmotorer, motorvärmaruttag på parkeringsplatserna och övriga åtgärder som minskar trafikbehovet eller trafikens miljöverkningar eller ökar trafiksäkerheten ger 1–10 poäng beroende på åtgärdens verkningar.

Utsläppskompensering för flygresor ger poäng enligt kapitel 4.9.

Bilaga 1
Poängschema:
Sammandrag av kriterierna för miljödiplomet

Miljöhandboken 2012
Gäller från början av 2012

Nedan finns miljödiplomets minimikriterier och poäng som ett komprimerat schema. Det kan användas som checklista, där man kan kontrollera om åtgärderna redan har gjorts eller borde göras. Vi rekommenderar att man fyller i ansvarspersoner eller ansvarigt organ samt tidsplan med datum. I schemat fyller man också i församlingens poäng inklusive motiveringar. Utvärderaren går igenom dem och ger sina egna poäng. Utöver minimikriterierna ska församlingen samla minst 100 poäng.

Numreringen i tabellen motsvarar rubrikerna i handboken. Det lönar sig att ta en kopia av schemat att ha som arbetsexemplar. I respektive kapitel i handboken ges närmare anvisningar för hur man räknar poäng. Poängräkningen baserar sig delvis på uppskattning. Församlingen ger då sin egen poängbedömning som utvärderaren granskar.

3 Ansökningsprocess och administration

Minimum	Organ/ansvarsperson	Tidsplan/ tidsmål	Genom-fört
3.1 Kyrkorådet startar ansökningsprocessen för miljödiplomet och tillsätter en arbetsgrupp.			
3.2 Församlingen gör en intern miljöinventering.			
3.3 Miljöprogram med mål för hur de problem som framkommit i inventeringen ska hanteras.			
3.4 Uppföljning av verkställandet av miljö-programmet.			
3.5 Kyrkorådet godkänner miljöprogrammet.			
3.6 Kyrkorådet utser en miljöansvarig och en miljöarbetsgrupp för församlingen.			
3.7 Miljöutbildning ordnas för församlingens anställda.			
3.8 Församlingen räknar poäng och fyller i poängschemat.			
3.9 En utvärderare som utsetts av domkapitlet (KCSA) granskar församlingens miljösystem.			

Poäng	Poäng	Förs. poäng	Utvärderarens poäng
3.11 Miljöansvariga för olika verksamhetsområden utses.	1–5		
3.12 De anställda får tilläggsutbildning i miljöfrågor.	1–5		
3.13 I offentligheten ges information om miljösystemet och församlingens miljöarbete.	1–5		
3.14 Egen mellanutvärdering.	2–10		
3.15 Övriga åtgärder.	1–10		
Totalt	35		

Exempel på motivering för poängen:
(3.11) Miljöansvariga utsetts: barn- och ungdomsverksamhet, diakoni, begravningsplatser, lägergård
(3.12) Utflykt till nationalpark, föreläsning om miljömärken, kyrkans miljödagar osv.

4 Ekonomi och planering av verksamheten

Minimum	Organ/ansvarsperson	Tidsplan/ tidsmål	Genom-fört
4.1 Miljömålen har skrivits in i verksamhets- och ekonomiplanen och uppföljande rapportering har ordnats.			
4.2 Vid upphandling görs miljöutredning och i upphandlingsanvisningarna och anbudsbegäran beaktas produkternas miljöeffekter.			
4.3 I placeringsverksamheten följs kyrkans principer för ansvarsfull placering.			
4.4 Kolkalkylatorn används.			

Poäng	Poäng	Förs. poäng	Utvärderarens poäng
4.5 Placeringar görs i ansvarsfulla placeringsfonder.	1–5		
4.6 Mer budgetmedel än genomsnittligt anvisas för internationell diakoni och mission.	5–10		
4.7 Församlingen använder mycket miljömärkta produkter.	2–10		
4.8 Miljöeffekterna följs upp med hjälp av miljöindikatorer.	2–6		
4.9 Församlingen minskar och kompenserar sina koldioxidutsläpp.	1–20		
4.10 Övriga åtgärder.	1–10		
Totalt	66		

5 Miljöfostran

Minimum	Organ/ansvarsperson	Tidsplan/ tidsmål	Genom-fört
5.1 Församlingen har en plan för miljöfostran.			
5.2 Miljöansvaret lyfts fram på skapelsens söndag och i gudstjänsterna.			
5.3 Miljöfostran inom minst tre olika verksamhetsformer inom det andliga arbetet.			

Poäng	Poäng	Förs. poäng	Utvärderarens poäng
5.4 Församlingen ordnar specialgudstjänster med miljötema.	1–6		
5.5 Församlingen ordnar miljöevenemang.	1–5		
5.6 En plats i naturen har avskilts för stillhet.	5		
5.7 Församlingen bedriver samarbete i miljöfrågor med olika aktörer.	1–5		
5.8 I miljöfostran används metoder för indirekt påverkan.	1–5		
5.9 Övriga åtgärder.	1–10		
Totalt	36		

6 Avfallshantering

Minimum	Organ/ansvarsperson	Tidsplan/ tidsmål	Genom-fört
6.1 Avfallsutredning.			
6.2 I en avfallshanteringsplan anges mål och metoder för minskning av mängden avfall och effektivering av återvinningen.			
6.3 Insamlingen av återanvändbart avfall har ordnats i enlighet med kommunens avfallsbestämmelser.			
6.4 Farligt avfall behandlas i enlighet med lagen och kommunens avfallsbestämmelser och det finns en ansvarsperson för detta.			
6.5 Bioavfall separeras enligt kommunens bestämmelser. Trädgårdsavfall från grönområden komposteras.			
6.6 Mängden restavfall följs upp.			
6.7 Församlingen har minskat avfallsmängden från gravljus och blomsterarrangemang.			

Poäng	Poäng	Förs. poäng	Utvärde-rarens poäng
6.8 Insamlingen av avfall som kan återvinnas har ordnats mera heltäckande än vad som förutsätts i avfallshanteringsbestämmelserna.	1–8		
6.9 Engångsprodukter har ersatts med hållbara.	1–5		
6.10 Mängden restavfall har minskat.	1–10		
6.11 Bio- och latrinavfall komposteras på eget initiativ.	2–8		
6.12 På begravningsplatsen finns sorteringskärl för återvinningsbart avfall för besökarna.	1–3		
6.13 Övriga åtgärder för att effektivera avfalls-hanteringen.	1–10		
Totalt	44		

7 Städning

Minimum	Organ/ansvarsperson	Tidsplan/ tidsmål	Genom-fört
7.1 Miljöutredning inom städningen.			
7.2 Miljövänliga produkter ett kriterium vid inköp.			

Poäng	Poäng	Förs. poäng	Utvärdera-rens poäng
7.3 Miljöfrågor har beaktats i personal-utbildningen.	1–5		
7.4. Skadliga ämnen har ersatts med tryggare alternativ.	1–5		
7.5 Vid städning används miljövänliga produkter.	1–5		
7.6 Övriga åtgärder.	1–10		
Totalt	25		

8 Energi och byggande

Minimum	Organ/ansvars-person	Tidsplan/ tidsmål	Genom-fört
8.1 Vid byggande och planering av mark-användning iakttas miljöbestämmelserna i bygg-lagen, skogslagen, naturskyddslagen och andra lagar.			
8.2 Församlingen värnar om kulturarvet.			
8.3 Vid nybyggnad och renoveringar beaktas miljökriterier.			
8.4 Energi- och vattenförbrukningen följs upp regelbundet.			
8.5 Församlingen har gjort en energikartläggning eller motsvarande konditionsbesiktning i sina fastigheter.			
8.6 En energiansvarig har utsetts för fastighets-skötseln.			
8.7 Personalen ges handledning och utbildning om hur man sparar energi.			

Poäng	Poäng	Förs. poäng	Utvärderarens poäng
8.8 Församlingen genomför ekologiska byggprojekt och investeringar.	1–10		
8.9 El-, värme- och vattenförbrukningen minskar på årsnivå.	Värme 1–10 El 1–10 Vatten 1–10		
8.10 Församlingen använder förnybar energi.	2–20		
8.11 Församlingen använder miljömärkt energi.	5		
8.12 Församlingen deltar i energisparveckan.	1–2		
8.13 Församlingen utnyttjar lokalkapaciteten effektivt.	2–5		
8.14 Övriga energisparåtgärder.	1–10		
Totalt	82		

9 Mat och kök

Minimum	Organ/ansvarsperson	Tidsplan/ tidsmål	Genom-fört
9.1 Miljöutredning för församlingens köks-funktioner.			
9.2 Miljömärkta produkter används om möjligt.			
9.3 En del av församlingens kaffe- och teinköp är Fairtrade-produkter.			
9.4 Församlingarnas matserveringar följer näringsrekommendationerna.			

Poäng	Poäng	Förs. poäng	Utvärdera-rens poäng
9.5 En betydande del av baslivsmedlen är närproducerade.	2–10		
9.6 En del av livsmedlen är ekologiska.	1–10		
9.7 Vegetarisk mat erbjuds.	1–10		
9.8 Församlingen använder mycket rättvise-märkta produkter.	1–10		
9.9 Kökspersonalen har miljöpass.	2–6		
9.10 Övriga åtgärder.	1–10		
Totalt	56		

10 Kontor

Minimum	Organ/ansvarsperson	Tidsplan/ tidsmål	Genom-fört
10.1 Miljöutredning för församlingens kontor.			
10.2 Energieffektiviteten har förbättrats genom ändrade handlingsmönster.			
10.3 Vid kontorsanskaffningar och konkurrens-utsättning är miljöhänsyn ett av urvalskriterierna.			

Poäng	Poäng	Förs. poäng	Utvärdera-rens poäng
10.4 Returpapper och övriga returprodukter används.	1–5		
10.5 Minskning av pappersåtgången är ett med-vetet mål.	1–5		
10.6 Församlingen har skaffat Green Office-utmärkelsen.	5		
10.7 Övriga åtgärder.	1–10		
Totalt	25		

11 Begravningsplatser och grönområden

Minimum	Organ/ansvarsperson	Tidsplan/ tidsmål	Genom-fört
11.1 Miljöutredning för begravningsplatser och grönområden.			
11.2 Miljöhänsyn har beaktats i skötsel-anvisningarna.			
11.3 Perenner är ett alternativ som sommar-blomster.			

Poäng	Poäng	Förs. poäng	Utvärdera-rens poäng
11.4 Begravningsplatserna kulturhistoriska värden har inventerats.	5		
11.5 Delar av begravningsplatser och parker sköts naturenligt.	1–5		
11.6 I planteringar väljs perenner framom sommar-blommor.	1–5		
11.7 Församlingen undviker skadliga bekämpningsmedel.	5		
11.8 Vattenmängden för bevattning har minskats.	1–5		
11.9 På begravningsplatsen används arbetsmaskiner med låg utsläppsnivå.	1–5		
11.10 Artinventeringar och restaurering av kulturhistoriskt värdefulla objekt.	1–10		
11.11 Övriga åtgärder.	1–10		
Totalt	50		

12 Läger- och kursgårdar

Minimum	Organ/ansvarsperson	Tidsplan/ tidsmål	Genomfört
12.1 Miljöutredning vid läger- och kursgårdar och sommarhem.			
12.2 Utgående från miljöutredningen ett eget miljöprogram för lägergården eller sommarhemmet.			
12.3 Avloppsvattnet behandlas så att det inte föranleder avrinning i vattendrag eller grundvatten.			
12.4 Värdefulla naturobjekt har skyddats och naturvärdena har beaktats i skötselanvisningarna.			

Poäng	Poäng	Förs. poäng	Utvärderarens poäng
12.5 Välskötta fågelholkar och naturstigar.	1–7		
12.6 Församlingen har frivilligt skyddat värdefulla stränder och andra naturobjekt.	1–5		
12.7 Miljöanvisningar för lägergården.	2–3		
12.8 Övriga åtgärder.	1–10		
Totalt	25		

13 Skogar

Minimum	Organ/ansvarsperson	Tidsplan/ tidsmål	Genom-fört
13.1 Församlingarnas skogar sköts i enlighet med skogslagen och de särskilt viktiga livsmiljöer som lagen anger har kartlagts och bevarats.			
13.2 Naturtyper som ska skyddas enligt natur-vårdslagar och natursvårdsprogram har kartlagts och skyddats eller skyddsprocess har inletts.			
13.3 Församlingens skogar har PEFC- eller FSC-certifiering.			

Poäng	Poäng	Förs. poäng	Utvärderarens poäng
13.4 Skogsplanering genom växelverkan.	2		
13.5 De som ansvarar för skogsskötseln har fått extra utbildning om miljöaspekter.	1–5		
13.6 Församlingen har frivilligt skyddat objekt som naturminnesmärken eller naturskyddsområden.	2–15		
13.7 Skogarna har genomgått METSO-kartläggning och anslutits till METSO-programmet.	1–10		
13.8 Församlingarnas skogar har anmälts som hemskog till WWF.	5		
13.9 Skogar, myrar, naturängar eller liknande iståndsätts.	5–10		
13.10 Församlingen har frivilligt förlagt skogsavverkningen utanför fåglarnas häckningstider.	5		
13.11 Församlingen har inventerat hotade arter i skogarna.	5		
13.12 Flerskiktad skog används som metod i skogsvården.	5		
13.13 Övriga åtgärder.	1–10		
Totalt	72		

14 Trafik

Minimum	Organ/ansvars-person	Tids-plan/ tidsmål	Genom-fört
14.1 Utredning av miljöeffekterna av församlingens trafik och transporter.			
14.2 Församlingens egna fordons energiförbrukning följs upp och service och underhåll sköts.			
14.3 När nya bilar och andra transportmedel inhandlas är miljöegenskaperna ett av kriterierna.			
14.4 I fordon och arbetsmaskiner används marknadens renaste bränslen och oljor.			

Poäng	Poäng	Förs. poäng	Utvärdera-rens poäng
14.5 De anställda har fått utbildning i ekonomisk körstil.	1–5		
14.6 Samåkning och gemensamma transporter används.	1–5		
14.7 Församlingen främjar gång, cykelåkning och kollektiv-trafik för arbetsresor och andra transportsträckor.	1–10		
14.8 Logistiken i verksamheten kräver mindre trafik.	1–5		
14.9 Bilar har bytts ut till lågutsläppsmodeller.	1–5		
14.10 Övriga åtgärder.	1–10		
Totalt	40		

Kyrkans miljödiplom är kyrkans eget miljösystem. Det är ett skräddarsytt redskap som hjälper församlingarna att ta ansvar för skapelsen och göra sin verksamhet mera miljövänlig. Kyrkostyrelsen inrättade diplomet vårvintern 2001. Som officiellt system fungerar det på samma sätt som andra motsvarande miljösystem.

Handbok för kyrkans miljödiplom 2012 är den tredje utgåvan av boken och diplomet. I handboken presenterar vi kriterierna för beviljande av miljödiplomet och ger anvisningar för hur man kan beakta miljöhänsyn i olika delområden av församlingens verksamhet. Handboken ger konkreta verktyg och idéer för hur man kan värna om skapelsen på olika områden, från begravningsplatser till predikstolar, från kanslier till konfirmandläger. I den nya versionen har vi beaktat responsen från församlingarna, utvärderarna och olika samarbetspartner och ändringar i lagstiftning och andra bestämmelser.

I handboken har vi tydligare än tidigare tagit in de åtgärder för att motverka klimatförändringen som anges i kyrkans klimatprogram. Vi har också fäst särskild uppmärksamhet vid miljöfostran. Vidare har läsbarheten förbättrats genom att överlappande upprepningar i olika kapitel har strukits. Man får en bra överblick över handboken genom att läsa de tre första kapitlen och det avsnitt som gäller ens eget ansvarsområde.

Erfarenheten har visat att församlingens arbete med diplomet är en givande process som förenar medarbetarna både sinsemellan och med de församlingsmedlemmar som deltar. Alla kan bidra med sitt kunnande och sin yrkeskompetens. Samtidigt skapas också kontakter till andra samhällsaktörer. ***”Jag ber alltings skapare och upprätthållare, Gud den treenige, välsigna församlingarnas arbete för skapelsen och miljön. Min önskan är att församlingarna fortsätter se det som en hederssak att skaffa Kyrkans miljödiplom.”***, skriver ärkebiskop Kari Mäkinen i förordet.

EV. LUTH. KYRKAN I FINLAND
Kyrkostyrelsen

Handbok för kyrkans miljödiplom 2012

ISBN 978-951-789-404-3
ISBN 978-951-789-405-0 (PDF)

ISSN 1798-7903